

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
ÖZEL HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ACENTENİN HAKLARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MUHAMMED CİHAN GÜVENÇ

GAZİANTEP – 2017

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
ÖZEL HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ACENTENİN HAKLARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MUHAMMED CİHAN GÜVENÇ

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. AHMET CEMAL RUHİ

GAZİANTEP – 2017

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Acentenin Hakları**” başlıklı çalışmanın tarafsızca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. 29.03.2017

Muhammed Cihan GÜVENÇ

ÖNSÖZ

Babaannem ve hayatta olmayan annemin anısına ithafen...

Yüksek lisans sürecimde bana yardımcı olan, bu konudaki bilgi ve tecrübelerini her daim benimle paylaşan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ahmet Cemal RUHİ ve değerli hocam Prof. Dr. Şaban KAYIHAN'a çok teşekkür ederim.

Lisans ve yüksek lisans sürecimde bana manevi destek olan aileme de teşekkürü borç bilirim

Gaziantep, 2017

Muhammed Cihan GÜVENÇ

ÖZET

Acentelik sözleşmesi, acente ile müvekkil arasında kurulan, çalışma alanı bakımından belirli bir yer veya bölgeyle sınırlı, taraflara karşılıklı bir takım hak ve borçlar yükleyen sinalagmatik bir sözleşmedir. Acentelik sözleşmesinin taraflar arasında kurulmasıyla hem acente hem de müvekkil karşılıklı olarak sözleşme çerçevesinde bir takım haklar edinecekleri gibi aynı zamanda bir takım yükümlülükler altına da girerler. 6102 sayılı TTK. m.102 ila m.123 aralığında acenteliğe ilişkin hükümleri düzenlemiş, bu hükümler içerisinde acentenin hak ve borçlarına yer vermekle birlikte müvekkilin haklarına ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır.

Acente, acentelik sözleşmesine ilişkin faaliyetlerinde müvekkile karşı bağımsızdır. 6102 sayılı TTK. m.102’de ifade edildiği üzere ticari vekil, ticari mümessil, satış memuru veya işletmenin bir çalışanı gibi müvekkile bağımlı değildir. Faaliyetlerini yürütürken bağımsız hareket eder.

Acente, müvekkille müşteriler arasında kurulan sözleşmelerde aracılık rolünü üstlenir. Tarafları müvekkil ve müşteri olan sözleşmelerin kurulmasında aracılık eder. Sözleşmeleri müvekkil adına yapar.

Anahtar Kelimeler: Acente, acentelik sözleşmesi, haklar

ABSTRACT

The agency agreement is a synagogical statement which is established between the agency and the client that limits the scope of work to a specific location or region and places a number of reciprocal rights and obligations on the parties. By establishing the agency agreement between the parties, both the agent and the client will have mutual rights under the contract as well as some obligations at the same time. It is TTK 6102 number. Within the scope of articles 102 to 123, agency provisions are regulated, and in these provisions, the rights and obligations of the agency are included, but there is no regulation regarding the rights of the client.

The agency is independent of the client in its activities related to the agency agreement. TTK numbered 6102. As stated in Article 102, the commercial proxy is not dependent on the client as an employee of a commercial agent, sales clerk or operator. It acts independently while conducting its activities.

The agency acts as an intermediary in contracts which are established between client and client. The parties mediate the establishment of client and client contracts. The contracts are made on behalf of the client.

Keywords: Agency, agency agreement, rights

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	viii

BİRİNCİ BÖLÜM

ACENTELİK SÖZLEŞMESİ	1
Giriş.....	1
1.1. Acenteliğin Tarihçesi	2
1.2. Acentenin Tanımı ve Unsurları	3
1.2.1. Acentenin Tanımı	3
1.2.2. Acentenin Unsurları.....	5
1.2.2.1. Sözleşme	5
1.2.2.2. Bağımsız Olma.....	6
1.2.2.3. Belirli Bir Yer veya Bölge İçinde Faaliyette Bulunma.....	7
1.2.2.4. Süreklilik.....	8
1.2.2.5. Tacir Adına Sözleşmelere Aracılık Etme.....	10
1.2.2.6. Meslek Edinme	11
1.3. Acenteliğin Diğer Hukuk Sistemlerindeki Düzenlemesi	12
1.3.1. Avusturya Hukukunda Acentelik Sözleşmesi	12
1.3.2. İsviçre Hukukunda Acentelik Sözleşmesi	13
1.3.3. Alman Hukukunda Acentelik Sözleşmesi	13
1.3.4. Anglo-Sakson Hukukunda Acentelik Sözleşmesi	13
1.3.5. İtalyan Hukukunda Acentelik Sözleşmesi	14
1.4. Acentenin Çeşitleri	14
1.4.1. Acentelerin Yaptıkları Görevleri Bakımından	14
1.4.1.1. Genel Olarak	14

1.4.1.2. Aracı Acenteler	15
1.4.1.3. Sözleşme Yapma Yetkisini Haiz Acenteler	17
1.4.2. Acentelerin Faaliyetlerinin Türü Bakımından	18
1.4.2.1. Sigorta Acenteleri	18
1.4.2.2. Seyahat Acenteleri	19
1.4.2.3. Deniz Ticareti Acenteleri	20
1.4.2.4. Taşıma İşleri Acenteleri	21
1.4.2.5. Sermaye Piyasasında Faal Olan Aracı Kurum Acenteleri	21
1.5. Acenteliğin Benzeri Sözleşmelerden Farkı	22
1.5.1. Franchise Sözleşmesi.....	22
1.5.2. Tek Satıcılık Sözleşmesi.....	24
1.5.3. Komisyonculuk Sözleşmesi.....	25
1.5.4. Simsarlık (Tellallık) Sözleşmesi.....	26
1.5.5. Vekâlet Sözleşmesi.....	28
1.5.6. Hizmet Sözleşmesi	29
1.5.7. Bağımlı Tacir Yardımcıları	30

İKİNCİ BÖLÜM

ACENTENİN HAKLARI	31
2.1. Acentenin Ücret Talep Hakkı.....	31
2.1.1. Genel Olarak.....	31
2.1.1.1. 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Ücret Talep Hakkı	32
2.1.1.2. 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Ücret Talep Hakkı	33
2.1.2. Acentenin Ücret Talep Etmeye Hakkı Olan İşlemler	35
2.1.2.1. Acentenin Acentelik Sözleşmesine Dayanarak Ücret Talep Etmesi	35
2.1.2.2. Acentenin Üçüncü Kişilerle Yaptığı Sözleşmeye Dayalı Ücret Talep Hakkı.....	36
2.1.2.3. Acentenin Ücret Talep Hakkının Dayanağı	37

2.1.2.4. Acentenin Faaliyetlerinden Dolayı Ücret Talep Hakkı.....	38
2.1.3. Acentenin Ücret Talep Etme Hakkını Kazanma Zamanı	41
2.1.3.1. 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre.....	41
2.1.3.2. 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre.....	43
2.1.4. Acentenin Talep Edebileceği Ücretin Miktarı.....	46
2.1.4.1. Ücretin Miktarının Taraflarca Kararlaştırılması	46
2.1.4.2. Acentenin Bulunduğu Yerdeki Ticari Teamüllere Göre Belirlenmesi ..	48
2.1.4.3. Asliye Ticaret Mahkemesince Belirlenmesi	49
2.1.5. Acenteye Ödenecek Ücretin Ödeme Vakti.....	50
2.1.5.1. Müvekkilin Ücret Borcunun Ödenmesinde Temerrüde Düşmesi.....	53
2.1.6. Acentenin Ücretle İlgili Bilgilendirilme Hakkı	54
2.1.7. Tahsil Komisyonu	58
2.1.8. Acentenin Ücret Hakkına İlişkin Zamanaşımı	62
2.1.9. Acentenin Ücret Hakkının Düşmesi	62
2.2. Olağanüstü Giderleri Talep Hakkı	63
2.2.1. Genel Olarak.....	63
2.2.2. Acentenin Talep Etmeye Hakkı Olan Masraflar	65
2.2.3. Acentenin Talep Etmeye Hakkı Olmayan Masraflar	66
2.2.4. Olağanüstü Masraflar ve Avansların Ödenme Vakti.....	67
2.3. Hapis Hakkı.....	68
2.3.1. Genel Olarak.....	68
2.3.2. Hapis Hakkının Unsurları.....	70
2.3.3. Hapis Hakkına İlişkin Şartlar	72
2.3.4. Hapis Hakkının Sona Ermesi.....	74
2.4. İnhisar (Tekel) Hakkı	75
2.5. İflas Durumunda Öncelik Hakkı	80
2.6. Denkleştirme Talebi (Müşteri Tazminatı) Hakkı	80

2.6.1. Genel Olarak.....	80
2.6.2. Karşılaştırmalı Hukukta Denkleştirme Talebi Hakkı.....	85
2.6.3. 6762 Sayılı TTK’da Denkleştirme Talebi Hakkı	88
2.6.4. Denkleştirme Talebi Hakkının Koşulları.....	89
2.6.4.1. Sözleşmenin Sona Ermesi.....	90
2.6.4.2. Yeni Müşteriler Elde edilmesi	96
2.6.4.3. Acentenin Ücret Kaybı.....	98
2.6.4.4. Denkleştiririnin Hakkaniyeti	99
2.6.5. Denklistirmeye İlişkin Tutarın Hesaplanması	101
2.6.6. Denklistirmede İspat Yüğü	104
2.6.7. Acentenin Denklistirme Talep Edemeyeceğı Durumlar	104
2.6.7.1. Müvekkilin, Feshi Haklı Gösterecek Bir Sebebi Olmadan, Acentenin Sözleşmeyi Feshetmesi Hususu	105
2.6.7.2. Müvekkilin, Acentenin Kusuruna Dayanan Bir Sebeple Haklı Olarak Sözleşmeyi Feshetmesi Hususu	106
2.6.7.3. Acenteliğın Üçüncü Kişiyeye Devri Hususunda Tarafların Karşılıklı Anlaşmaları	107
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Sonuç.....	110
KAYNAKÇA	112

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
age	:	adı geçen eser
agm	:	adı geçen makale
Art	:	Artikel
ATK	:	Alman Ticaret Kanunu
AÜHFD	:	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
b	:	bent
C	:	Cilt
c	:	cümle
DEÜHFD	:	Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
DMO	:	Devlet Malzeme Ofisi
dn	:	dipnotu
E	:	Esas
EBK	:	818 Sayılı Borçlar Kanunu
ETTK	:	6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu
EÜHFD	:	Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
f	:	fıkra
GÜHFD	:	Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD	:	Hukuk Dairesi
HGK	:	Hukuk Genel Kurulu
HMK	:	Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İBD	:	İzmir Barosu Dergisi
İBK	:	İsviçre Borçlar Kanunu
İİK	:	İcra İflas Kanunu
İTO	:	İstanbul Ticaret Odası

İTÜSBD	:	İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
İÜHF	:	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜHFD	:	İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
K	:	Karar
KTK	:	Karayolu Taşıma Kanunu
m	:	madde
MÜHF	:	Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
§	:	Paragraf
RG	:	Resmi Gazete
s	:	sahife
S	:	sayı
SABK	:	Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Kanunu
SAY	:	Sigorta Acenteleri Yönetmeliği
SK	:	5684 Sayılı Sigortacılık Kanunu
SMK	:	7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu
TAAD	:	Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBBD	:	Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBK	:	6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu
TTK	:	6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu
t.y.	:	tarih yok
vd	:	ve devamı
YN	:	yayın numarası
y.y.	:	yayınevi yok

BİRİNCİ BÖLÜM

ACENTELİK SÖZLEŞMESİ

Giriş

Ticari hayatın gelişimi paralelinde işletme sahibi tacirlerin ticari faaliyetlerini büyütüp devam ettirmeleri tacir yardımcılarının ortaya çıkmasına, bu tacir yardımcılarının da tacire bağımlı olan ve tacirden bağımsız olarak faaliyette bulunan bir takım yardımcılarını vasıtasıyla ürettiği mal veya hizmeti tüketicilerine ulaştırmaktadır. Bağımlı tacir yardımcılarında 6098 Sayılı TBK’nda yer verilmiş ve bu bakımdan bağımlı tacir yardımcılarında ticari mümessil 6098 Sayılı TBK. m. 547 vd. maddelerinde; ticari vekil TBK. m. 551 vd. maddelerinde; pazarlamacı¹ TBK. m. 448 vd. maddelerinde düzenlenmiştir.

Ticari hayatın gelişimi içerisinde tacire yardımcı olan diğer kısım ise, faaliyetlerini tacirden bağımsız olarak sürdüren bağımsız tacir yardımcılardır ki bunlar; 6098 sayılı TBK. m. 532 vd. maddelerinde düzenlenen komisyoncu; 6102 Sayılı TTK. m. 917 vd. maddelerinde düzenlenmiş olan ve komisyonculuğun özel bir çeşidi olan taşıma işleri komisyoncusu; TBK. m. 520 vd. maddelerinde düzenlenmiş olan simsar (tellal) ve araştırma konumunu oluşturan, TTK. m. 102 vd. maddelerinde düzenlenmiş olan acenteliktir².

Tacirlerin merkez dışında açtıkları şubelerde tacire bağımlı olarak çalışan yardımcılarını belirli bir ücret mukabilinde çalıştırdıklarından bunların ürettikleri mal veya hizmet bedeli tacirden daimi surette aldıkları gelirin içerisinde değildir. Yani tacire yardımcı bu kişilerin yaptıkları masraflar tamamen tacirin borç alanında doğan ve tacir tarafından finanse edilen bir mahiyet arz eder. Tacirin yardımcılarının şubedeki performanslarının azlığı/çokluğu bu tacir yardımcılarının tacirden aldıkları ücreti etkilememektedir. Fakat tacirlerin aynı hizmet veya mal üretimini şube değil de; acente aracılığıyla yapmaları durumunda acente ile tacir arasında belirsiz süreli bir sözleşme olacağından ve acente olarak faaliyette bulunan müşteriyle kurmuş olduğu sözleşmeler ve bu sözleşmelerin ifası nispetinde ücrete hak kazanacağından acentelik kurumu müvekkil³ tacir açısından daha verimli bir durum ortaya çıkarmaktadır. Acentenin kuracağı sözleşme nispetinde kazanç sağlaması onu daha verimli çalışmaya itmekte ve bu durum pazar-

¹ Pazarlamacı, EBK. m.454’te düzenlenmiş olup, seyyar tacir memurlarına ilişkin faaliyetler açısından benzerlik gösterir.

² ETTK. m.116 vd. hükümlerinde düzenlenmiş olan acentelik mevzuu, 6201 Sayılı TTK.’da önemli yenilikler getirmek suretiyle düzenlenmiştir.

³ Acentenin bir başkası adına ve hesabına hareket etmesi ve 6102 sayılı TTK.’da “Acentelik” üst başlığı altında yer alan maddelerde “müvekkil” kavramına yer vermesi nedenlerinden ötürü acentelik sözleşmesinde acentenin karşısında olan kişiyi çalışmamızda biz de “müvekkil” kavramını kullanmak suretiyle ifade edeceğiz.

lamacı veya şube şeklindeki yapılanmalar açısından müvekkili tacirle ilgili menfaat doğurmakta ve daha verimli kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu durum acentelik kavramını, pazarlamacılık ve şube şeklindeki yapılanmalara oranla daha önemli kılmaktadır.

Acentenin üçüncü kişilerle kurduğu sözleşmelerden dolayı gerçekleştireceği faaliyetleri için acente tarafından yapılan masraflar da acentenin alacağı ücretin içerisinde olduğundan müvekkili ek külfetlerle uğraşmaktan kurtarmaktadır. Bu durum da tacirlerin ürün ve hizmetlerini müşterilere ulaştırmada pozitif bir unsur olarak öne çıkarmaktadır.

Bu çalışmamızda acenteliğin ticari faaliyetler içerisine önemli bir yere sahip olması sebebiyle tacir-acente arasında vuku bulan iş ve işlemlerde acentenin hakkı olan hususları irdelemeye gayret edeceğiz. Çalışmanın 2. bölümünde acentelik sözleşmesinin tanımı, unsurları, diğer benzeri sözleşmelerden farklı olmak üzere çalışmamızın 3. bölümüne nispetle daha genel bilgiler verilecek; 3. bölümde ise çalışmanın esasını konu alan “*Acentenin Hakları*” mevzuu irdelenecektir.

1.1. Acenteliğin Tarihçesi

Acentelik kavramı ilk defa 1897 tarihli Alman Ticaret Kanununda (Handelsgesetzbuch) düzenlenmiş ve Alman hukukunun hukuk sistemimiz (Özellikle ticaret hukukumuz ve ceza hukukumuz) üzerindeki etkilerinden dolayı 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile bizim hukuk sistemimize de girmiştir. Hakeza acentelik kavramı Kıta Avrupası hukuk sisteminde de “*Acente*” olarak ifade edilmekte, Anglo-Sakson Hukukunda “*Ticari Acente*” kavramıyla ifade bulunmaktadır⁴. Ülkemiz hukukunda 1926 tarihli ETTK’da acentelik kavramına yer verilmezken 1957 tarihli 6762 sayılı ETTK. ile acentelik kavramı ilk kez kullanılmıştır⁵. 6762 Sayılı ETTK. m.116 – m. 134 arasındaki hükümlerde İtalyan 1942 Code Civile’sinden de esinlenilmiştir⁶.

Acentelik kavramının ticari hayatta ortaya çıkışı, XVIII. yy.’da İngiltere’de başlayıp akabinde XIX. yy.’ın ikinci yarısından itibaren diğer tüm Avrupa ülkelerine ve diğer uluslara yayılan sanayi devrimi sonrasında ticaretin gelişmesi, üreticilerin büyümeleri ve kurdukları işletmeler vasıtasıyla ürettikleri malları ülke veya dünya çapında, farklı müşteri kitlelerine ulaştırma ihtiyacı⁷, üretim yerinin haricindeki yerlerde satma, pazarlama mecburiyeti sonucunda

⁴ Rüzgar, Eser, Yeni Türk Ticaret Kanunu Işığında Acentelik Sözleşmeleri, TAAD, C:I, No:5, 2011, s.5.

⁵ Bilgili, Fatih, Ticari Defterler-Cari Hesap-Acente, EÜHFD, C:XVI, No:3-4, 2012, s.76.

⁶ Poroy, Reha/Yasaman, Hamdi, Ticari İşletme Hukuku, 14. bs., İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2012, s.242.

⁷ Akın, İrfan, Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler, AÜHFD, C:LXII, No:3, s.613.

ticari işletmelerin üretim yeri dışında bir takım yardımcıları vasıtasıyla ürünlerini tüketicilere sunmasını mecburi kılmıştır.

Bu süreçte tacire yardımcı olan kişilerin üretilen malları buldukları yerlerde satışta bulunulan yerin kültürüne yabancı olmaları, ticari çevreyle ilişki ve iletişim hususunda yabancılık gibi nedenlerle başarının istenen düzeyde olmaması, tacir açısından yardımcıların ek maliyetler ve başarıya endeksli bir yapı oluşturmamaları nedeniyle acentelik kavramı zuhur etmiştir. Acenteliğin tacirin satmak istediği mal ve hizmetleri tüketiciye ulaştırması hususunda acenteliğin diğer tacir yardımcılarına nazaran başarı hususunda avantaj sağlaması nedeniyle zaman içerisinde acentelik kurumu ticari hayatta yerini almıştır⁸. Acentelik kavramının ticaretin gelişmesi, ülkeler ve uluslararası çapta bir ivme kazanması ile ticaret hayatının vazgeçilmez bir unsuru olarak ortaya çıkması bu alanda hukuki düzenlemelerin yapılması mecburiyetini ortaya koymuştur.

1.2. Acentenin Tanımı ve Unsurları

1.2.1. Acentenin Tanımı

Acentelik kavramının 6762 Sayılı ETTK. m.116/f.1’de “*Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya müstahdem gibi tabi bir sıfat olmaksızın bir mukaveleye dayanarak muayyen bir yer veya bölge içinde daimi bir surette bir ticari işletmeyi ilgilendiren akitlerde aracılık etmeyi veya bunları o işletme adına yapmayı meslek edinen kimseye acente denir.*” şeklinde acenteyi tanımlamıştır. 6102 Sayılı TTK m.102/f.1’de kanun koyucu tanımında biraz daha sade bir dil kullanmıştır. 6762 Sayılı ETTK. m.116/f.2’de “*Bu fasılda hüküm bulunmayan hallerde aracılık eden acenteler hakkında tellallık hükümleri, akit yapan acenteler hakkında komisyon hükümleri ve bunlarda da hüküm bulunmayan hallerde vekâlet hükümleri tatbik olunur.*” şeklinde ifade edilen acentelik sözleşmesinde hangi durumda hangi hükümlerin kullanılacağı hususunda Türk Borçlar Kanununa bir atıfta bulunmazken 6102 Sayılı TTK. m.102/f.2’de ise Türk Borçlar Kanununa atıfta bulunulmuştur.

Acenteyi 6102 sayılı TTK. m.102/f.1’nda tanımlanan şekliyle ifade edecek olursak; “*Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma bağlı olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak, bir ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen kimseye acente denir.*” Kanun maddesinden de anlaşılacağı üzere;

⁸ Kayıhan, Şaban, Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, 4. bs., Ankara, Seçkin Yayınevi, 2011, s.26.

acente kavramını ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi kavramlar üzerinden açıklama yoluna gitmektedir. Bununla birlikte TTK. m.102/f.1 acentelik faaliyetini bir “Acentelik sözleşmesine” dayandırmaktadır. Dolayısıyla acentelik faaliyeti müvekkille acentelik faaliyetini yürütecek kişi arasında yapılacak bir sözleşme mukabilinde vuku bulmaktadır⁹.

TTK. m.102/f.1’de acentelik kavramını tanımlarken gerçek veya tüzel kişi kavramlarına tanım içerisinde yer vermediğinden bu hususta bir sınırlama olmaksızın acentenin gerçek veya tüzel bir kişi olabileceği sonucu ortaya çıkar¹⁰. Ayrıca müvekkil, acentelik sözleşmesini yerli bir kişiyle kurabileceği gibi yabancı bir kişiyle de kurabilecektir.

Acente kavramına doktrinimizde bazı yazarların “*Acente*” olarak ifade etmelerine karşılık bazı yazarların ise “*Acenta*” şeklinde telaffuz ettikleri görülür. 6762 Sayılı TTK’unda “*Acente*” olarak ifade edilmiştir. Aynı şekilde 6102 Sayılı TTK’unda da aynı şekilde “*Acente*” tabiri kullanılmıştır. Çalışmamızda biz de kanundaki ifadeyi kullanmayı tercih ettik. Bununla birlikte acentelik kavramı ticari hayat içerisinde “*bayi, bölge bayii, genel bayi, distribütörlük, mümessillik, vb.*” adlar altında uygulama alanı bulmaktadır. Bu isimler altında gerçek kişiler acente olarak faaliyette buldukları gibi tüzel kişiler de aynı adlar altında faaliyetlerini yürütmektedir¹¹.

Acenteler “*Aracılık yapan acenteler*” ve “*Sözleşme yapan acenteler*” olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılırlar. Her iki türdeki acenteler de gerçek kişilerden oluşabileceği gibi tüzel kişilerden de oluşabilir. Aracılık yapan acenteler ve sözleşme yapmaya yetkili acenteler arasında ticari hayatta doğabilecek uyuşmazlıklarda TTK. m.102 – m.123 arasında bir çözüme yönelik bir hüküm ifade edilmemişse bu durumda TTK. m.102/f.2 gereği sözleşme yapmaya yetkili acente için komisyonculuğa ilişkin hükümler uygulanırken, aracılık yapan acenteye ise tellallığa ilişkin hükümlerin uygulanması yoluna gidilecektir. Sözleşme yapmaya yetkili acentelere ilişkin uyuşmazlığın çözümünde komisyonculuğa ilişkin hükümlerin de olmaması durumunda vekâlet hükümlerinin uygulanacağını yasa koyucu düzenlemiştir.

⁹ Dost, Süleyman, Ticaret Hukuku Bilgisi, 1. bs., Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2008, s.18.

¹⁰ Bahtiyar, Mehmet, Ticari İşletme Hukuku, 14. bs., İstanbul, Beta Yayınları, 2013, s.188.

¹¹ Kayhan, s.34.

1.2.2. Acentenin Unsurları

1.2.2.1. Sözleşme

Acentelik faaliyeti acente ile müvekkil arasında kurulmuş olan ve bir şekilde bağlı olarak kurulması mecburiyeti olmayan bir sözleşmedir¹². Taraflar acentelik faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan hak ve borçları acentelik sözleşmesi çerçevesinde ifa ederler. Acentelik sözleşmesi kurulurken taraflar arasındaki bu irade beyanı açık olabileceği gibi örtülü de olabilir. TTK. m. 102/f.1, bu hususta kesin bir şekil şartı öngörmemiştir. Bu da şekil serbestiyetine işaret eder¹³. Yani acentelik sözleşmesi yazılı olabileceği gibi sözlü olarak da kurulabilecektir¹⁴. Fakat bir uyuşmazlık çıktığında ispat açısından yazılı olması taraflar açısından ehemmiyet arz eder. Acente ile müvekkili tacir arasında bir acentelik sözleşmesi yoksa bu durumda acentelik faaliyetleri çerçevesinde mal veya hizmet üreten kişi aslında yaptığı işi bir acentelik sözleşmesi çerçevesinde yapmadığından bu kişinin de acente olarak karşılık görmeyeceği kanısındayız.

Acentelik sözleşmesi, karşılıklı olarak iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir. Yani acentenin sözleşmede yer alan edimini ifası akabinde müvekkile ifanın karşılığı olarak sözleşmede yer alan bedeli ödeme yükümünü yükler¹⁵.

Acente üçüncü kişilerle kurduğu sözleşmeleri tacir adına yapar. Acente bu yönüyle bir anlamda aslında aracıdır. Acentenin, müvekkili tacir adına üçüncü kişilerle sözleşme yapması gerekiyorsa bu durumda tarafların mutlaka acentelik sözleşmesini yazılı olarak yapmaları¹⁶ ve bunu TTK. m. 107/f.2 doğrultusunda acentenin bulunduğu yerdeki ticaret odasına tescil ettirmeleri ve Ticaret Sicili Gazetesinde ilan etmeleri gerekir¹⁷. Acentenin de bir tacir olması durumunda tescil ve ilan edilmesinde etkisi vardır. Söz konusu tescil acentenin işletmesinin kaydedildiği sayfaya yapılacaktır¹⁸.

¹² Ayhan, Rıza/Özdamar, Mehmet/Çağlar, Hayrettin, Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar, 5. bs., Ankara, Yetkin Yayınları, 2012, s.373.

¹³ Kayhan, s.39.

¹⁴ Çeker, Mustafa, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Ticaret Hukuku, 2. bs., Adana, Karahan Kitapevi, 2011, s.115.

¹⁵ Cengiz, Ali, Acente Kavramı ve Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak ve Borçları, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, C:I, S.2, Y.2011, s.155.

¹⁶ Acenteye müvekkili adına müşteriyle sözleşme yapması hususunda yetki verilmek isteniyorsa bu durumda verilecek yetkinin yazılı olarak verilmesi ve belgenin de tescil ve ilanı gerekir. Bu durum TTK. m.107/f.2'de düzenlenmiştir. Söz konusu yetki, acentelik sözleşmesinin yazılı olarak yapılmış olması durumunda sözleşme içerisinde yer alabileceği gibi acentelik sözleşmesinin yazılı olarak yapılmadığı durumlarda acentelik süreci içerisinde münhasıran da verilebilir.

¹⁷ Dost, s.18; Kayar, İsmail, Ticari İşletme Hukuku, 5. bs., Ankara, Detay Yayıncılık, 2006, s.335; Poroy/Yasaman, s.244.

¹⁸ Ayhan, Rıza, Ticari İşletme Hukuku, 2. bs., Ankara, Turhan Kitapevi, 2007, s.652; Acentenin TTK. m.11/f.1'e göre esnaf işletmesini aşan düzeyde bir gelir elde etmesi ve tacir olmanın şartlarını taşıması durumunda acente, tacir olarak telakki edilecektir. Fakat bununla beraber acentenin tacir olması şart değildir. Fakat müvekkilin TTK. m. 102/f.1 gereği tacir olması şarttır.

Acente, acentelik sözleşmesini kurduğunda sözleşmenin bir tarafında acente varken karşı tarafında ise bir tacirin olması gerekir. Acentelik sözleşmesinde acentenin karşısında tacir yoksa bu durumda taraflar arasında kurulan sözleşme bir acentelik sözleşmesi olmayacaktır¹⁹. Buradan hareketle acentenin tacir olmayacağı anlamı çıkarılamaz. Sözleşmenin bir tarafı olan acente de pek ala tacir olabilir. Acentenin üçüncü kişilerle müvekkili adına yapacağı sözleşmenin mutlaka acentelik sözleşmesi çerçevesinde ve müvekkili olan tacirin işletmesini ilgilendirir nitelikte olması gerekir. Kaldı ki, acentelik sözleşmesinin temelinde de üçüncü kişiyle yapılan sözleşmenin acente adına yapılıyor olması hususu yatar²⁰.

Acentelik sözleşmesinin TTK'nuna göre belirli bir şekle bağlı olarak yapılması mecburiyeti olmadığından doktrinimizdeki bir görüşe göre acentelik faaliyetinin bir sözleşmeye dayalı olarak yapılması unsurunun gereksizliğine işaret eder. Dolayısıyla bu görüşe göre acente ile müvekkil arasında kurulan acentelik sözleşmesinin kanunda gösterilmesi de gerekmez. Dolayısıyla doktrinimizdeki bu görüş, acentelik sözleşmesinin acenteliğin bir unsuru olarak yer almasına karşı çıkmaktadır²¹.

1.2.2.2. Bağımsız Olma

TTK. m. 102/f.1/c.1'de ifade edilen "*Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir konuma sahip olmaksızın...*" tabiriyle acentenin tacirden bağımsız şekilde faaliyette bulunan bir tacir yardımcısı olduğuna işaret eder. Acentenin, müvekkili olan tacirden bağımsız olması onun emrinde çalışmaması, ayrı bir işletmede faaliyetine devam ediyor olması ve dolayısıyla acente gerçek kişi ise gelir vergisini, tüzel kişi ise kurumlar vergisini acentenin kendisinin ödüyor olması²², müvekkili olan tacirden bağımsız olduğuna delalet eder. Acentenin ayrıca müvekkili olan tacirin doğrudan denetimi altında olmaması da bağımsızlığını gösterir. Bu yönüyle müvekkili olan tacir acenteye bir talimat verme hakkına sahip olmayacaktır²³.

Acentenin sabit bir ücret almakla birlikte, acentelik faaliyetleri çerçevesinde tacirden bağımsız olarak hareket ediyor olması acentenin bağımsızlığına delalet eder. Tacirden bağımsız

¹⁹ Arslan, İbrahim/Çelik, Aytekin, Ticaret Hukuku Bilgisi, Konya, Mimoza Yayınları, 2010, s.70.

²⁰ Baştuğ, İrfan/Erdem, Ercüment, Ticari İşletme Hukuku, Ankara, Dokuz Eylül Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, No:549, 1993, s.167.

²¹ Kayıhan, Şaban/Yasan, Mustafa, Ticari İşletme Hukuku, 2. bs., Ankara, Seçkin Yayınları, 2013, s.208-209.

²² Ayan, Özge, Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, 1. bs., Ankara, Seçkin Yayınları, 2008, s.20.

²³ Arkan, Sabih, Ticari İşletme Hukuku, 18. bs., Ankara, Sözkesen Matbaacılık, 2013, s.200.

sızlığından kasıt, tacirin denetimi, gözetimi ve emri altında çalışmıyor olmasını ifade etmektedir. Acente faaliyetlerini yürütürken kendi işletmesinde ve kendi iradesi doğrultusunda hareket eder. Fakat müvekkilin acenteye sınırlı talimat vermesi acentenin bağımsızlığını etkilemez²⁴. Bundan hareketle acentenin bağımsızlığının mutlak olmadığını söyleyebiliriz. Burada acentenin bir tacir yardımcısı olarak bağımsız hareket etmesi acente olarak adlandırılmasında müvekkilin yaptığı ödemenin acentelik faaliyetleri çerçevesinde ödenen bir komisyon olup olmaması veya sabit bir tutar olması önem arz etmeyecektir²⁵.

Acentenin tacire, yapılan sözleşmeler ve/veya bilumum acentelik faaliyetleri hakkında bilgi vermesi, müvekkile karşı olan acentelik yükümlülüklerini yerine getirmesi acentenin bağımsızlığını etkilemeyecektir. Acentenin, müvekkilin menfaatlerini koruma hususunda müvekkilin menfaatine hareket etmesi ve faaliyetleri hususunda müvekkilini haberdar etmesi acentenin bağımsızlığı unsurunu ortadan kaldırmayacaktır²⁶.

Acentenin kendine ait işletmede acentelik faaliyetlerini yürütüyor olması yani işletmesinin rizikolarını kendisinin taşıması, masraflara katlanıyor olması, yanında işçi çalıştırıyor olması, müvekkile ait olmayan bir yerde sözleşme konusu iş ve işlemleri yürütmesi, müvekkile ait bir işletmenin çalışanı gibi bir hukuki konuma sahip olmaması, belirlenmiş bir çalışma saatinin olup olmaması, bu çerçevede tatil talep etmemesi, faaliyetinin içeriği, tacire ait işletme ile bütünleşip bütünleşmediği, acentenin bağımsızlığına işaret eden diğer hususlardır. Müvekkilin, acentenin serbest karar alıp, aldığı kararları yine serbestçe uygulama yetisini etkilememesi de acentenin bağımsızlığının işaretidir²⁷.

1.2.2.3. Belirli Bir Yer veya Bölge İçinde Faaliyette Bulunma

Acentelik sözleşmesinin bir unsuru olan, acentenin belirli bir yer veya coğrafi bölge içinde faaliyette bulunması, TTK. m. 102/f.1’de acenteliğin tanımı içinde yer almak suretiyle kanun koyucu tarafından acenteliğin tanımını oluşturan bir unsur olarak yer verilmiştir. Bununla birlikte acentenin belirli bir yer veya bölgede faaliyette bulunması doktrinde tartışmalıdır. Şöyle ki; taraflar acentelik sözleşmesinin kuru myuujlması aşamasında veya ilerleyen süreç

²⁴ Bahtiyar, s.189.

²⁵ Arkan, s.200; Akkan, Çiğdem Daniş, Acentelerin Komisyon Talep Etme Hakkı, İBD, S.4, (Ekim 2007), s.228.

²⁶ Ülgen, Hüseyin/Teoman, Ömer/Helvacı, Mehmet/Kendigelen, Abuzer/Kaya, Arslan/Ertan, Füsün Nomer, Ticari İşletme Hukuku, 13. bs., İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2009, s.626.

²⁷ Karahan, Sami, Ticari İşletme Hukuku, 25. bs., Konya, Mimoza Yayınları, 2013, s. 346; Ayan, s.20-21.

içerisinde acenteye bırakılan yer veya coğrafi bölgeyi iradeleri doğrultusunda anlaşmak suretiyle değiştirebileceklerdir. Yani kanun koyucu bu hususta tarafların iradelerini kısıtlama yoluna gitmemiştir. Bu yönüyle acentenin belirli bir yer veya coğrafi bölge içinde faaliyette bulunması unsuru zorunluluk arz eden bir unsur olarak düşünülemez²⁸. Bu nedenle bazı kaynaklarda “Acentenin belirli bir yer veya bölge içinde faaliyette bulunması” unsuruna yer verilmiştir.

Acente, müvekkili olan tacirle yapılan acentelik sözleşmesinde acentenin faaliyette bulunacağı coğrafi bölgeyi birlikte belirleyebilirler. Acente ve müvekkilin bu husustaki anlaşmaları örtülü olabileceği gibi sarih de olabilir. Ayrıca acentenin faaliyet alanı belirlenmiş olsa bile müvekkilin faaliyetlerini yürüttüğü coğrafi bölge içinde de acenteye faaliyette bulunma imkânı verilmiş olabilir. Bu tür durumlarda müvekkil bu imkânı acentenin müşteri çevresinden yararlanmak veya iş tecrübesinden yararlanmak için vermiş olabilir²⁹.

Acentenin belirli bir yerde sabit bir büro, ofis veya diğer bir ifadeyle sabit bir mekâna bağlı olmak suretiyle faaliyetlerini icra eder³⁰. Bu durum kanun koyucu tarafından da TTK. m. 102/f.1 acenteliğin tanımı içerisinde belirtilmiştir.

Acentenin sözleşme doğrultusunda faaliyette bulunacağı coğrafi bölgenin belirtilmesi acentenin tekel hakkıyla da ilgilidir. Bu husus çalışmamızın ileri bölümünde TTK. m. 104’de acentenin “tekel hakkı” hususuna değinirken irdelenecektir.

Acentenin faaliyette bulunacağı yer taraflar arasında yapılacak sözleşmeyle tayin edilirken TTK. m. 102/f.1’deki kanun lafzından mülki idare temeline dayanan bir yer veya bölge algısı oluşmamalı, bundan ziyade tarafların faaliyet alanını belirlerken ortaya koydukları irade dikkate alınmalıdır. Ayrıca kanun koyucu bu hususta herhangi bir kıstas belirlememiştir³¹.

1.2.2.4. Süreklilik

TTK. m.102/f.1’de acentenin tanımında kanun koyucu acentelik sözleşmesinin bir unsuru olarak “süreklilik” kavramına yer vermiştir. Kanun metninde yer alan süreklilik kavramı

²⁸ Kaya, Mustafa İsmail, Acentelik Hukuku, 1. bs., Ankara, Adalet Yayınevi, 2014, s. 8-9; Aslan, İ.Yılmaz/Şenyüz, Doğan/Ergün, Mevci, İşletme Hukuku, 1. bs., Bursa, Ekin Kitabevi, 2002, s.94.

²⁹ Korun, Yusuf, Acentenin Hak ve Borçları, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s.13.

³⁰ Ardiç, Pınar Yılmaz, Ticaret Hukuku 1, 5. bs., Ankara, Agon Bilgi Akademisi, 2008, s.139.

³¹ Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.373-374.

acente ve müvekkilin acentelik sözleşmesini kurarken hedefledikleri amaç doğrultusunda belirlenir. Süreklilik hususu taraflar arasında kurulmuş olan acentelik sözleşmesinin belirsiz süreli olarak kurulmasıyla da ilintilidir. Yani taraflar sözleşmeyi kurarken belirli bir süre tayin edilirse bu durumda kurulacak sözleşme acentelik sözleşmesi olmayacaktır³². Bununla birlikte acentelik faaliyetleri belirli bir dönemi kapsayabilir. Bir kampanya dönemi boyunca tarafların acentelik faaliyetleri için anlaşmaları, bir fuar, sergi, panayır gibi etkinlikler boyunca tarafların belirli mal ve hizmetleri müşteriye acente vasıtasıyla sunması da mümkündür. Burada tarafların sözleşmeyi belirli bir dönem boyunca kesintiye uğratmaksızın sürekli olarak yapma iradeleri kurulan sözleşmenin acentelik sözleşmesi olarak ifade edilmesini etkilemeyecektir³³.

Acentelik sözleşmesi kurulurken acente üçüncü kişilerle sadece bir sözleşmenin kurulması veya belirli sayıda sözleşmelerin yapılması gibi bir amacı gütmendiğinden acentelik faaliyeti kısa sürmüş olsa bile bu faaliyet bir acentelik faaliyeti olarak kabul edilecektir. Yani acentelik sözleşmesinin kurulması aşamasında sürenin uzun veya kısa olması ehemmiyet arz etmeyecektir.

Acentelik faaliyetini icra etmek üzere kurulmuş olan sözleşmenin, belirli bir sayıda olması durumunda ortaya çıkan sözleşme bir simsarlık sözleşmesi olarak telakki edilecektir. Bir veya birden fazla sözleşmenin yapılmasına aracılık yapmak üzere görevlendirilmişse bu durumda da gerçekleştirilecek faaliyet bir acentelik faaliyeti olarak değerlendirilemeyecektir. Acentelik sözleşmesinin içeriğinde belirli bir süreye yer verilemez. Bu belirli süre, tarih bağlamında bir süre olabileceği gibi belirli bir faaliyetle sınırlandırılan bir süre de olamaz³⁴.

Acentelik ilişkisi taraflara karşılıklı borç yükleyen bir sözleşme olması hasebiyle bu durum da acentelik sözleşmesinin sürekliliğiyle ilintilidir. Yani acentenin müvekkille yaptığı acentelik sözleşmesi gereği acente bir takım mal ve/veya hizmetleri gerçekleştirme yükümlülüğü altına girecektir. Buna mukabil müvekkil de gerçekleştirilen faaliyetin, üçüncü kişilerle kurulacak sözleşmelerin bedelini acenteye ödeme yükümlülüğü altına girecektir ve bu süreç acenteliğin sonlandırılmasına kadar devam edecektir.

Acenteliğin süreklilik unsuruyla meslek edinme unsurunu bazı yazarlar birlikte vermiştir³⁵. Acenteliğin bir meslek olarak yapılması süreklilik unsuruyla ilintilidir. Bu nedenle TTK. m. 102/f.1'de kanun koyucu acentenin sürekli olarak bir meslek edinmek suretiyle acentelik

³² Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.374.

³³ Kaya, s.16-17.

³⁴ Kayhan, s.40-41; Arkan, s.202-203; Bahtiyar, s.189.

³⁵ Reha Poroy, Hamdi Yasaman, İrfan Baştuğ, H. Ercüment Erdem gibi bazı yazarlar eserlerinde süreklilik unsuruyla meslek olarak icra edilmesini bütünleşik unsur olarak değerlendirmişlerdir.

sözleşmesinin gereğinin icra edilmesinden bahsetmektedir³⁶. Acentenin yaptığı işi bir meslek erbabı olarak yapıyor olması üçüncü kişilerle kurulan sözleşmelere aracılık etmeyi meslek edinmesi ile ilgilidir. Sözleşmeye geçici olarak aracılık etmek meslek olarak icra etmekle çakışacaktır³⁷.

1.2.2.5. Tacir Adına Sözleşmelere Aracılık Etme

Acentenin önemli bir görevi de üçüncü kişilerle yaptığı sözleşmeyi müvekkili olan tacir adına ve hesabına yapmasıdır. Bu acenteliğin önemli bir unsurudur. Acente, üçüncü kişiyle akdettiği bir sözleşmenin tarafı olamaz. Yani kurulan sözleşmenin tarafları müşteri ile müvekkildir³⁸. Buradan hareketle acentenin yaptığı sözleşmeyi müvekkili adına yapmaması durumunda bu kurulmuş olan sözleşme acentelik faaliyetleri çerçevesinde kurulmuş olan bir sözleşme olarak telakki edilmeyecektir. Yani acentelik faaliyetleri çerçevesinde kendi adına veya bir başkası adına müşteriyle sözleşme yapamaz; kendi adına sözleşme yaptığı ve müşteriyle bir sözleşme yapma yetkisine sahip olduğunda müşteriyle kurulan sözleşme bir komisyonculuk sözleşmesi olarak telakki edilecektir³⁹.

Acente tacir olmayan biri adına sözleşmelere aracılık edecek olursa bunu acentelik sözleşmesi çerçevesinde yapmış olmayacaktır. Mesela acente ile müvekkil arasındaki sözleşme acentelik sözleşmesinin unsurlarını ihtiva etmekle beraber, acente, acentelik sözleşmesi çerçevesinde bir esnaf işletmesi için aracılık faaliyetinde bulunamayacaktır; bulunsa bile bu sözleşme acentelik sözleşmesi sayılmayacaktır. Bu hususta TTK. m. 102/f.1’de “...*ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelere aracılık etmeyi...*” demek suretiyle acentenin, adına aracılık ettiği kişinin (gerçek veya tüzel kişi olması fark etmeyecektir) bir tacir olması gerektiğini ifade ediyor⁴⁰. Bu hüküm sözleşmenin acentelik sözleşmesi olarak nitelendirilebilmesi için var olması gereken nitelikleri acenteliğin tanımı içerisinde ifade ediyor.

Acentenin, acentelik sözleşmesine dayanarak üçüncü kişilerle sözleşme akdetmesi ve faaliyetin acentelik faaliyeti olarak nitelendirilebilmesi için mutlak surette acentelik ilişkisinin varlığına dayanması gerekir. Acentenin, acentelik sözleşmesini kurmasıyla müvekkili olarak

³⁶ Rüzgar, s.423.

³⁷ Kayar, s.335.

³⁸ Ayan, s.21.

³⁹ Poroy/Yasaman, s.244.

⁴⁰ Arkan, s. 201–202; Kayıhan, s.43.

tacir adına acentelik faaliyetlerini yürütmesi ve bu hususta aracılık faaliyetlerini icra etmesi yükümlülüğü doğacaktır⁴¹.

Acente üçüncü kişiyle kurulan sözleşmeyi bir aracı sıfatıyla yapabileceği gibi doğrudan tacir adına da yapabilir⁴². Yetkilerindeki farklılık nedeniyle acenteler müşteriyle sözleşmelerin yapılmasında rol alan aracı acenteler ve müşteriyle, müvekkili tacir adına sözleşme yapmaya yetkili acenteler olmak üzere iki çeşittir⁴³. Acentelikte asıl olan acentelik, aracı acenteliktir⁴⁴. Acentenin müşteri adına ve hesabına üçüncü kişilerle mal veya hizmet alım, satımı, üretimi gibi işlemleri yapabilmesi için acenteye özel olarak bu hususta müvekkil tarafından yetki verilmiş olması gerekir. Bu husus TTK. m. 107/f.1'de ifade edilmiştir. Bu yetkinin acentelik sözleşmesinin kurulması aşamasında kendiliğinden verilmiş olduğu varsayılmaz. TTK. m. 107/f.2'de verilecek yetkinin ticaret siciline tescil ve ilanı gerekeceğinden yazılı olması gerekecektir. Ayrıca verilecek olan yetkinin acentenin müvekkili adına ve hesabına olduğunun da açıkça belirtilmesi gerekir⁴⁵. Aksi halde acenteye müşteri arasında kurulacak olan sözleşme dolayısıyla taraflar arasında bir yetkisiz temsil durumu doğabilecektir.

1.2.2.6. Meslek Edinme

6102 Sayılı TTK. m. 102/f.1'de acentenin tanımında acentenin meslek olarak tacir adına yapılmasından bahsediyor. Kanun hükmünde acentenin meslek edinilmesi suretiyle yapılması bir unsur olarak ifade ediliyor. Aynı şekilde 6762 Sayılı ETTK. m. 116/f.1'de de acentenin tanımında meslek edinilmesi suretiyle yapılmasından bahsedilmiştir. Acenteliğin bir meslek olarak icrası, acentelik faaliyetlerinin acente tarafından sürekli olarak icrasını sağlamaya yardımcı olacaktır ki, şu halde acentenin yaptığı işi mesleki faaliyet olarak ifa etmesi süreklilik unsuruyla da pekiştirilmiştir⁴⁶.

Acentenin yaptığı işi asıl meslek veya tali meslek olarak yapıp yapmadığı 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu açısından herhangi bir ayrıma tabi tutulmamakla birlikte İsviçre ve Alman hukukunda buna ilişkin ayırım göze çarpmaktadır. Fakat 5684 Sayılı SK. m. 23/f.10'da sigorta acentelerinin ve sigorta acenteliği dahilinde bir takım yetkilerin verildiği acentenin başka bir

⁴¹ Aslan/Şenyüz/Ergün, s.94.

⁴² Bahtiyar, s.189.

⁴³ Karahan, s.348.

⁴⁴ Kayıhan/Yasan, s.209.

⁴⁵ Kayıhan, s.43-44.

⁴⁶ Aslan/Şenyüz/Ergün, s.95.

ticari faaliyette bulunması yasaklanmıştır⁴⁷. Kaldı ki; doktrinde de acentenin yaptığı işin asıl meslek olarak yapılması ile bir yan meslek olarak icrası yönünden ayırım yapılabileceğine ve fakat bu ayırma rağmen acentenin bazı haklarında kısıntıya gidilemeyeceğine işaret edilmektedir. Acentenin yan meslek olarak acentelik faaliyetini sürdürmesi durumunda müşteri tazminatı gibi bir takım hakların acentelik faaliyetinin sonlandırılması durumunda acenteye verilemeyecekken, acenteliğin asıl meslek olarak yapılması durumunda bu türden hakların acenteye verilmesinin acentenin korunması babında bir hak olduğu vurgusu yapılmaktadır⁴⁸.

Acentelik sözleşmesinin meslek olarak yapılmasının sürekli olarak yapılıp yapılmamasıyla ilintili olması nedeniyle meslek olarak yapılmaması süreklilik unsurunu olumsuz etkileyecek ve bu durumda sözleşmenin mesleki olarak yapılmaması durumunda sürekliliği akamete uğrayacağından⁴⁹ sözleşmenin niteliği de bu unsurlara bağlı olarak değişecektir ve somut olayın koşullarına göre bir aracılık söz konusu ise simsarlık sözleşmesi olarak karşımıza çıkabilecektir⁵⁰.

Acentenin asıl meslek olarak devam ettirilirken aynı zamanda tali bir işi de yürütmesi ATK. § 92b’de ayırma tabi tutulmak suretiyle düzenlenmiştir⁵¹. Acenteliği bir yan meslek olarak yürütülmesi durumunda acentelik sözleşmesi sonlandırıldığında sözleşmenin feshi durumunda öngörülen feshin ihbarı süreleri ve acentenin denkleştirme talebiyle ilgili kanun maddesi uygulanamayacaktır. Bu yönüyle acenteliğin asıl meslek olarak yapılması durumunda acenteye sağlanan yasal koruma tali meslek olarak icra edilmesi durumunda acenteye sağlanan yasal korumanın esnetildiği söylenebilir⁵².

1.3. Acenteliğin Diğer Hukuk Sistemlerindeki Düzenlemesi

1.3.1. Avusturya Hukukunda Acentelik Sözleşmesi

Avusturya, 1993 yılında Agency Commercial Contract Act⁵³ ile acentelik hukukunu 1986/653 Sayılı Avrupa Birliği Direktifinin 17- 19. maddeleri doğrultusunda olacak şekilde revize etmiş ve bu suretle Avusturya Acentelik Kanunu, Avrupa birliği Mevzuatına uyumlu hale getirilmesi çalışmaları perspektifinde 1986/653 Sayılı Avrupa Birliği Direktifi ile uyumlu

⁴⁷ Arkan, s.203.

⁴⁸ Kayıhan, s.38–39.

⁴⁹ Poroy/Yasaman, s.244.

⁵⁰ Kaya, s.18.

⁵¹ Kaya, Arslan, Türk Ticaret Kanunu Şerhi Acentelik, 2. bs., İstanbul, Beta Yayıncılık, 2016, s.12.

⁵² Karahan, s.347.

⁵³ Korun, s.4.

hale gelmiştir. Bu bağlamda acentenin denkleştirme talebine ilişkin bir takım düzenlemelere de yer vermiştir⁵⁴.

1.3.2. İsviçre Hukukunda Acentelik Sözleşmesi

Acentelik sözleşmesi İsviçre Borçlar Kanunu'nun IV. bölümünde 21 madde ile düzenlenmiştir. İsviçre Borçlar Kanunu tarafların acentelik sözleşmesinden doğan borçlarına ve haklarına detaylı bir şekilde yer vermiştir⁵⁵.

İsviçre hukuk sisteminde “*Agenturvertrag*” başlığı altında düzenlenmiştir. Bu kelimenin Türkçedeki karşılığı “Acentelik Sözleşmesi” olarak ifade bulur⁵⁶. İsviçre hukukunda OR Art. 418/a'da “bir hizmet akdi ile bağlı olmaksızın, bir ya da birden fazla müvekkil için sözleşme görüşmelerini yapmak veya bunları onlar ad ve hesaplarına akdetmek taahhüdünü sürekli olarak üstlenen kişi” demek suretiyle tanımlama yoluna gitmiştir⁵⁷.

1.3.3. Alman Hukukunda Acentelik Sözleşmesi

Alman hukukunda acentelik sözleşmesinden ziyade acente bir kurum olarak düzenlenmiştir⁵⁸. Alman hukuku müvekkil ve acente arasındaki menfaatler dengesini koruyan bir yapıdadır. Ayrıca Alman hukukundaki acenteliğe ilişkin düzenleme son düzenleme olması sebebiyle diğer hukuk sistemlerine nazaran acenteliğe ilişkin düzenlemeleri taraflar açısından daha dengeleyici bir şekilde düzenlemiştir⁵⁹.

Acentelik kavramı Alman hukukunda “*Handelsvertreter*” başlığı altında düzenlenmiştir. *Handelsvertreter* kavramının Türkçedeki karşılığı “*Ticari mümessil*” olarak karşımıza çıkar⁶⁰.

1.3.4. Anglo-Sakson Hukukunda Acentelik Sözleşmesi

Anglo-Sakson hukuk sistemine sahip olan ülkelerden İngiltere, Yeni Zelanda, Avustralya ve Amerika Birleşik Devletlerinde “Acente” kavramı, başkası adına ve hesabına hareket

⁵⁴ Ayan, s.144.

⁵⁵ Kayıhan, s.31.

⁵⁶ Kayıhan, s.31.

⁵⁷ Cengiz, s.142.

⁵⁸ Korun, s.5.

⁵⁹ Kayıhan, s.32.

⁶⁰ Cengiz, agm., s.142.

etme hakkına sahip olan kişilere karşılık olarak kullanılır⁶¹. Acentenin icra ettiği faaliyetlerin ticari bir niteliğe sahip olması gerekmez. Kaldı ki müvekkilin de tacir olması gerekmez. Bu hukuk sisteminde acente tüm tacir yardımcılarını bünyesinde barındırır⁶².

Acentelik sözleşmesi İngiliz hukukunda da bizim hukukumuzda olduğu gibi bir şekil şartına bağlanmamıştır. Ayrıca İngiliz hukukunda acenteler yalnızca “sözleşmeye yapmaya yetkili olan acenteler” ve yalnızca “aracılık yapmaya yetkili acenteler” olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmuştur⁶³.

1.3.5. İtalyan Hukukunda Acentelik Sözleşmesi

İtalyan hukuk sisteminde acentelik sözleşmesi 12 madde olarak düzenlenmiş ve 1957 yılında yürürlüğe giren Ticaret Kanunumuzda acenteye ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Ticaret hukukumuzda yer alan acente kavramına ilişkin hükümler genel manada İtalyan menşelidir⁶⁴. İtalyan hukuk sisteminde acente sadece başka bir kişi adına üçüncü kişilerle sözleşme yapılması için aracılık faaliyetinde bulunan özel ve tüzel kişiler için kullanılır⁶⁵.

1.4. Acentenin Çeşitleri

1.4.1. Acentelerin Yaptıkları Görevleri Bakımından

1.4.1.1. Genel Olarak

Acenteyi müvekkille müşteri arasında acentelik sözleşmesi doğrultusunda kurulacak sözleşmeyi yapmak amacı doğrultusunda hareket eden “*Aracı acente*” ve müvekkili adına müşteriyle direkt olarak sözleşme yapma yetkisi bulunan “*Sözleşme yapma yetkisine sahip acente*” olmak üzere iki şekilde inceleyebiliriz⁶⁶. TTK. m. 102/f.1’de acentenin müşteriyle sözleşmelerin kurulması doğrultusunda göstereceği faaliyetlerde sözleşmeye aracılık etmesi veya sözleşmeyi tacir adına kurmasından bahsetmekte ve müvekkili adına sözleşmelerin kurulması aşamasında bu iki ayrımın olduğundan bahsetmektedir. TTK. m. 102/f.2’de ayrımda ise söz konusu

⁶¹ Cengiz, agm., s.141.

⁶² Cengiz, agm., s.142.

⁶³ Korun, s.5-6.

⁶⁴ Korun, s.4.

⁶⁵ Kayhan, s.32.

⁶⁶ Acente kavramının çeşitleri hususunda genel olarak yazarlarca “Aracı acente” ve “Sözleşme yapma yetkisine sahip acente” şeklinde yapılan ayrımlara karşılık farklı ayrımlar da yapılmaktadır. Bu hususta bkz. Ayan, s.28-29.

acentelik türlerine ilişkin doğacak uyuşmazlıklarda çözüm ortaya koymuştur⁶⁷. TTK. m. 102’de acentenin bu doğrultuda yaptığı bu ikili ayırım doğrultusunda ayırım yapmayı uygun görüyoruz.

Acenteye ilişkin ikili ayırma gidilmesinde kanun koyucu acentenin yaptığı görev ve icra ettiği işlerin niteliğini dikkate almak suretiyle böyle bir ayırma gitmiştir. Bu yöndeki ayırım 6762 Sayılı ETTK. m. 116’da da geçmektedir. Uygulamada acenteler aracılık yapmak veya müvekkil adına sözleşme kurmak için acentelik sözleşmelerinin gereğini icra etseler de, nadiren de olsa bazı acenteler hem sözleşmenin kurulmasına aracılık etmekte hem de sözleşmeyi müvekkil adına yapabilmektedirler⁶⁸.

Acenteliğin bu şekildeki ikili ayırımıyla birlikte TTK’unda ayrıca “Genel acente” ve “Tali acente” şeklinde bir ayırma yer verilmemiştir. Bununla birlikte Alman ve İsviçre hukukunda özel olarak genel acentelik ve yan acentelik hususları da düzenlenmiş ve bu acenteliklerde yapılan ayırım doğrultusunda farklı düzenlemelerin yapılması yoluna gidilmiştir. TTK’unda ise yapılan faaliyetin türü esas alındığı için söz konusu acente çeşitleri arasında farklı bir muameleye tabi tutulmamıştır⁶⁹.

1.4.1.2. Aracı Acenteler

Aracı acente müşteriyle müvekkili bir araya getirmek suretiyle sözleşmenin kurulmasına yardımcı olur. Sözleşmenin kurulması hususunda acente müşteriyle müvekkili arasında bir aracı pozisyonundadır. Sözleşmenin kurulup kurulmaması, hangi şartlarda kurulacağı gibi hususlarda veya sözleşmenin kurulup kurulmamasında inisiyatif müvekkildedir⁷⁰.

Aracı acentenin durumu aynen simsar gibidir. Hatırlanacağı üzere simsar da tacirle müşteri arasındaki sözleşmenin kurulması için aracı konumundadır. Fakat aracı acentenin simsardan farklı bir takım özellikleri vardır. Simsarın müşteriyle tacir arasındaki kuracağı ilişki süreklilik arz etmemekle beraber taraflar acentelikteki gibi birbirlerine bağlı değildirler⁷¹. Oysa acentenin ilişkisi süreklilik arz eder ve ayrıca acente aracılık faaliyetleri hususunda müvekkile

⁶⁷ Arkan, s.201; Çetiner, Selma/Yüksel, Armağan Ebru Bozkurt, Ticari İşletme Ve Şirketler Hukuku, 3. bs., Ankara, Detay Yayıncılık, 2015, s.212-213.

⁶⁸ Kayhan, s.46.

⁶⁹ Kaya, s.23.

⁷⁰ İstanbul Ticaret Odası. 2004. Sorularla Acentelik ve Distribütörlük Kılavuzu. 2004/58. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, s.12.

⁷¹ Tesal, Reşat D., Ticaret Hukuku, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1984, s.113.

karşı yükümlüdür. Bu yükümlülüğün bir sonucu olarak acentenin yükümlülüğünün yerine getirmemesi durumunda müvekkilin bundan doğan zararını talep etme hakkı doğabilecektir⁷².

Aracı acentelerin müşteriyle müvekkili arasında kurulacak olan sözleşmeyi müvekkili adına ve hesabına kurma yetkisi yoktur. Aracı acente ancak sözleşmenin kurulması için aracı olabilir. Müvekkilin kendi adına ve hesabına sözleşme yapabilmesi yönünde bir muvafakat vermesi gerekir. Üçüncü kişilerin haklarının korunması bakımından muvafakatin yazılı olması ve sicile tescili gerekir⁷³.

Aracı acentenin aracılık görevini yerine getirmek yerine üçüncü kişiyle, müvekkil adına ve hesabına bir sözleşme yapması durumunda bu sözleşme müvekkili bağlamayacaktır. Bununla birlikte müvekkilin bundan haberi olmasına rağmen sesini çıkarmaması durumunda müvekkilin örtülü onayı söz konusu olmayacak ve kurulan sözleşme müvekkili bağlamayacaktır⁷⁴.

TTK açısından bakıldığında acentelik sözleşmesinde aracı acente esas olan acenteliktir. Acentenin müvekkili adına sözleşme yapması istisnaidir. Çünkü acenteden beklenen müvekkili olan tacirle üçüncü kişiyi sözleşme yapmaları için bir araya gelmelerini temin etmek ve bu suretle aralarında aracı rolünü oynamasıdır⁷⁵. Tarafları bir araya getirdikten sonra acente sözleşmenin kurulması için bir çaba sarf etmek zorunda değildir.

Aracı acente müşteriyle müvekkil arasındaki sözleşmenin kurulması için aracılık ederken aynı zamanda müşteriyi yapılacak işlemler hususunda ayrıntılı olarak aydınlatmak durumundadır. Bir yönüyle müşterinin müvekkille sözleşmeyi kurabilmesi için gerekli tüm iş ve işlemleri gerçekleştirecek ve müvekkilin sözleşmenin kurulması için olumlu veya olumsuz iradesinin taraflara bildirilmesini beklemek durumundadır⁷⁶.

Aracı acentelikte sözleşmelerinde öncelikli olarak Türk Ticaret Kanunundaki acenteliğe ilişkin hükümlere müracaat etmek gerekir, Türk Ticaret Kanununda boşluk olması durumunda Türk Borçlar Kanunundaki simsarlık hükümlerine bakmak gerekir, Türk Borçlar Kanununda

⁷² Arkan, s.202.

⁷³ Poroy/Yasaman, s.244; Dönmez, Onur, Acente Sözleşmelerinden Doğan Hak ve Borçlar, (Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009, s.17.

⁷⁴ Ülgen, Hüseyin/Kendigelen, Abuzer/Helvacı, Mehmet/Kaya, Arslan/Ertan, Füsün Nomer, Ticari İşletme Hukuku, İstanbul, 12 Levha Yayınları, 2015, s.790. 6762 sayılı ETTK. m. 122'nin yerine getirilmiş olan 6102 sayılı TTK. m. 108'in gerekçesinde yasa koyucu üçüncü kişinin gereksiz korunmasından hareketle müvekkilin üçüncü kişiyle acente arasında yetkisizliğe konu sözleşmenin kurulmasında bunu haber alır almaz sessiz kalması durumunda müvekkilin kurulan sözleşmeye örtülü bir onayı olarak algılanamayacaktır. Halbuki ETTK. m.122 bu hususta üçüncü kişiyi koruyan bir dile sahiptir. Kanun gerekçesinde müvekkilin sessiz kalması onam vermediğine delalet edecektir.

⁷⁵ Dönmez, s.17.

⁷⁶ Kayıhan, s.46.

simsarlık hükümlerinde boşluk olması durumunda ise vekâlet hükümlerine müracaat etmek gerekecektir⁷⁷.

1.4.1.3. Sözleşme Yapma Yetkisini Haiz Acenteler

Sözleşme yapma yetkisine sahip acente, müvekkilinin kendisine acentelik sözleşmesinin kurulması aşamasında veya acentelik sözleşmesinin devamı sürecinde yazılı olarak müvekkil adına müşterilerle doğrudan sözleşme yapmasını mümkün kılmak üzere izin vermesi durumunda söz konusu olacaktır. Bu durumda acente müşteriyle, müvekkili adına ve hesabına sözleşme yapabilecek ve kurulan sözleşme müvekkili bağlayan bir nitelik arz edecektir⁷⁸. Acentenin müvekkili adına ve hesabına direkt olarak sözleşme yapması durumunda kurulan sözleşme sadece müvekkili değil; aynı zamanda üçüncü kişiyi de bağlayıcı bir nitelik arz edecektir. Bu sözleşmelerde acente kurulan sözleşmenin bir tarafı olmayacak ve sözleşmenin tarafları sözleşmenin yerine getirilmesi hususunu birbirlerine karşı ileri sürebileceklerdir⁷⁹.

Acentelik sözleşmesinin kurulması aşamasında bir şekilde bağlı olmadığı çalışmamızın başında belirtilmişti⁸⁰. Acentelik sözleşmesinin belirli bir şekilde bağlı olarak yapılması mecburiyeti olmasa da müvekkilin acenteye kendi adına sözleşme yapabilme yetkisini vermek istemesi durumunda müvekkilin muvafakatnamesinin yazılı olmak suretiyle iradesini yansıtmaya gerekir⁸¹. TTK. m. 107/f.2'ye göre müvekkilin acentenin kendi adına hesabına müşteriyle sözleşme yapabilmesi için yetki vermesi durumunda bunun acente tarafından ticaret siciline tescili⁸² ve TTSG'de ilanı gerekecektir⁸³. Tescil, acentenin işletmesinin sicildeki kaydedildiği sayfaya yapılacaktır⁸⁴. Tescilin, ticaret siciline yapılmaması durumunda bile böyle bir durumda acentenin müvekkili adına müşteriyle yapmış olduğu sözleşme geçerlilik arz edecek ve müvekkili bağlayacaktır. Bununla birlikte müvekkil acenteye verdiği temsil yetkisini sınırlandırabilecektir. Sınırlamanın geçerlilik arz edebilmesi için sicile tescili gerekir⁸⁵.

⁷⁷ Bahtiyar, s.188.

⁷⁸ Ayan, age., s.29.

⁷⁹ Kayıhan, s.47.

⁸⁰ Bkz. s.9.

⁸¹ Poroy/Yasaman, s.249; Berzek, Ayşe Nur, Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri, 8. bs., İstanbul, Beta Yayınları, 2007, s.158.

⁸² İnal, Tamer, Ticari İşletme Hukuku, 1. bs., İstanbul, Kazancı Kitap, 2004, s.335.

⁸³ Bilgili, agm., s.79.

⁸⁴ Ayhan, Rıza, Ticari İşletme Hukuku, 2. bs., Ankara, Turhan Kitapevi, 2007, s.562.

⁸⁵ Üçüncü, Hilal S., Acentenin Temsil Yetkisinin Usul Hukuku Kapsamında Değerlendirilmesi, GÜHFD, C:XVII, S.1-2, Y.2013, s.966.

Acentenin müvekkili adına müvekkilinden icazet almadan sözleşme yapması durumunda acentenin acentelik sözleşmesi çerçevesinde yetkisini aşmasından söz edilebilir. Bu durumda müvekkilin müşteriyle kendisi adına kurulan sözleşmeye olur vermesi, sessiz kalması veya kabul etmemesi şeklinde üç ihtimal söz konusu olacaktır. Müvekkilin sessiz kalması olur verdiği anlamına gelir ki bu durumda müvekkil kurulan sözleşmeyle bağlı olacaktır⁸⁶. Müvekkilin sözleşmeye olur vermemesi durumunda acente yaptığı sözleşmeden dolayı üçüncü kişiye karşı sorumlu olacaktır. Bu çerçevede doğacak tazminatı acente tazmin etmek durumunda kalacaktır⁸⁷.

TTK. m.102/f.1'i esas aldığımızda acentenin (tüzel veya özel) müvekkili adına yapması gereken sözleşmeyi kendi adına yapması durumunda yapılan işlem ve kurulan sözleşme acentelik sözleşmesi çerçevesinde yapılmış bir işlem veya kurulmuş bir sözleşme olarak değerlendirilmeyeceği kanısındayız. Çünkü acentelik sözleşmesinin temelini oluşturan unsurlardan biri, müvekkil adına ve hesabına üçüncü kişiyle sözleşme yapılmasıdır. TTK. m.102/f.1'deki "... *bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelere aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı...*" ifadesine göre eğer kurulan sözleşme kişinin kendi adına ve hesabına kurulmuşsa bu durumda söz konusu sözleşme acentelik sözleşmesi dışında bir sözleşme olarak değerlendirilecektir.

1.4.2. Acentelerin Faaliyetlerinin Türü Bakımından

1.4.2.1. Sigorta Acenteleri

Sigorta acenteleri sigorta şirketiyle müşteri arasında sigorta sözleşmelerinin kurulmasını temin eden ve bu hususta aracılık faaliyetinde bulunan tacir yardımcılardır. Sigorta sözleşmelerinin kurulmasında aracı olanlar sadece sigorta acenteleri değil; aynı zamanda sigorta brokerleri de sigorta sözleşmelerinin kurulmasında aracılık eder. Bu yönleriyle büyük birikimlerin bir araya gelmesine vesile olurlar ve ekonomi içerisinde ciddi tasarrufların oluşmasında rol oynarlar⁸⁸.

Sigorta acenteleri sigorta sözleşmelerinin, sigorta şirketinin namına ve hesabına kurulması hususunda aracılık edecekleri gibi sigorta şirketi adına sözleşme de yapabilirler. Buna ilişkin hükümler, 14.06.2007 tarih ve 26552 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5684 sayılı Sigorta Kanunu ve 14.04.2008 tarih ve 26847 sayılı mükerrer Resmi Gazetede yayımlanan Sigorta Acenteleri Yönetmeliğiyle düzenlenmiştir. Sigorta Kanununun sigorta acentelerine ilişkin

⁸⁶ Arkan, s.202.

⁸⁷ Bilgili, agm., s.86.

⁸⁸ Özdamar, Mehmet, Sigorta Brokeri ve Hukuki Niteliği, AÜHFD, C:LVII, S.3, Y.2008, s.529.

yapmış olduğu tanım TTK. m. 102/f.1'deki acentenin tanımına paralel bir mahiyet arz eder⁸⁹. Bu yönüyle TTK'nın acenteye ilişkin yer verdiği unsurların sigorta acenteleri için de benzer olduğu görülecektir: Sigorta acenteliğinin bir sözleşmeye dayanması, bağımsızlığı, sürekliliği, meslek olarak sürdürülmesi, belirli bir yerde veya bölgede icra edilmek suretiyle devamı, sigorta şirketiyle müşteri olan üçüncü kişiler arasında sigorta sözleşmesinin kurulmasında aracı olması veya sigorta şirketi adına müşteriyle sözleşme kurulmasında yetkili olmasıdır⁹⁰. Sigorta Kanununun sigorta acenteliğine ilişkin hükümlerinin Türk Ticaret Kanunu'nun acenteliğe ilişkin hükümleri açısından paralellik arz etmesi Türk Ticaret Kanunu'nun acenteliğe ilişkin hükümlerini SK. m. 23/18 gereği sigorta acentelerine de uygulanması yönünden geçerli kılacaktır⁹¹.

Sigorta acentelerinin sözleşmelere aracılık yapmaları veya bizzat müvekkili sigorta şirketi adına müşteriyle sözleşme yapmaları Bakanlıkça yapılan bir ayırım paralelinde olacaktır. Şöyle ki; acentelerin bu yöndeki ayrımları yapılırken A tipi acenteler ve B tipi acenteler olmak üzere bir ayırım yapılmış ve A tipi acentelerin müvekkil adına sözleşme yapabilme yetkisi bulunurken B tipi acentelerin müşteriyle müvekkil arasında kurulacak sözleşmelerde ancak aracılık yapabilme yetkisi vardır⁹².

Sigorta acentelerinin acentelik sözleşmesi çerçevesinde faaliyet gösteren diğer acentelerden farklı olarak SMK. m. 9/f.8'e göre başka bir ticari faaliyetle uğraşamazlar. Hâlbuki diğer acenteliklerde acentenin başka bir faaliyette bulunması kanun hükmüyle yasaklanmamıştır⁹³.

1.4.2.2. Seyahat Acenteleri

Seyahat acenteleri 1618 sayılı ve 14.09.1972 tarihli Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Kanununa (SABK)⁹⁴ ve Seyahat Acenteleri Yönetmeliği⁹⁵ doğrultusunda faaliyette bulunurlar⁹⁶. Seyahat acenteleri faaliyetlerini taşıma araçları ve ulaşım biletlerini satmak suretiyle yerine getirebilecekleri gibi müşterilerine bilgi verme, turlar düzenleme, sürücüsüz araç kiralama gibi hizmetleri de yerine getirirler⁹⁷.

⁸⁹ Kaya, s.24.

⁹⁰ Kayhan, s.53.

⁹¹ Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.376.

⁹² Tekil, Fehiman, Ticari İşletme Hukuku, 1. bs., İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1990, s.226.

⁹³ Deryal, Yahya, Ticaret Hukuku, 2. bs., Trabzon, Derya Kitapevi, 1997, s.76.

⁹⁴ 27.09.1975 tarih ve 15369 Sayılı RG.

⁹⁵ 05.10.2007 tarih ve 26664 sayılı RG.

⁹⁶ Baştuğ/Erdem, s.169.

⁹⁷ Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.377.

Seyahat acenteleri, TTK. m. 102 vd.'da düzenlenen acentelik tanımından farklı bir türde düzenlenmiştir. Bu yönüyle seyahat acenteleri müvekkili oldukları tacir namına ve hesabına müşteriyle yapılan sözleşmelere aracılık yapmak mecburiyetinde değildirler. Bununla birlikte müvekkili mahiyetindeki ticaret şirketleri adına müşteriyle sözleşme de yapmak zorunda değildirler. Müşterileri olan yolcular adına da bir takım hukuki işlemleri yapabilirler⁹⁸.

Seyahat acentelerinin denetlenmesi görevi Turizm ve Kültür Bakanlığındadır. Bu yönüyle diğer acentelerden ayrılır. Bununla birlikte seyahat acenteleri faaliyetleri açısından A, B ve C gurubuna ayrılırlar. A grubu seyahat acenteleri tüm seyahat acenteliği hizmetlerini görürken, B grubu seyahat acenteleri A grubu acentelerin düzenleyecekleri organizasyonların biletlerini satabilirler. C grubu seyahat acenteleri ise sadece Türk vatandaşları için yurt içi turları organize edebilirler⁹⁹.

1.4.2.3. Deniz Ticareti Acenteleri

Deniz ticareti acenteleri limanlarda faaliyette bulunan, gerçek veya tüzel kişi olan donatanlar, denizde taşıma sektöründe faaliyet gösteren kişilerle bunlara taşıma işini yaptıran müşterileri arasındaki hizmetlere ilişkin sözleşmelerin kurulması hususunda aracılık eden veya ilgili işlemleri bizzat donatan adına ve donatanın temsilcisi olarak yapan kişilerdir¹⁰⁰. Ayrıca Gemi Acentelik Hizmetleri Ücret Tarifesine İlişkin Tebliğin 4. maddesinde gemi acentesi, “*Deniz taşıt veya araçları ile yolcu ve yük taşımalarında, gemi sahibi, kaptanı, işleticisi ve kiracısı nam ve hesabına üçüncü kişi ve kuruluşlara karşı hak ve menfaatlerini tayin edilen bölge içinde koruyan ve bunun karşılığında ücret alan gerçek ve tüzel kişileri ifade eder.*” şeklinde tanımlanmıştır. Gemi Acenteleri Yönetmeliğinde¹⁰¹ de bu tanıma paralel bir tanım yer almaktadır¹⁰².

TTK'da acentelerin ne kadar ücret alacaklarına dair bir düzenleme yoktur. Fakat gemi acentelerinin sundukları hizmetlere ilişkin ücret tarifeleri Ticaret Bakanlığının çıkardığı Gemi Acentelik Hizmetleri Ücret Tarifesine İlişkin Tebliğinde¹⁰³ taban ücretleri belirlenmiştir. Sunulan hizmetin tonilato hesabına göre tebliğde belirtilen ücretten az olamayacağı ve Euro bazında ödenmesi belirtilmektedir¹⁰⁴.

⁹⁸ Kayıhan, s.60-61.

⁹⁹ Kaya, s.27-28.

¹⁰⁰ Kayıhan, s.55-56.

¹⁰¹ 04.03.2012 tarih ve 28224 Sayılı RG.

¹⁰² Light, Didem Algantürk, 6102 Sayılı TTK Uyarınca Gemi Acentelerinin Tabi Olduğu Hükümlerin Değerlendirilmesi, İTÜSBD, S.24, Y.2012, s.2.

¹⁰³ 10.03.2008 tarih ve 26812 Sayılı RG.

¹⁰⁴ Kaya, s.30-31.

1.4.2.4. Taşıma İşleri Acenteleri

10.07.2003 tarih ve 4925 sayılı Karayolu Taşıma Kanunu m. 3'te "Acente : Ticarî mümessil, ticarî vekil, satış memuru veya müstahdem gibi bağımlı bir sıfatı olmaksızın bir sözleşmeye dayanarak belirli bir yer veya bölge içinde daimî surette bir veya birden fazla taşımacıyı ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi ve onlar adına taşıma sözleşmesi yapmayı meslek edinen kişiyi ifade eder." şeklinde taşıma acentelerini tanımlamıştır¹⁰⁵. Taşıma acentelerine ilişkin KTK. m. 3'te tanımlanan acente tanımı TTK. m. 102'de tanımlanan acente tanımıyla paralel niteliktedir. 4925 sayılı KTK. m. 3'te yapılan tanım acentenin faaliyetlerini TTK'ya göre taşımacılık faaliyetleriyle sınırlandırma yoluna gitmiştir. Kanun koyucu, müşteriyle taşıma işine ilişkin sözleşmeyi kuran taşıma işleri acentesinin, sözleşmeyi, taşıma işini icra edecek olan taşımacı adına akdedeceğine işaret etmektedir¹⁰⁶.

Yolcu taşıma işlerinde aracılıkta bulunan özel veya tüzel kişileri tacir olan müvekkille ilişkilerinin sürekliliği açısından değerlendirdiğimizde aradaki ilişkinin bir aracılık veya sözleşme yapmaya yetkili acente şeklinde ifade edebiliriz. Söz konusu kişinin faaliyeti TTK. m. 102/f.1 bağlamında bir acentelik faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Bu suretle acentenin müvekkil adına ve hesabına sözleşme yapmasından dolayı müşteriyle yaptığı sözleşmede taşıyıcı mahiyetinde bir sıfatı yoktur. Taşıyıcı olması sıfatı müvekkil tacire ait olacaktır¹⁰⁷.

1.4.2.5. Sermaye Piyasasında Faal Olan Aracı Kurum Acenteleri

Aracı kurum acenteleri, Sermaye Piyasası Kurulunun 5. Seri ve 46 numaralı Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkındaki Tebliğin, Aracı kurum acenteleri başlığı altında 24. maddesinde¹⁰⁸ "Bu Tebliğ kapsamında, aracı kurumlar ile bankalar arasında yazılı acentelik sözleşmesi imzalanabilir. Aracı kurumlar acentelik sözleşmesinde belirlenecek mahaller içinde, acenteleri aracılığıyla alacakları emirler doğrultusunda aracılık faaliyetleri çerçevesinde sermaye piyasası araçlarının alım satımında bulunabilirler." şeklinde ifade edil-

¹⁰⁵ Kanun koyucu, KTK. m. 3'te taşımacılık alanında faaliyet gösteren sadece acente değil; taşıma işleri komisyoncusu, taşıma işleri işletmecisi, nakliyat ambarı işletmecisi, kargo işletmecisi ve taşımacılık sektöründeki diğer unsurları da tanımlamak suretiyle ifade etmiştir.

¹⁰⁶ Can, Mertol, 4925 Sayılı Karayolu Taşıma Kanununa Göre Karayoluyla Yapılan Taşımaların Tabi Olduğu Hukuki Esaslar, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:IX, S.1-2, Y.2005, s.14-16.

¹⁰⁷ Arkan, Sabih, Yolcu ve Eşya Taşımalarında Aracılık Faaliyetlerine İlişkin Yargıtay Kararları Üzerine Bir İnceleme, AÜHFHD, C:XL, S.1-4, Y.1988, s.314.

¹⁰⁸ Kaya, s.31.

miştir. Tebliğde TTK. m. 102/f.1'den farklı olarak müvekkille acente arasında acentelik sözleşmesinin yazılı olarak yapılması hususu dile getirilmiştir. Halbuki TTK. m. 102'de sözleşmenin yazılı olarak kurulmasına ilişkin bir mevzu yoktur.

Aracı kurumlar, acenteleriyle kurulan acentelik sözleşmesi doğrultusunda acentelere faaliyetlerini önceden belirlenmiş bir bölgede icra ettirirler¹⁰⁹. Bu yönden TTK'da acentenin “Belirli bir bölgede faaliyetlerini yürütmesi” unsuru aracı kurum acentelerinde de karşımıza çıkaracaktır.

Aracı kurum acenteleri TTK. m. 102/f.1'de tanımlanan acentelikten farklı olarak SPK hükümlerine göre kurulan ve faaliyetlerini de bu kanun doğrultusunda icra eden bir yapı gösterir. Aracı kurum acenteleri SPK hükümlerine göre faaliyetlerini sürdürürken ortaya çıkan ve SPK'da çözüm bulunmayan hallerde yine TTK'na müracaat edilecektir¹¹⁰.

Sermaye piyasasında aracılık faaliyetinde bulunan acenteler müşteriyle aracı kurum arasında gerçekleşen alım ve satım emirlerinin aracı kuruma iletilmesinde görev alırlar. Aracı kurum acenteleri bu faaliyetleri aracı kurumla aralarında kurmuş oldukları acentelik sözleşmesi çerçevesinde yürütürler. Aracı kurum acenteleri gerçek kişi olabilecekleri gibi tüzel kişi da olabilirler¹¹¹.

1.5. Acenteliğin Benzeri Sözleşmelerden Farkı

1.5.1. Franchise Sözleşmesi

Franchise sözleşmesi doktrinde şu şekilde tanımlanmıştır: “*Franchise sözleşmesi, franchise verenin bir ücret karşılığında kendisine ait olan üretim, işletme ve pazarlama sistemini, franchise alana kullandırma suretiyle onu kendi işletme organizasyonuna entegre etmek ve sözleşme süresince franchise olarak desteklemek borcunu üstlendiği ve franchise alanın da franchise verenin belirlediği prensiplere uymak koşuluyla kullanma hakkına sahip olduğu mal ve hizmetlerin arzını kendi adına ve hesabına yapmayı taahhüt ettiği sürekli borç ilişkisini tesis eden bir çerçeve sözleşmedir.*”¹¹²

¹⁰⁹ Kaya, s.31.

¹¹⁰ Düzgün, Ülgen Aslan, Aracı Kurumlarda Merkez Dışı Örgüt Olarak Acentelik, GÜHFD, C:XV, S.1, Y.2011, s.27.

¹¹¹ Reva, Zeynep, Acente Portföy Tazminatı Ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki Yeri, Sigorta Araştırmaları Dergisi, (Temmuz 2006), S.2, s.222.

¹¹² Kayıhan, s.75.

Franchise sözleşmeleri satış sözleşmesi, tek satıcılık sözleşmesi, vekalet sözleşmesi ve lisans sözleşmesi gibi farklı nitelikteki sözleşmelerin özelliklerini bünyesinde barındıran nitelikteki bir çeşit sözleşmedir¹¹³. Franchise sözleşmesinin acentelik sözleşmesiyle benzerlik gösterdiği ve ayrıldığı bir takım hususlar vardır. Bu hususlara çalışmamız içerisinde kısaca değinilecektir.

Franchise sözleşmesi ile acentelik sözleşmesinin farklı olan yönleri:

Franchise alan, müşteriyle yaptığı sözleşmeyi kendi nam ve hesabına yapacaktır. Oysa acentelikte acente müşteriyle yaptığı sözleşmeyi müvekkili adına ve hesabına yapar¹¹⁴.

Franchise alan, franchise verene onun bilgi ve tecrübesi, oturmuş sistemi, markası gibi imkânlardan dolayı ödeyeceği, sözleşme boyunca sözleşmeyle belirlenmiş bir bedeli ödemek zorundadır. Acentelikte ise acente, müvekkili adına müşteriyle kurmuş olduğu sözleşmelerden dolayı müvekkilden ücret alma hakkına sahip olacaktır¹¹⁵.

Franchise alan, franchise verenin temsilcisi konumunda değildir. Acentelikte ise acente müşteriye karşı müvekkilin temsilcisi konumundadır. Çünkü müvekkil adına ve hesabına sözleşmeyi yapmaktadır¹¹⁶.

Franchise alan franchise verenden aldığı mal veya hizmeti müşteriye sunma hakkını kullanmak suretiyle elde ettiği gelir, aradaki kâr marjıdır. Oysa acentelikte böyle bir kâr marjı olgusu yoktur¹¹⁷. Acentenin kazancı, sözleşmenin üçüncü kişiyle kurulmasıyla müvekkilden alacağı önceden sözleşmede belirlenen bedeldir.

Franchise sözleşmesi Türk Ticaret Kanununda düzenlenmemişken acentelik, Türk Ticaret Kanununda düzenlenmiştir. Bu nedenle franchise sözleşmelerinde ortaya çıkan uyuşmazlıklarda benzer hukuki ilişkileri düzenleyen kanun hükümleri kıyaslanmak suretiyle uygulama alanı bulacaktır¹¹⁸.

¹¹³ Bahtiyar, s.191.

¹¹⁴ Dönmez, s.27.

¹¹⁵ Kayıhan, s.76.

¹¹⁶ Kaya, s.61-62.

¹¹⁷ Bahtiyar, s.192.

¹¹⁸ Ayan, s.116.

Franchise sözleşmesi ile acentelik sözleşmesinin benzer olan yönleri:

Franchise sözleşmeleri de acentelik sözleşmeleri gibi süreklilik unsurunu bünyesinde barındırır. Franchise alanla franchise veren arasında kurulan franchise sözleşmesi, taraflar arasında sürekli bir borç ilişkisi doğurur. Bu sözleşmeler tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerdir. Hakeza acentelik sözleşmelerinde de durum aynıdır¹¹⁹.

Franchise sözleşmelerinde ve acentelik sözleşmelerinde taraflar arasında tam borç doğuran sözleşmeye dayalı bir hukuki ilişki vardır. Bu ilişki franchise sözleşmelerinde acentelik sözleşmelerine nazaran biraz daha sıkıdır¹²⁰.

1.5.2. Tek Satıcılık Sözleşmesi

Tek satıcılık sözleşmesi, tek satıcının üretici tacirden kendi adına aldığı malları üzerine belirli oranda kâr eklemek suretiyle yine kendi adına müşteriye satmak ve aradaki kâr marjından kazanç elde etmek suretiyle faaliyet gösterdiği sözleşmedir. Tek satıcılık sözleşmesinde tek satıcının malları aldığı tacir aynı bölgede bir başka tek satıcıya mal veremez. Dolayısıyla tekel hakkı tek satıcılıkta mecburiyet arz eder¹²¹.

Tek satıcılık sözleşmesinde tek satıcı ürünlerin tacirden alınması ve satılması hususunda bağımsızdır fakat bu bağımsızlık netice itibariyle üretici tacirin de müşterilerine olan sorumluluğu çerçevesinde belirli bir oranda da olsa sınırı vardır. Çünkü tek satıcı üretici tacirin müşteri çevresine hitap etmekte, tacirin ürettiği malların satışını yapmakta ve bir yönüyle tacirin ticari faaliyetlerinin zinciri içerisinde yer alan bir durumdadır. Bu nedenle acenteye oranla bağımsızlığının sınırı daha genişir¹²².

Acentenin bağımsızlığının tek satıcıya göre daha dar olarak değerlendirilmesinde tek satıcının tacirden aldığı mallarla ilgili riziko açısından acenteye oranla daha fazla bir riziko üstlenmesidir. Yani tacirden aldığı malların satışının yapılamaması durumunda tek satıcı bundan zarar görecektir. Bu yönüyle acentenin tek satıcıya oranla üstlendiği bir riziko yok denecek kadar azdır¹²³.

¹¹⁹ Kaya, s.64.

¹²⁰ Ayan, s.116.

¹²¹ Bahtiyar, s.190.

¹²² Bahtiyar, s.191.

¹²³ Dönmez, s.27.

Acentelik sözleşmesiyle tek satıcılık sözleşmesi tekel hakkı bakımından da bir benzerlik göstermektedir. Tek satıcılık sözleşmesinde tekel hakkı olmazsa olmaz bir unsurdur. Bu yönüyle tacirin tek satıcıya verdiği malları tek satıcının bulunduğu bölgedeki bir başkasına vermemesi gerekir¹²⁴. Tek satıcının bulunduğu bölgede tacirin direkt olarak satış yapması durumunda bile tacirin tek satıcıya taraflarca önceden belirlenmiş bir oranda veya miktarda tek satıcıya ödemenin yapılması gerekir¹²⁵.

Hem tek satıcılık sözleşmesi hem de acentelik sözleşmesi taraflar açısından sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerdir¹²⁶. Tek satıcılık sözleşmesinde tacirin tek satıcıya vermeyi vadettiği malları zamanında ve tarafların anlaştıkları şekilde vermek suretiyle tek satıcıyı desteklemesi gerekir. Aynı şekilde tek satıcının da tacirin kendisine vermiş olduğu malları basiretli bir tacir gibi müşterilere üretici tacirin marka değerine, namına zarar vermeden satması ve bu hususta gerekli hizmeti vermesi gerekir.

Tek satıcılık sözleşmesinde bir takım uyumsuzlukların olması durumunda acenteliğe ilişkin hükümlerin tek satıcılık sözleşmesine de uygulanmasına sebebiyet verir. TTK. m. 122/f.5'te tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesi durumunda acenteliğe ilişkin olan kanun hükmünün tek satıcılık vb. tekel hakkı veren diğer sözleşmelere de uygulanmasını caiz görmektedir¹²⁷.

1.5.3. Komisyonculuk Sözleşmesi

Komisyonculuk sözleşmesi TBK. m. 532 – 546 arasında düzenlenmiştir. Komisyoncu tacirin sürekli olmayan, dolaylı temsil yetkisine sahip ve yalnız bir veya birkaç işi için görevlendirmesi ve işin bitimi akabinde komisyoncunun da görevinin sona erdiği bir tacir yardımcısıdır¹²⁸. Kıymetli evrak ve menkul eşyaların alım ve satımında komisyon sözleşmeleri söz konusu olmaktadır. Komisyoncu görevini icra ederken kendi namına fakat müvekkili tacir hesabına çalışır¹²⁹. Bu yönüyle komisyoncu, müvekkili tacir ve müşteri olan üçüncü kişi arasında bir üçlü ilişki vardır. Komisyoncu üçüncü kişiyle sözleşme yaptığında kendi adına yapar. Bu yönüyle üçüncü kişiyle komisyoncu arasında yapılan sözleşme sonucunda doğan tüm hak ve

¹²⁴ Kayıhan, s.74.

¹²⁵ Kaya, s.59.

¹²⁶ Arkan, s.206.

¹²⁷ Karasu, Rauf, Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Acentenin Denkleştirme Talebi AÜHFD, C:LVII, S.4, Y.2008, s.310.

¹²⁸ Arkan, s.205.

¹²⁹ Arslan/Çelik, s.71.

borçları komisyoncu ikinci bir işlemle müvekkili tacire devretmek suretiyle müvekkilini de müşterisiyle olan ilişkiye dahil eder¹³⁰.

Acente ile komisyoncu arasında bir takım farklılıklar vardır. Komisyoncunun yaptığı işlemi müvekkili hesabına yapıyor olması nedeniyle dolaylı temsil yetkisi vardır. Bu nedenle komisyoncunun yaptığı tüm iş ve işlemlerden dolayı ortaya çıkacak kâr ve zararlar müvekkilin hukuku alanında kendini gösterecektir. Acentelikte ise acentenin üçüncü kişiyle yaptığı işlem-den dolayı müvekkili doğrudan temsili söz konusudur. Bu durumda da ortaya çıkacak kâr ve zarar yine müvekkile ait olacaktır¹³¹. Dolaylı temsil ve doğrudan temsil hususu komisyoncuyla acenteyi birbirinden ayıran unsurlardan biridir. İkisinin de müvekkili hesabına çalışıyor olmaları ise benzer yönlerinin olduğunu gösterir¹³².

Komisyonculukla acentelik arasındaki farklardan biri de süreklilik ve yapılan işin meslek olarak yapılması hususunda kendini gösterir. Komisyoncu yaptığı işi meslek olarak yapmak zorunda değildir. Ayrıca komisyoncunun yaptığı iş, sürekliliği bünyesinde bulundurmaz. Yalnızca bir veya birkaç iş için görevlendirilir ve görevin sona ermesiyle müvekkille komisyoncu arasındaki ilişki de sona erecektir. Oysa acentelikte acentenin yaptığı işi sürekli olarak yapması gerekir. Yani sadece bir veya birkaç iş için acentelik sözleşmesi yapılamaz. Ayrıca acentenin yaptığı işi meslek olarak yapıyor olması gerekir¹³³.

1.5.4. Sımsarlık (Tellallık) Sözleşmesi

Sımsarlık, 6098 Sayılı TBK. m. 520/f.1’de “*Sımsarlık sözleşmesi, sımsarın taraflar arasında bir sözleşme kurulması imkânının hazırlanmasını veya kurulmasına aracılık etmeyi üstlendiği ve bu sözleşmenin kurulması halinde ücrete hak kazandığı sözleşmedir.*” şeklinde tanımlanmıştır. Tanımdan anlaşılacağı üzere sımsarlık, alıcıyla satıcının bir araya getirilmesini sağlamak suretiyle bunlar arasında sözleşmenin kurulmasına yardım etmek ve bu suretle sözleşmenin taraflar arasında kurulmasıyla ancak ücrete hak kazanacağı bir sözleşmedir¹³⁴. Sımsarla müşteri arasındaki ilişki taraflar arasında yapılacak bir sımsarlık sözleşmesiyle kurulur. Tellalın müvekkille müşteriyi bir araya getirmesi onun sımsarlık ücretini hak edeceği anlamına

¹³⁰ Ardıç, s.145.

¹³¹ Kayıhan, s.69.

¹³² Deryal, s.85.

¹³³ “Meslek Edinme” başlığı altında acentenin yaptığı işi meslek olarak edinmesi mevzuu açıklanmıştır. Bkz. s.13; Kaya, s.54.

¹³⁴ Karahan, s.367.

gelmez. Ancak sözleşmenin taraflar arasında kurulmasıyla simsar ücrete hak kazanacaktır. Fakat sözleşme tarafların bir araya geldikleri anda değil de geciktirici bir şarta bağlanmışsa bu durumda ilgili şartın gerçekleşmesiyle simsar ücrete hak kazanmış olacaktır¹³⁵.

Simsar farklı yerlerde faaliyette bulunan, bir sözleşmenin kurulması için birbirleriyle bir araya gelme ihtimali düşük olan tarafların sözleşmenin kurulması amacıyla bir araya getirilmesi, taraflar arasında sözleşme ilişkisinin kurulması için uygun ortamın yaratılması için aracılık yapmaktadır¹³⁶. Simsarlık uygulamada daha çok emlakçılık sektöründe karşımıza çıkmaktadır. Ev veya işyeri sahibiyle kiracıyı bir araya getirmek suretiyle kira sözleşmesinin kurulmasına aracılık etmektedir. Ev sahibiyle kiracı arasında kira sözleşmesinin kurulmasıyla da taraflardan önceden anlaşılan belirli bir tutar nispetinde komisyon ücreti almaktadır¹³⁷.

Simsarlık sözleşmesinin üç unsuru vardır: Taraflar arasında kurulacak olan simsarlık sözleşmesi, taraflar arasında kurulacak sözleşmeye aracılık etme ve sözleşmenin kurulması akabinde simsara taraflarca ödenecek olan komisyon ücretidir¹³⁸. Bu unsurlardan simsarlık sözleşmesi herhangi bir şekilde tabi değildir. Sözlü veya yazılı olarak yapılabilir. Bununla birlikte taşınmaz simsarlığının yazılı olarak yapılması gerekir; aksi halde sonuç doğurmayacaktır¹³⁹.

Simsarlık sözleşmesi süreklilik unsurunu ihtiva etmez. Müvekkille müşteri arasındaki sözleşmenin kurulmasıyla teorik olarak simsarın görevi sona ermiş olacaktır. Simsarlığın süreklilik unsurunu ihtiva etmemesi simsarlığın bir meslek olarak icra edilmemesinde de söz konusu olacaktır. Simsar yaptığı işi meslek olarak yapmak zorunda değildir. Ayrıca müvekkilin simsarı birden fazla sözleşmenin kurulması için görevlendirmiş olması da süreklilik unsurunun varlığı anlamına gelmeyecektir¹⁴⁰.

Simsarlığın acentelikteki gibi belirli bir yer veya bölgede yapılması gibi taraflar açısından bağlayıcı olabilecek bir unsur da yoktur. Simsarın, simsarlık sözleşmesi çerçevesinde kendisine verilen görevi belirli bir çevrede yürüteceğine ilişkin bir mecburiyet söz konusu değildir. Bu yönüyle de acentelikten farklılık gösterir. Kaldı ki acentenin belirli bir bölge ya da yerde faaliyette bulunması acenteliğin unsurlarından biridir¹⁴¹.

¹³⁵ Aslan/Şenyüz/Ergün, s.92.

¹³⁶ Bahtiyar, s.201.

¹³⁷ Çeker, s.129.

¹³⁸ Karahan, s.367-368.

¹³⁹ Arkan, s.289.

¹⁴⁰ Kaya, s.50.

¹⁴¹ Kayıhan, s.68.

1.5.5. Vekâlet Sözleşmesi

Vekâlet sözleşmesi 6098 Sayılı TBK. m. 502/f.1’de “*Vekâlet sözleşmesi, vekilin vekâlet verenin bir işini görmeyi veya işlemini yapmayı üstlendiği sözleşmedir.*” şeklinde ifade etmek suretiyle tanımlanmıştır. Vekille müvekkil arasında diğer tacir yardımcılarında olduğu gibi bir işin görülmesine ilişkin yapılan sözleşmedir¹⁴². Vekâlet sözleşmesi günlük hayatta doktorun hastayı muayene etmesi, avukatın müvekkiline ait davayı takibi, bir işçinin vekâlet verene ait bir işi görmesi, bir çocuk bakıcının vekâlet verenin çocuklarına bakması şeklinde günlük hayatta sıklıkla karşılaştığımız farklı şekillerde kendini gösterir¹⁴³.

Vekâlet sözleşmesinin acentelik sözleşmesine göre farklılık arz eden bir takım unsurları vardır. Vekâlet sözleşmesinde acentelik sözleşmesinde olduğu gibi süreklilik unsuru zorunlu olmayacağından tarafların sözleşmeden caymasında bir beis yoktur¹⁴⁴.

Acentelik sözleşmesinde acentenin müvekkilinin tacir olması şarttır. Müvekkilin tacir olması şartı TTK. m. 102/f.1’de üçüncü kişiyle kurulan sözleşmenin tacir adına kurulacağı ifade edilmiştir. Oysa vekâlet sözleşmesinde müvekkilin tacir olması gerekli değildir. Vekâlet sözleşmesinde müvekkil tacir olabileceği gibi olmaya da bilir¹⁴⁵.

Vekâlet sözleşmesinde vekil vermiş olduğu hizmetten dolayı müvekkilden herhangi bir ücret talep etmeyecektir. Bu yönüyle vekâlet sözleşmesi “*eksik iki tarafa borç yükleyen*” bir sözleşme mahiyetindedir. Oysa acentelikte sözleşmenin kurulmasıyla acente açısından alacak hakkının doğması ve acentenin de müşteriyle müvekkil lehine sözleşme kurma borcu doğurduğundan tarafların karşılıklı borçlarının varlığını ortaya çıkaracaktır. Bu yönüyle acentelik sözleşmesi ise “*tam iki tarafa borç yükleyen*” bir sözleşme mahiyetindedir¹⁴⁶.

Gerek vekâlet sözleşmesi gerek acentelik sözleşmesinin ortak yönü ikinin de bir işin görülmesi temeline dayanan sözleşme olmalarıdır. Vekil müvekkilin işini görmeyi üstlendiğinden müvekkilin haklarını koruma, müvekkile sadakat gösterme, müvekkilin talebi doğrultusunda bilgi verme ve müvekkilin sır niteliğindeki bilgilerinin müvekkilin bilgisi ve oluru olmadan üçüncü kişilerle paylaşılmamasını temin yükümlülüğü altına girecektir. Aynı şekilde acente de müvekkilin haklarını korumak zorundadır. Bu yönüyle iki sözleşme birbirine benzer¹⁴⁷.

¹⁴² Kaya, s.67.

¹⁴³ Yüksel, Sera R., Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, S.134, Y.2013, s.1.

¹⁴⁴ Erkan, Umut V., 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Vekâlet Sözleşmesinde Vekâlet Veren Ücret Ödeme Borcu Dışındaki Diğer Borçları, AÜHFD, C:LXII, S.2, Y.2013, s.441.

¹⁴⁵ Dönmez, s.28.

¹⁴⁶ Kayıhan, s.73.

¹⁴⁷ Kaya, s.67.

Vekilin, vekâlet sözleşmesi gereği iş görme borcunu bizzat yerine getirmesi kural olmakla birlikte istisnai durumlarda vekil sözleşmeyle üstlendiği işi bir başkasına gördürebilir. Bu durumda vekil üstlendiği işi bir başkasına devretmektedir. Bu durumda alt vekâlet söz konusu olacaktır. Alt vekâlette vekil üstlendiği işi bir başkasına gördürmek suretiyle sözleşmenin gereğini icra eder¹⁴⁸.

1.5.6. Hizmet Sözleşmesi

Hizmet sözleşmesi 6098 Sayılı TBK. m. 393/f.1’de “*Hizmet sözleşmesi, işçinin işverene bağımlı olarak belirli veya belirli olmayan süreyle iş görmeyi ve işverenin de ona zamana veya yapılan işe göre ücret ödemeyi üstlendiği sözleşmedir.*” tanımlanmış ve bu yönüyle hizmet sözleşmesiyle acentelik sözleşmesi düzenlenmiş oldukları kanunlar açısından farklıdır.

Acentelik sözleşmesinde acente müvekkili olan tacire bağımlı olmaksızın faaliyetlerini yürütürken hizmet sözleşmesinde işçinin işverene bağımlılığı söz konusudur. Bu nedenle işçi, hizmet sözleşmesi gereği işverenin kendisine vereceği talimatlara uymak ve işverenin talimatları doğrultusunda sözleşme konusu işi yapmak zorundadır. Hâlbuki acentelik sözleşmesinde acentenin müvekkili tacire karşı bağımsızlığı söz konusudur¹⁴⁹.

Hizmet sözleşmesinin acentelik sözleşmesiyle ortak olan yönü, ücret unsurudur. Hizmet sözleşmesinin acentelik sözleşmesinden ayrıldığı yönü ise acentenin müvekkilden bağımsızlığına karşın işçinin işverenine bağımlılığıdır¹⁵⁰. Hizmet sözleşmesinde ücret unsurunun belirli olmaması hizmet sözleşmesini geçersiz kılmaz ve bu tür durumlarda sözleşmede yer almayan ücret tutarı rayiç ücret esasına göre belirlenecektir¹⁵¹.

Hizmet sözleşmelerinde şekil serbestisi vardır. TBK. m. 394/f.1’de “*Hizmet sözleşmesi, kanunda bir hüküm olmadıkça özel bir şekle bağlı değildir.*” şeklinde ifade edilen şekil serbestisi unsuru doğrultusunda taraflar aralarında bir hizmet sözleşmesi kurma yolundaki iradelerini sözlü veya yazılı olarak ortaya koyabilirler. Bununla birlikte taraflar bu yöndeki iradelerini zımni olarak da ortaya koyabilirler¹⁵².

¹⁴⁸ Parlak, Şafak/Börü, Levent, Alt Vekâlet, TBBD, S.96, Y.2011, s.17.

¹⁴⁹ Kaya, s.65.

¹⁵⁰ Akkurt, Sinan S., Türk Özel Hukukunda İş Sözleşmesi İle Eser Sözleşmesinden Kaynaklanan Başlıca Yüklümlülükler Ve Anılan Sözleşmelerin Ayırt Edilmesi, DEÜHFD, C:X, S.2, Y.2008, s.19.

¹⁵¹ Akkurt, agm, s.29.

¹⁵² Alpagut, Gülsevit, “Belirli Süreli Hizmet Sözleşmesi”, 1998, (Çevrimiçi) [http://www.tuhis.org.tr/resim/files/alpagut\(1\).pdf](http://www.tuhis.org.tr/resim/files/alpagut(1).pdf), (Erişim Tarihi: 05.11.2015), s.18.

1.5.7. Bağımlı Tacir Yardımcıları

Bağımlı tacir yardımcıları tacire bağımlı olarak faaliyetlerini sürdüren yardımcılarıdır. Bunlar, Ticari temsilci, ticari vekil ve pazarlamacıdır. Bağımlı tacir yardımcılarına ilişkin hükümler 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununda düzenlenmiştir. Bağımlı tacir yardımcıları tacirin işletmesinde veya işletmesi dışında tacirin talimatları doğrultusunda hizmet sözleşmesine dayanarak çalışan işçilerdir. Bağımsız tacir yardımcıları, tacirden çalışmalarını karşılığında belirli bir ücret almak suretiyle faaliyette bulunurlar¹⁵³.

Acente, tacirden bağımsız çalışmak suretiyle bağımlı tacir yardımcılarından ayrılır. Acentenin bir tacir olması ve bu yönüyle kendine ait işletmede acentelik sözleşmesinin gereğini yerine getirir. Çalışma saatleri, çalışma mekânını ve çalışma şeklini kendisi seçer. Oysa bağımlı tacir yardımcıları tacirin göstermiş olduğu yerde, tacirin belirlemiş olduğu çalışma şekline ve belirlemiş olduğu çalışma saatlerine uymak suretiyle hizmet sözleşmesinin gereğini yerine getirirler¹⁵⁴.

¹⁵³ Arkan, s.167.

¹⁵⁴ Kayıhan, s.70.

İKİNCİ BÖLÜM

ACENTENİN HAKLARI

2.1. Acentenin Ücret Talep Hakkı

2.1.1. Genel Olarak

Acente ile müvekkil arasında kurulmuş olan acentelik sözleşmesine dayanarak acentenin faaliyet alanıyla ilgili olarak yaptığı işlemler ve hizmetler sonucunda müvekkilin elde ettiği menfaatler paralelinde verdiği hizmetin karşılığı olarak acentelik sözleşmesinde oransal olarak veya belirli bir tutar nispetinde yer alan bedel kadar ücret isteme hakkı elde eder. Bu husus 6762 Sayılı Ticaret Kanununun 128 – 131. maddelerinde yer almakla birlikte, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun 113 – 116. maddelerinde de yer almıştır.

“*Ücret isteme hakkı*” acentelik sözleşmesine dayanarak acentenin hakları içerisinde yer alan en önemli hakkını ifade eder. Acentenin ücret isteme hakkından dolayı 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununda yer alan hükümler Avrupa Birliğinde acentelik hususundaki düzenlemeler paralelinde olmuştur¹.

Acentenin faaliyetleri sonucu ücrete hak kazanmasında, acentenin üçüncü kişiyle yapmış olduğu sözleşmenin kurulması aşamasındaki ortaya koyduğu çabadan çok üçüncü kişiyle sözleşmenin kurulması önem arz edecektir. Şu halde acente üçüncü kişiyle bir sözleşme yapmak için bir edimde bulunsa ve bu çaba sonucunda üçüncü kişiyle bir sözleşme yapılmazsa bu durumda ortaya çıkan durum müvekkil açısından bir menfaat doğurmayacağından acentenin bu çabasına karşılık müvekkilin bir ücret ödeme yükümü doğmayacaktır².

Acente ve müvekkil, acentelik sözleşmesinde işlemin sonuçlanmasının haricinde acentenin üçüncü kişiyle yapacağı sözleşmenin kurulması aşamasında göstereceği çabanın da ücretin hak edilmesinde baz alınabileceğini kararlaştırabilirler. Bu, bir yönüyle acenteyi işlemlerin kurulması için acenteyi çaba sarf etmeye teşvik manasını da taşıyacaktır. Taraflar arasındaki ilişkide teşvik komisyonu olarak da adlandırılabilir³. Bu suretle acentenin üçüncü kişiyle yap-

¹ Cengiz, agm., s.155.

² Üçüncü, agm., s.962.

³ Temeltaşı, Hande, Türk Hukukunda Sigorta Acenteliği Sözleşmesi, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2012, s.77-78.

tığı sözleşmenin değeri oransal açıdan değerlendirilecek ve acentenin hak ettiği komisyon bedeli aracılık edilen işlemin değeri göz önünde bulundurularak ve hesap edilerek acenteye ücreti tahsis edilecektir⁴.

Alman, İsviçre ve Türk hukukunda ücret hakkı, “Provizyon” olarak ifade edilmekte; Anglo – Sakson hukukunda ise “*Remuneration*” şeklinde ifade edilmektedir⁵.

2.1.1.1. 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Ücret Talep Hakkı

6762 Sayılı Ticaret Kanununda “*Ücrete Tabi Muameleler*” başlığı altında m. 128/f.1’de “*Acente fiilen aracılıkta bulunduğu veya akdettiği muamelelerden ve aracılıkta bulunmakla beraber bölgesi içindeki şahıslarla müvekkili arasında doğrudan doğruya yapılan ve inhisar dalı içine giren muamelelerden dolayı bir ücret isteme hakkını haizdir.*” şeklinde ifade edilmektedir. Esasen 6102 Sayılı kanunun 113. maddesine bakıldığında 6762 Sayılı TTK. m. 128’in yetersiz olduğu ve kapsam itibarıyla daha dar olduğu göze çarpmaktadır⁶. Kaldı ki; acentenin ücret hakkını 128. maddede dar kapsamlı olarak düzenlemesi kanunda bu konuda boşluklar doğmasına ve bu durumda kanunun uygulanmasında bir takım zorluklara yol açmıştır. Esasen yargı kararları da her daim ortaya çıkan boşluğu doldurmada yetersiz kalmıştır⁷. Acentenin en önemli haklarından olan faaliyetleri karşılığında ücret talep hakkı⁸, acentenin sözleşmenin kurulması akabinde ayrıca sözleşme bedelinin müvekkil tarafından görevlendirilmek suretiyle acente tarafından tahsilli durumunda acentenin buna ilişkin ayrıca bir ücret talep hakkını doğuracaktır⁹. 6762 Sayılı TTK. m. 128’de belirtilen tekel bölgesi içindeki gerçekleştireceği muamelelerden dolayı ücret hakkı elde edeceği mevzuu, 6102 Sayılı TTK. m.113/f.2’de de benzeri bir hükümlerle ortaya konulmuştur¹⁰.

6762 Sayılı TTK. m. 128’de belirtilen kanun lafzından acentenin faaliyetlerini yürütmesi için belirlenmiş bölgesi içerisinde müvekkili tacirin müşterilerle doğrudan sözleşmeler kurması yoluna gitmesi durumunda acentenin normal şartlar altında o müşterilerle zaten bir sözleşme kuracağı varsayımından hareketle sözleşmenin kurulmasından ötürü acenteye acente-

⁴ Cengiz, agm., s.155.

⁵ Cengiz, agm., s.156.

⁶ Kaya, s.181.

⁷ Karahan, s.349.

⁸ Kınacıoğlu, Naci, Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:1, Ankara, 1963, s.57.

⁹ Kayıhan, s.125.

¹⁰ Cengiz, s.156.

lik sözleşmesinde belirtilen oran veya tutar üzerinden ücretin ödenmesi gerektiği vurgulanmaktadır¹¹. Ayrıca müvekkilin acenteden habersiz acenteye tahsis edilmiş bölge içerisinde müşteriyle yapmış olduğu sözleşmeyi 6762 Sayılı TTK. m.128/f.2 gereği acenteye bildirme mükellefiyeti altına da girmiştir¹². Esasen burada müvekkilin acenteye karşı bir ödeme mükellefiyeti altına girmesinin nedeni acentelik mukavelesidir.

Alman Ticaret Kanununda acentenin haklarına olan önemden dolayı acentenin özel olarak müvekkile karşı korunması hususunda yasal temel oluşturulmuş, bununla birlikte 6102 Sayılı TTK'nın acente ile ilgili hükümlerinin oluşturulmasında da Alman Ticaret Kanunundan (ATK. § 87 vd. hükümleri) esinlenilmiştir¹³. Fakat bununla birlikte Alman hukukunda “acente” kavramı yerine “ticari mümessil” (Handelsvertreter) kullanılmıştır¹⁴.

2.1.1.2. 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Ücret Talep Hakkı

Acentelik sözleşmesi ivazlı bir sözleşme olması hasebiyle acentenin yaptığı işlemler, müvekkil adına üçüncü kişilerle yaptığı işlemler ve/veya müvekkilin acenteye verdiği talimatlar doğrultusunda yaptığı işlemler dolayısıyla ücret talep etme hakkı vardır¹⁵. TTK. m. 113/f.1'e göre “*Acente, acentelik ilişkisinin devamı süresince kendi çabasıyla veya aynı nitelikteki işlemler için kazandığı, üçüncü kişilerle kurulan işlemler için ücret isteyebilir*”. Bu fıkranın ilk cümlesi acentenin ücret talep etme hakkına ilişkin dayanağı belirtiyor.

Acentenin ücret talep edebilmesi için gerekli şartlardan biri acentelik ilişkisinin devam ediyor olmasıdır. Yani acentenin yaptığı işlem, acentelik ilişkisi sonuçlanmışsa veya sözleşme kurulmadan yapılan işlemleri kapsamayacaktır. Mutlak surette acentelik ilişkisinin devam ettiği süreçte işlemin yapılmış olması gerekiyor¹⁶. Kaldı ki acente, acentelik ilişkisinin devamı sürecinde bir tacirdir ve tacirin yaptığı işlem ve çabalardan dolayı uygun bir bedel talep etme hakkı vardır. Burada acentenin sadece sözleşmenin kurulmasında ortaya koyduğu çaba değil; bir yönüyle sözleşmenin kurulmasında gösterdiği başarının müvekkil hesabında bir menfaatin doğmasına vesile olması da acentenin ücrete hak kazanmasında belirleyici bir unsurdur¹⁷.

¹¹ Berzek, s.156; Aslan/Şenyüz/Ergün, s.98.

¹² Ayhan, s.656.

¹³ Saraç, Tahir, 6102 Sayılı Ticaret Kanununun Acentelik İlişkisinde İnhisar Hakkı Ve Rekabet Yasağı Sözleşmesine İlişkin Hükümlerin Rekabet Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, AÜHFĐ, C.LXI, S.2, Y.2012, s.716; Karahan, s.349, dn.3; Kaya, s.184.

¹⁴ Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.372.

¹⁵ Baştuğ/Erdem, s.171.

¹⁶ Kayıhan/Yasan, s.210.

¹⁷ Karahan, s.350.

Acentenin ücret talep hakkı 6102 Sayılı TTK'nın sırasıyla m. 113'te ücrete hak kazandıran işlemleri¹⁸, m. 114'te ücrete hak kazanma zamanını, m. 115'te hak kazanacağı ücretin miktarında bir belirsizlik olması durumunda nasıl belirleneceğini ve m. 116'da ise ücretin acenteye ödenme zamanını detaylandırılmak suretiyle belirlemiştir¹⁹. Ayrıca 6098 Sayılı TBK. m. 520 ve devamında düzenlenen simsarlık sözleşmesi hükümlerine, 6098 Sayılı TBK. m. 532 ve devamında düzenlenen komisyon sözleşmesi hükümleri ve bu hükümlerden de bir sonuca varılmaması durumunda 6098 Sayılı TBK. m. 502 ve devamında düzenlenen vekalet sözleşmesi hükümlerine acentelikle ilgili olarak başvurulabilecektir²⁰.

TTK. m. 113/f.1/c.1'de yer alan “*kendi çabasıyla veya aynı nitelikteki işlemler için kazandırdığı*” ifadesini açacak olursak, acente, üçüncü kişilerle kurulan sözleşmenin kurulması aşamasında doğrudan kendi çabası olmasa bile yine ücrete hak kazanacaktır²¹. Sözleşmenin kurulmasında ve buna bağlı olarak müvekkil hesabında bir menfaat doğmasında acentenin emrinde çalışan bir personelin çabası olsa bile bu, acenteye mal edilecek bir çaba olarak yer alacaktır²². Burada acentenin emrinde ve acentenin hesabına çalışan personelin çabasıyla ortaya çıkan menfaat acenteye ve dolayısıyla müvekkil hesabına ortaya çıkan bir menfaattir. Dolayısıyla bu menfaat bir ücret talep hakkını acenteye verecektir²³.

Gerçekleştirdiği işten dolayı yapılan işin, sözleşmede belirtilen veya ilgili işle orantılı olan, ticari teamüller gereği o işe denk gelen ücretin ödenmesini talep hakkı acentenin en önemli hakkıdır. Acentelik sözleşmesinde yapılan işe karşılık gelen ve işle orantılı olan ücretin borçlusu, doğan menfaat oranında müvekkildir. Bu hususta doğan ücreti taraflar (acente-müvekkil) serbestçe kararlaştırabilirler²⁴.

Acentenin şahsi çabasıyla veya acentenin çalışma bölgesi içinde bizzat kendi çabası dışında emrindeki bir personelinin çabasıyla müşteri veya üçüncü kişilerle kurulmuş olan müvekkilin menfaatine sonuç doğuracak bir sözleşmenin müvekkile isnat edilecek bir sebepten veya fiilden dolayı kurulmasından vazgeçilmesi gibi bir nedenden dolayı eğer sözleşme yerine getirilmezse bu durumda acente sözleşmenin kurulması için sarf ettiği çabadan dolayı yapılan işe

¹⁸ Bahtiyar, s. 193.

¹⁹ Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.383.

²⁰ Kaya, s.181-182.

²¹ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.797-798.

²² Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.382.

²³ Çeker, s.117.

²⁴ Aslan/Şenyüz/Ergün, s.98.

uygun bir ücrete hak kazanacaktır²⁵. Bu husus TTK. m. 114/f.3'ün ilk cümlesinde vurgulanmaktadır.

6102 Sayılı TTK. m. 112'ye göre acente bir tacir sayılır ve acentenin tacir sıfatıyla yaptığı işlemlerden ve kurduğu sözleşmelerden ötürü TTK. m. 20 gereği ücret isteyebileceği gibi, durumuna göre faiz de talep edebilecektir²⁶. Bununla birlikte acentenin tacir olması hasebiyle faiz ve ücret talep hakkı varken; TTK. m. 22 doğrultusunda ceza veya sözleşmeden kaynaklanan fahiş miktara dayalı bir itiraz hakkı da olmayacaktır²⁷.

2.1.2. Acentenin Ücret Talep Etmeye Hakkı Olan İşlemler

2.1.2.1. Acentenin Acentelik Sözleşmesine Dayanarak Ücret Talep Etmesi

Acentenin taptığı işlemlerden, yürüttüğü faaliyetlerden dolayı ücret talep edebilmesi için her şeyden önce mutlak surette acentelik ilişkisinin devam ediyor olması gerekir²⁸. Yani bir acentelik sözleşmesinin taraflar arasında geçerli şekilde kurulmuş ve sürecin belirsiz olarak devam ediyor olması gerekir²⁹. Aksi halde yapılan işlemler acentelik sözleşmesi kapsamında yapılmış işlemler olarak telakki edilemeyecek ve bu surette taraflar için bir hak/borç ilişkisi doğurmayacaktır. Böyle bir sözleşmenin olması acentenin ücret alacağı için yasal bir zemin oluşturacak ve bu sözleşme tek başına yeterli olmasa da diğer şartların varlığıyla, acenteye ücret talep hakkı verecektir³⁰.

Acentenin, sadece acentelik sözleşmesine dayanarak ücret talep etmesi yeterli olmayacak, bunun için diğer şartların da varlığı gerekecektir. Fakat bununla birlikte müvekkille acente arasında açık veya örtülü olarak kurulmuş olan bir acentelik sözleşmesinin varlığı öncelikle var olması gereken önemli bir şarttır diyebiliriz³¹.

Acenteye müvekkil arasında kurulmuş olan acentelik sözleşmesinden sonra kendisine tahsis edilen bölgede müvekkil gelip üçüncü bir kişiyle sözleşme kurmuş olsa bile sözleşmenin varlığına dayanarak acente ücret talep edebilecektir³². Tabii burada müvekkilin üçüncü kişiyle

²⁵ Bilgili, Fatih/Demirkapı, Ertan, Ticaret Hukuku Bilgisi, 4. bs., Bursa, Dora Yayınları, 2013, s.90; Berzek, s.156-157.

²⁶ Baştuğ/Erdem, s.171.

²⁷ Dönmez, s.16.

²⁸ Dost, s.18.

²⁹ Ülgen/Teoman/Helvacı/Kendigelen/Kaya/Ertan, s.626.

³⁰ Kayıhan, s.130-131.

³¹ Kaya, s.185.

³² Bozkurt, Tamer, Ticaret Hukuku/Ticari İşletme Hukuku, 8. bs., C.I, İstanbul, 12 Levha Yayınları, 2013, s.244.

doğrudan kurmuş olduğu bu sözleşmeyle ilgili olarak müvekkilin, acenteye sözleşmenin kurulduğuna ilişkin bildirim borcu doğacaktır. Bu durum müvekkil açısından bir bildirim borcu doğururken acente açısından buna bağlı bir hak doğuracaktır³³.

2.1.2.2. Acentenin Üçüncü Kişilerle Yaptığı Sözleşmeye Dayalı Ücret Talep Hakkı

Acentenin, acentelik faaliyetleri çerçevesinde müşteri çevresinde bulunan üçüncü kişilerle yapmış olduğu sözleşme/sözleşmelerden dolayı ücret talep etme hakkı doğacaktır. Bu durumda acente üçüncü kişilerle kurulacak olan sözleşmeyle müvekkil cephesinde bir menfaatin doğması acente açısından ivaza gerekçe oluşturacaktır³⁴. Acentenin sözleşmenin kurulması aşamasında sarf ettiği çabanın ve sözleşmenin kurulması için yapmış olduğu masrafların karşılığı da ücret talep hakkının dayanağını oluşturacaktır³⁵. Acentenin üçüncü kişiyle yaptığı sözleşme, kendisine tahsis edilmiş olan sınırların dışında olsa bile “ki bu hususta acentelik sözleşmesinde aksi bir durum söz konusu değilse” acente yine yapılan işle orantılı ve sözleşmede karşılığı olan ücrete hak kazanacaktır³⁶.

Acentenin üçüncü kişilerle yaptığı sözleşmelerin kurulmasında acentenin yapmış olduğu masraflar ve sözleşmenin kurulmasına hizmet eden diğer sair giderler de acenteye üçüncü kişiyle sözleşmenin kurulmasından dolayı ödenecek olan ücretin içinde yer alacaktır³⁷.

Acentenin üçüncü kişiyle yaptığı sözleşmenin kurulması ve kurulan sözleşmenin akabinde o sözleşmeye bağlı olarak sözleşmenin neticesi olan işlemlerin ortaya çıkması, kısaca sözleşmenin icraata dökülmesi acentenin ücret talep hakkına ilişkin birbirini tamamlayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkacaktır³⁸. Burada acentenin üçüncü kişiyle bir sözleşme kurulması için girişimde bulunması ve tabiri caizse ilk adımı atması ve akabinde üçüncü kişinin sözleşmeyi kurma yolunda uygun irade ortaya koyması acentenin ücrete hak kazanması yolunda ilk basamak olarak kabul edilecektir. Acentenin müşteriyle kuracağı ön sözleşme, henüz sözleşme kurulmamış olacağından bir ücret hakkı doğurmayacaktır³⁹. Bundan sonra ise sözleşmenin ge-

³³ Poroy/Yasaman, s.252-254; Ardiç, s.142.

³⁴ Baştuğ/Erdem, s.172; Rüzgar, s.440.

³⁵ Akkan, agm., s.214.

³⁶ Baştuğ/Erdem, s.171.

³⁷ Akkan, agm., s.215.

³⁸ Çeker, s.116-117.

³⁹ Karahan, s.349-350.

reğinin yerine getirilmesi adına üçüncü kişinin sözleşmenin kurulmasındaki tarafların iradelelerini ortaya koyması ve bu yöndeki fiili ücrete dayanak teşkil edecektir. Bu hususta TTK. m. 114'e uygun bir ücretin ödenmesi gerekir⁴⁰.

2.1.2.3. Acentenin Ücret Talep Hakkının Dayanağı

Yasa koyucu, acentenin ücrete hak kazanması hususuna TTK. m. 113'te yer verilmiştir. TTK. m. 113'te "*Acentenin Hakları*" başlığı altında ve "*Ücrete Hak Kazandıran İşlemler*" alt başlığı altında acentenin ücrete hak kazanmasının dayanaklarını⁴¹, sebeplerini TTK. m. 113/f.1'in ilk cümlesinde "*Acente, acentelik ilişkisinin devamı süresince kendi çabasıyla ve aynı nitelikteki işlemler için kazandırdığı üçüncü kişilerle kurulan işlemler için ücret isteyebilir.*" ifade etmektedir⁴². TTK. m. 113'te acentenin ücrete hak kazanmasına sebep oluşturacak işlemler daha kapsamlı bir şekilde ifade edilmiş ve acentenin sadece acentelik sürecinde değil; acentelik sürecinin sona ermesi akabinde de hangi durumda ücrete hak kazanacağı TTK. m. 113/f.3'te detaylandırılmıştır⁴³.

TTK. m. 114'te acentenin ücrete ne zaman hak kazanacağını, TTK. m. 115'te ise ücretin miktarının belirlenmesinde takip edilecek yolu, TTK. m. 116'da ise ücretin ödenmesi gereken zamanı belirli bir sınır çizerek belirtmiştir. Netice itibarıyla 6102 sayılı TTK. ücret talep hakkını 113 – 116. maddelerde vurgulamıştır.

Acentenin sadece kendisinin müşteriyle bizzat akdettiği sözleşmeler değil; aynı zamanda müvekkilin de acenteye bırakılan bölge içerisinde müşteriyle akdedeceği sözleşmeler acente açısından ücret hakkını doğuracaktır. Bunda müşteride acente tarafından müvekkilin ürettiği mal veya hizmetler hakkında olumlu izlenim oluşturulması ihtimali gösterilebilir⁴⁴. Kanımızca ayrıca acentenin müşteri potansiyeli içerisinde yer alan müşterinin acentenin bölgesi içerisinde yer alıyor olması ve her durumda acentenin gelecekte ilgili müşteriyle bir sözleşme kurabileceği ihtimalinden dolayı bunun sonucunda acentenin hak alanında doğacak bir ücret talep hakkı sayılabilir.

Acentenin müşteriyle sözleşmenin kurulmasında ortaya koyacağı çabayla birlikte acentenin bu çaba sonrasında ortaya çıkacak başarı da acentenin ücret talep hakkında bir dayanak

⁴⁰ Bozkurt, s.244.

⁴¹ Bilgili/Demirkapı, s.90.

⁴² Bilgili/Demirkapı, s.90.

⁴³ Kaya, s.185-186.

⁴⁴ Kayhan, s.126.

teşkil edecektir. Bu başarı müvekkilin menfaatiyle doğru orantılı olan bir başarıdır. Kaldı ki acentenin çaba sarf etmesine rağmen müşteriyle müvekkil arasında bir sözleşme kurulmamışsa bu durumda ücret hakkına dayanak olabilecek bir durum ortaya çıkmamış olacaktır⁴⁵.

2.1.2.4. Acentenin Faaliyetlerinden Dolayı Ücret Talep Hakkı

TTK. m. 113/f.1’de “*Acente, acentelik ilişkisinin devamı süresince kendi çabasıyla ve aynı nitelikteki işlemler için kazandırdığı üçüncü kişilerle kurulan işlemler için ücret isteyebilir. Bu ücret hakkı, 3. fıkra uyarınca önceki acenteye ait olduğu halde ve ölçüde doğmaz.*” şeklinde ifade edilmektedir. Bu düzenleme, acentenin ücrete hak kazanmasını acentenin acentelik faaliyetleri çerçevesinde çaba sarf etmesine bağlamakta ve cümlenin devamında işletmeye yeni müşteriler kazandırmış olmasının işletmenin değerini arttırması ve müvekkil hesabına menfaat yaratmasının da ücrete hak kazanmasında bir diğer unsur olarak karşımıza çıkarmaktadır⁴⁶. Ayrıca işletmeye daha önceki acente tarafından kazandırılmış olan müşterilerden dolayı TTK. m. 113/f.3’e atıf yapmakta ve bundan dolayı acenteye bir ücret talep hakkı ancak sözleşmenin kurulmasında göstermiş olduğu çabayla orantılı olacağını ifade etmektedir. Burada TTK. m. 113/f.3’te teferruatlandırılan üçüncü kişiyle kurulan ilişkiden dolayı acente hakkında doğacak olan alacak durumu ifade edilmektedir⁴⁷.

TTK. m. 113/f.2’de “*Acenteye belirli bir bölge ve müşteri çevresi bırakılmışsa, acente, acentelik ilişkisinin devamı süresince bu bölgedeki ve çevredeki müşterilerle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler için de ücret isteyebilir.*” şeklinde ifade edilen birinci cümlesiyle acenteye bırakılan bölgede acentenin faaliyeti çerçevesinde üçüncü kişiyle bir sözleşmenin kurulması durumunda acentenin yine ücrete hak kazanacağı; bununla birlikte acenteye bırakılan bölge içinde acente herhangi bir faaliyette bulunmasa bile üçüncü kişilerle kurulacak sözleşme için de acente yine ücrete hak kazanacağı ifade edilmektedir. Buradaki, herhangi bir faaliyette bulunmamasına rağmen acentenin ücret talep hakkının ortaya çıkmasında kanımızca acentenin kendi çevresindeki üçüncü kişilerle ilişkilerini iyi tutması⁴⁸, bu yönde çaba sarf etmesi, acentelik sözleşmesi çerçevesinde görevini iyi bir şekilde icra etmesi ve bunu, müvekkili olan tacirin

⁴⁵ Kaya, s.186-187; Ayan, Özge, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununun Acentelik Kısımında Getirdiği Yenilikler, DEÜHFD, C:XII, S.2, Y.2010, s.92.

⁴⁶ Can, Ozan, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun Acentelikle İlgili Hükümlerinin Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.XVIII, S.2, Y.2012, s.86.

⁴⁷ Temeltaşı, s.80-81.

⁴⁸ Rüzgar, s.436.

bir nevi reklamını yapıyor olması ve netice itibariyle müvekkilin menfaatine olan bir çaba olması dolayısıyla acentenin bu çabasından dolayı müvekkilin bir menfaatinin ortaya çıkmasıyla ücrete hak kazanacağını söyleyebiliriz⁴⁹. Burada üçüncü kişiyle direkt olarak bir sözleşme kurulmasa da ileride bir sözleşmenin kurulması için pozitif bir ortamın doğması söz konusu olacaktır. Bu çaba sonucunda sözleşmenin çeşitli nedenlerle kurulmamış olması durumunda acentenin buna ilişkin bir ücret talep hakkı doğup doğmayacağına ilişkin çalışmamızın ilerleyen kısımlarında detaylıca irdelenecektir.

2.1.2.4.1. Tamamlanmamış İşler Nedeniyle Ücret Talep Hakkı

TTK. m. 113/f.2/c.2’de de kanun koyucu yine TTK. m. 113/f.3’e atıf yapmakta ve acentenin ücret talep edip edemeyeceğine ilişkin farklı durumları vurgulamaktadır.

Kanun koyucu TTK. m. 113/f.3/b.1 “*Acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra kurulan işlemler için acente;*

a) *İşleme aracılık etmişse veya işlemin yapılmasının kendi çabasına bağlanabileceği ölçüde işlemi hazırlamış ve işlem de acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra uygun bir süre içerisinde kurulmuşsa*” demek suretiyle acenteye yine bir ücret talep hakkı tanımaktadır⁵⁰. TTK. m. 113/f.3’ün ilk cümlesinde acentenin acentelik sürecinde sarf ettiği çaba sonucunda üçüncü kişiyle bir sözleşme kurulmamış olsa bile ve fakat acentelik ilişkisinin bitimi akabinde üçüncü kişiyle sözleşme kurulmuşsa kanun koyucu acentelik sürecinde eski acente tarafından sarf edilmiş olan çabanın da ücrete hak kazanmayı gerektirir bir durum ortaya çıkardığını vurgulamaktadır⁵¹. Kanımızca kanun koyucu eğer üçüncü kişiyle sözleşmenin kurulması yönünde verilmiş olan çaba varsa bunun mutlaka bir karşılığının olması gerektiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte kanun koyucu acentelik sürecinin öncesinde kurulmuş olan sözleşmeden dolayı sarf edilmiş olan çabanın sonrasında üçüncü kişiyle kurulacak olan sözleşmenin acentenin hak alanında bir ücret talep hakkı doğurabilmesi için uygun bir süre içinde gerçekleşmiş olması gerektiğine de işaret etmektedir. Buradaki uygun süreden ne kadarlık bir sürenin kastedildiği açıklanmamıştır.

TTK. m. 113/f.3/b.2’de “*Birinci ve ikinci fıkraların birinci cümleleri uyarınca ücret istenebilecek bir işleme ilişkin olarak üçüncü kişinin icabı, acentelik ilişkisinin sona ermesinden*

⁴⁹ Kayıhan, s.131.

⁵⁰ Eriş, Gönen, Açıklamalı İçtihatlı 6335 – 6552 sayılı Kanunlarla Güncellenmiş TTK Hükümlerine Göre Ticari İşletme ve Şirketler, 2. bs., C.II, s.1632-1633.

⁵¹ Bilgili, agm., s.84.

önce acenteye veya müvekkile ulaşmışsa, ücret isteyebilir. Bu ücretin, hal ve şartlara göre paylaşılması hakkaniyet gereği ise sonraki acente de uygun bir pay alır.” demek suretiyle acentenin hangi durumdaki faaliyetlerinden dolayı ücret talep edebileceğine işaret etmektedir⁵². Bununla birlikte kanun koyucu bu bentte de önceki ve sonraki acentenin de ücret talep hakkına ilişkin şartı vurgulamaktadır.

2.1.2.4.2. Kısım Kısım Gerçekleştirilecek İşler Nedeniyle Ücret Talep Hakkı

6762 Sayılı TTK. m. 129/f.2’de “*Mukavele kısım kısım yerine getirilecekse acente, yerine getirildiği veya yerine getirilmesi gerektiği nispette ücrete hak kazanır.*” şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu fıkradan hareketle acentenin tamamlanmayan işlerden dolayı da işi tamamladığı oranda ücrete hak kazanacağı hususu ortaya çıkmaktadır⁵³. Buradan hareketle müşteriyle sözleşmenin kurulmasından ziyade sözleşmenin gereğinin ifasının ücrete hak kazanmada esas alınacağı anlaşılmalıdır. Dolayısıyla sözleşmenin ifası nispetinde müvekkilin elde edeceği menfaat ücret tutarını belirleyecektir. Bu, sözleşmeye konu olan bir malın üretimi, satın alınması veya satılması gibi bir işlem olabilir⁵⁴. Bu işlemlerle sadece bir malvarlığı değil; bir hizmet de işleme konu olabilecektir.

6102 Sayılı TTK. m. 114/f.3/c.1’de “*Aracılık edilen sözleşmeyi müvekkilin kısmen veya tamamen yahut öngörüldüğü şekliyle yerine getirmeyeceği kesinleşse bile, acente ücret isteyebilir.*” şeklinde ifade edilmek suretiyle müvekkilin müşteriyle kurulan sözleşmenin gereğini kısmen veya tamamen öngörülen şekilde yerine getirmemesi durumunda acentenin yine ücrete hak kazanacaktır⁵⁵. Tarafların kısmi ifanın olması durumunda acenteye sözleşmeden dolayı bir ücret ödenip ödenmeyeceği hususunu acentelik sözleşmesiyle de düzenleyebilirler. Bununla birlikte sözleşmenin gereğinin ifası durumunda acenteye yapılacak ödemenin, sözleşmenin gereği tamamıyla yerine getirilmiş gibi tam olarak ödeneceğini kararlaştırabilirler⁵⁶.

2.1.2.4.3. Acentenin Acentelik Sürecindeki Başarısına Dayalı Ücret Talep Hakkı

Acentenin faaliyetleri çerçevesinde müşterinin sözleşmenin kurulması yönündeki fikrini değiştirmesi veya müşterinin, acentenin faaliyetleri konusunda var olan olumsuz kanaatinin

⁵² Ayan, agm., s.94.

⁵³ Berzek, s.157.

⁵⁴ Ayhan, s.657.

⁵⁵ Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.383.

⁵⁶ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s. 801; Poroy/Yasaman, s.253.

değişmesinde acentenin olumlu çabalarının rol oynaması acente açısından bir başarı olarak kabul edilebilecektir. Bu durumda müşterinin müvekkile kazandırılmasında acentenin başarılı olduğu kabul edilecek ve acente ücrete hak kazanacaktır⁵⁷. Bu yönüyle acentenin faaliyeti tacir açısından bir menfaatin doğumuna sebebiyet vermişse acente açısında bu durum başarı olarak kabul edilecektir⁵⁸.

Acentenin sözleşmenin kurulmasında bizzat katkısı olmasa bile bazı durumlarda müvekkilin acenteye bırakılan bölgede yapacağı işlemler sonucunda kurulacak sözleşmeler de acentenin başarısı olarak kabul edilecektir⁵⁹. Acentenin kendisine bırakılan bölge içinde sözleşmeye aracılık etmesi veya müvekkil adına sözleşme yapma yetkisini kullanması suretiyle başarısını ortaya koyacaktır⁶⁰.

Acentenin ortaya koyduğu çabanın başarısızlığına yol açacak bir fiilin müvekkilden kaynaklanması durumunda acentenin çabası başarıyla sonuçlandığında ne elde edecekse hakkaniyet gereği müvekkilin sözleşilen tutarı ödemesi gerekecektir⁶¹. TTK. m.114/f.3/c.2’de “Müvekkile yüklenemeyen sebeplerle sözleşmenin yerine getirilemediği halde ve ölçüde acentenin ücret hakkı düşer.” şeklindeki ifade ücret hakkının kaybolmasında kanımızca acentenin başarısızlığında müvekkilin etkisinin olmaması gerektiğine işaret etmektedir.

Acentenin başarısı, acente ile müvekkilin borçları ve hakları çerçevesinde üzerlerine düşen yükümlülükleri yerine getirmelerine de bağlıdır. Bu çerçevede müvekkilin acenteyi bilgilendirme yükümlülüğünü yerine getirmesi, mesela gerçekleştirilecek işin uygun zamanda acenteye bildirilmesi, piyasa ve müşteri hakkında bilgilendirmesi acentenin başarısına etki edecek unsurlar olacaktır⁶².

2.1.3. Acentenin Ücret Talep Etme Hakkını Kazanma Zamanı

2.1.3.1. 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre

6762 sayılı ETTK. m. 129/f.1’e göre “Acente, mukavelenin yapıldığı tarihte, mukavele mevzuu bir malın satın alınması, imal edilmesi veya satılması ise, müvekkilin malı veya bedeli yahut onun yerine diğer bir karşılığı aldığı tarihte ücrete hak kazanır. Bu hallerde müvekkile isnat edilebilecek bir sebepten dolayı mukavele yerine getirilmemiş olsa bile acente ücretin

⁵⁷ Çeker, s.117.

⁵⁸ Bahtiyar, s.193; Özdamar, s.546.

⁵⁹ Kayar, s.338.

⁶⁰ Çeker, s.116-117.

⁶¹ Tesal, s.115.

⁶² Karasu, 2008, s.117-118.

ödenmesini isteyebilir". ETTK. m. 129, acentenin üçüncü kişiyle yapmış olduğu sözleşmenin konusu bakımından bir ayırım yapma hususunda yetersizdir. Ayrıca acentenin ücrete hak kazanması hususunda belirli bir ilke ortaya koyamamıştır⁶³. ETTK. m. 129/f.1'de acentenin ücrete hak kazanma zamanı açısından acentenin acentelik sözleşmesine uygun olarak göstermiş olduğu fiili sonucunda müvekkilin de bu icrai işleminden dolayı beklediği karşılığı alması durumunda acente ücret hakkını kazanmış olacaktır⁶⁴. Aynı fıkranın 2. cümlesinde ise "*Bu halde müvekkile isnat edilebilecek bir sebepten dolayı mukavele yerine getirilmemiş olsa bile acente ücretin ödenmesini isteyebilir.*" şeklindeki düzenlemeyle kanun koyucu acentenin sözleşmeye uygun olarak gerçekleştirdiği faaliyeti sonrasında üçüncü kişiyle kurulacak olan sözleşmenin müvekkilin kısmen dahi yerine getirmesi durumunda acentenin yine ücrete hak kazanmış olacağını ifade etmektedir⁶⁵. Buradan hareketle acentenin faaliyetinin sonuca ulaşması acentenin ücrete hak kazanmasında belirleyici role sahiptir. Fakat kanun koyucu acentenin, sözleşme doğrultusunda hareket etmekle birlikte sonuca varmaması durumunda ikili bir ayırma gitmiştir⁶⁶: Acenteden kaynaklanan bir sebeple sözleşmenin kurulmamış olması durumunda acente açısından bir ücret hakkı doğmayacaktır. Aksi durumda ise müşterinin müvekkile olan borcunu yerine getirdiği anda acentenin ücret hakkı da doğmuş olacaktır⁶⁷.

TTK. m. 129/f.2'de "*Mukavele kısım kısım yerine getirilecekse acente, yerine getirildiği veya yerine getirilmesi gerektiği nispette ücrete hak kazanır.*" şeklinde ifade edilmiştir. Kanun maddesi burada acentenin üçüncü kişiyle kurmuş olduğu mukavelenin yerine getirildiği oranda da alması gerektiği ücretin oranlanması suretiyle ücrete hak kazanacağını vurgulamaktadır⁶⁸. Acente ile müvekkil arasında kurulan sözleşme bir kısmi ifayı da kapsıyorsa ve karşı taraf kısmi ifanın yapılmasını da kabul etmişse, buna dayanarak müşterinin yapacağı kısmi ifa, tarafların üzerinde anlaşmışları bir kısmi ödemeyi söz konusu kılacaktır. Bu ödeme ifayla orantılı olacaktır. Fakat bunun taraflarca örtülü de olsa kabulü gerekir⁶⁹. Mesela acentenin müşteriyle kurmuş olduğu sözleşme neticesinde 100 birimlik bir iş çıkması gerekirken ve bu durumda alacağı 100 TL iken, sözleşmenin kurulmasından sonra 35 birimlik iş çıkması neticesinde acenteye ödenecek ücret de o oranda olacak ve 35 TL ödenecektir.

⁶³ Reva, s.235.

⁶⁴ Cengiz, s.159.

⁶⁵ Eriş, s.1638-1639.

⁶⁶ Akkan, agm., s.219.

⁶⁷ Doğrusöz, Bumin/Onat, Öznur/Töral, Funda Tunçel, Türk Ticaret Kanunu, C.I, Ankara, y.y., 2011, s.233.

⁶⁸ Kayıhan, s.133.

⁶⁹ Arkan, s.212; Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.802.

Ücret hakkının kısmen ifası sözleşmenin tümünden ifasını imkânsız veya anlamsız kılıyorsa bu durumda kısmi ifaya bağlı bir ödeme acenteye yapılamayacaktır. Çünkü sözleşme çerçevesinde müşterinin yapacağı ifa o sözleşmenin kurulmasındaki amaca hizmet etmeli ve o müvekkilin sözleşmeden beklenen menfaatini akamete uğratmamalıdır. Aksi halde yapılan kısmi ifa sözleşmenin ifası cihetinden bir anlam ifade etmeyecektir⁷⁰.

2.1.3.2. 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre

6762 Sayılı TTK. m. 128’de acentenin müşteriyle sözleşmenin kurulması yönünde sergilemiş olduğu çaba sonucunda sözleşmenin kurulmasıyla bir diğer ifadeyle acentenin sözleşmenin kurulmasına ilişkin işlem yapmasıyla ücrete hak kazanacakken, 6102 Sayılı TTK. m. 114’te getirilen değişiklikle acentenin sözleşmeyi kurması ücrete hak kazanması açısından yeterli olmayacak ve sözleşmenin ifası da gerekecektir⁷¹.

Acentenin ücrete hak kazanması zamanını 6102 Sayılı TTK. m. 114’te düzenlemiştir. TTK. m. 114, ATK. § 87a paragrafından esinlenilmesi suretiyle kanun koyucu tarafından düzenlenmiştir⁷². Buna göre, TTK. m. 114/f.1/c.1’de “*Acente, kurulan işlem yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır.*” şeklinde ifade edilmektedir. Yani acentenin ücrete hak kazanmasında acente, acentelik sözleşmesi çerçevesinde yapılması gereken işlemin yerine getirildiği anda ücrete hak kazanacak ve bu hakkı müvekkilden talep edebilecektir⁷³. Fakat TTK. m. 114/f.1/c.1 acentenin ücret talep hakkını bu şekilde telaffuz etmiş olsa bile bu ücret hakkının doğumu için tek başına yeterli olmayacaktır⁷⁴.

TTK. m. 114/f.1, acentenin kurulan sözleşmeyle ücrete hak kazanmasını ikinci cümlede tarafların aralarında kuracakları acentelik sözleşmesiyle değiştirebileceklerini ifade etmektedir. Fakat acentelik sözleşmesindeki hak kazanma zamanına ilişkin içerik kanuna aykırı olamayacaktır. Dolayısıyla TTK. m. 114/f.1/c.1 emredici niteliktedir⁷⁵. Bu durumda üçüncü kişiyle acente arasında kurulan işlem yerine getirilmese bile sözleşmede tarafların bu yönde uygun bir

⁷⁰ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.802.

⁷¹ Bozkurt, s.247.

⁷² Kaya, s.222.

⁷³ Bilgili, agm., s.85.

⁷⁴ Doğrusöz/Onat/Töral, s.233.

⁷⁵ Temeltaşı, s.85-86.

irade ortaya koymaları durumunda acente yine ücrete hak kazanacaktır. Oysa beklenen, acentenin üçüncü kişiyle kurulan işlemin gereğinin yerine getirilmesi durumunda acentenin ücrete hak kazanacağıdır⁷⁶.

TTK. m. 114/f.1/c.2’de acentenin yaptığı işlemin gereğinin yerine getirilmesi akabinde takip eden ayın son günü acentenin ücreti isteyebileceği yönündedir. Oysa taraflar için ücretin ayın belirli günlerinde parçalar halinde veya bütün olarak da ödenebileceği yönündeki iradelelerini ortaya koymaları hususu yasa koyucu tarafından engellenmemiştir⁷⁷. Bununla birlikte yasa koyucu TTK. m. 114/f.1 son cümlesinde ilk cümleyi tekrarlamakta ve acentenin üçüncü kişiyle yapılan sözleşmenin yerine getirilmesini ücret talebi için şart koşturmaktadır. Ayrıca üçüncü kişinin kurulan sözleşmeye ilişkin yükümünü yerine getirdiği ölçüde velev ki müvekkil sözleşmeden doğan yükümün ifa etmemiş olsa bile ücrete hak kazanacağını tekrar etmektedir⁷⁸. Buradan hareketle sözleşmede yer alan belirli bir ücretin ödenmeyeceği gerçekleştirilen faaliyetin sonucunda müvekkil cephesinde ortaya çıkan menfaat nispetinde bir ücret de istenebilecektir⁷⁹.

TTK. m. 114/f.2’de “*Üçüncü kişinin işlemini yerine getirmeyeceği kesinleşirse, acentenin ücret hakkı düşer; ödenmiş tutarlar geri verilir.*” şeklinde ifade edilmek suretiyle, acentenin üçüncü kişiyle acentelik sözleşmesi doğrultusunda kurmuş olduğu sözleşmenin acentenin bir olumsuzluğu olmasa bile üçüncü kişinin icraatına bağlamak suretiyle acenteye ücret verilemeyeceğini, verilen ücretin ise müvekkile iadesini ifade etmektedir⁸⁰. Burada kanun koyucu bir yönüyle acentenin üçüncü kişiyle kurduğu sözleşmenin kurulmasıyla birlikte sözleşmenin gereğinin üçüncü kişi tarafından yerine getirilmek suretiyle müvekkilin hukuk alanında bir menfaatin doğması gerektiğine de işaret etmektedir. Dolayısıyla yapılan işlemin müvekkil açısından bir menfaat doğurması onun da bu menfaat karşılığında sözleşilen bedeli ödemesini gerekli kılacaktır⁸¹. Bu, icrai faaliyetin gereğinin yerine getirilmesi anıyla birlikte doğacaktır.

Kanun koyucu TTK. m. 114/f.3/c.1’de “*Aracılık edilen sözleşmeyi müvekkilin kısmen veya tamamen yahut öngörüldüğü şekliyle yerine getirmeyeceği kesinleşse bile, acente ücret isteyebilir.*” şeklinde ifade etmek suretiyle sözleşmenin gereğinin yerine getirilmemesinin acenteden kaynaklanmaması durumunda acentenin ücret talep etme hakkının yine ortaya çıkacağını

⁷⁶ Rüzgar, s.437.

⁷⁷ Arkan, s.212.

⁷⁸ Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.383.

⁷⁹ Kınacıoğlu, s.63.

⁸⁰ Poroy/Yasaman, s.253.

⁸¹ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.801.

vurgulamaktadır⁸². Ücret talep edebilme hakkının ortadan kalkması için sözleşmenin gerçekleşmeyeceğinin kesinleşmesi gerekir.

TTK. m. 114/f.3'ün son cümlesinde “*Müvekkile yüklenemeyen sebeplerle sözleşmenin yerine getirilemediği halde ve ölçüde acentenin ücret hakkı düşer.*” kurulan sözleşmenin, müvekkilin iradesi dışında bir sebeple gereğinin yerine getirilmemesi durumunda ve oranda ücret hakkının ödenemeyeceği belirtilmektedir⁸³. Görüldüğü üzere TTK. m. 114/f.3'te sözleşmenin gerçekleşmesinin kesinleşmesi veya belirli şartlar dahilinde gerçekleşmemesi anı, ücret ödemeleri açısından da önem arz etmektedir.

6102 sayılı TTK'nda, 6762 sayılı TTK. m. 129'u karşılayan kanun maddesi m. 114'tür. Bu suretle 6762 sayılı TTK. m. 129'da ücretin hak kazanılmasına yer vermişken, 6102 sayılı TTK. m.114'te de buna yer verilmiştir. Kaldı ki; TTK. m. 114 “*Acentenin Hakları*” üst konu başlığı altında yer aldığından TTK. m. 113 ile paralel ve ilintili bir haldedir. Ayrıca TTK. m. 114, üçüncü kişiyle kurulmuş sözleşmenin icrasını esas alan bir muhteviyatı içerir. Dolayısıyla sözleşmenin icrasına dayanarak ücret talep hakkının ortaya çıkmasını düzenlemiştir⁸⁴. Doktrinde bu konuda iki farklı görüş vardır:

Birinci görüşe göre, acente ile üçüncü kişi arasında kurulmuş olan sözleşme bir satım veya istisna sözleşmesi ise üçüncü kişinin müvekkile karşı sözleşmeden doğan borcunu yerine getirmesi anından itibaren acente ücrete hak kazanmış olacaktır. Yani bu durumda acentenin ücrete hak kazanabilmesi için müşterinin müvekkile karşı olan sözleşmeden kaynaklanan borcunu ifa etmesi gerekir⁸⁵. Eğer kurulan sözleşme satım veya istisna sözleşmesi dışında bir sözleşme ise bu durumda acentenin üçüncü kişiyle kurmuş olduğu sözleşme kurulduğu an itibariyle

⁸² Karahan, s.353; Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.383.

⁸³ Çeker, s.118.

⁸⁴ Cengiz, s.156.

⁸⁵ Akkan, agm., s.219–220; Arkan, s.212. Arkan'a göre sözleşmenin ifasının müşteri veya müvekkil tarafından yerine getirilmesinin hiçbir önemi yoktur. Önemli olan sözleşmenin ifasıdır ve ifa, ücret hakkını doğuracaktır. Bir yönüyle müvekkilin sözleşmeden kaynaklanan menfaati önem arz etmektedir. Doktrinde aynı görüşte olan başka yazarlar da vardır. (Kayıhan, s.142; Bozkurt, s.247; Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.325; Çeker, s.118; Porroy/Yasaman, s.253; Kendigelen, s. 90; Baştuğ/Erdem, s.172; Bahtiyar, s.193; Kaya, s.223.). Doktrinde bir takım yazarlar ise müvekkil ile müşteri arasında sözleşmenin kurulmasıyla acentenin ücrete hak kazanacağını kabul etmektedirler. Fakat sözleşmenin kısım kısım ifa edilmesinin acentenin bu anlamda ücrete hak kazanmasında bir istisna olacağını kabul etmektedirler. (Franko, s.166). Doktrindeki diğer bir görüşe göre ise, akitçi acentenin ücrete hak kazanma zamanı müvekkilin fiilen menfaati elde ettiği zamandır. Aracılık eden acentenin ücrete hak kazandığı zaman ise müşteriyle müvekkil arasındaki sözleşmenin kurulduğu zamandır. (Alışkan, Murat/Gençtürk, Muharrem, Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp'e Armağan, C.I, 1. bs., İstanbul, Beta Yayınları, 2003, s.39-40; Akkan, s.221.)

acente açısından ücret talep hakkını doğuracaktır. Bu durumda müvekkille üçüncü kişinin arasında sözleşmeden kaynaklanan bir ifa mecburiyeti gerekmeyecektir⁸⁶. Oysa bir satım veya istisna sözleşmesi söz konusu olduğunda müvekkilin hukuk alanında bir menfaatin doğması acentenin ücret hakkının doğumu için elzem olacaktır. Kaldı ki böyle bir durumda müvekkilin menfaati acentenin ücret hakkının doğumunda belirleyici rol oynayacaktır. Bu yönüyle acentenin ücret hakkı müvekkilin menfaatine bağımlıdır⁸⁷.

Doktrindeki ikinci görüşe göre ise acentenin ücrete hak kazanabilmesi için bir sözleşme ayrımı yapılmamalıdır. Müvekkilin kurulan sözleşmeden ötürü bir menfaat elde etmemesi durumunda acenteye bir komisyon ödenemeyecektir. Yani acenteye bir komisyon ödenebilmesi için mutlaka bu sözleşmeden dolayı müvekkilin bir ekonomik menfaat elde etmiş olması gerekir⁸⁸.

Acentenin üçüncü kişiyle kurulan sözleşmeden dolayı hak kazanma zamanı, satım ve istisna sözleşmelerinin dışındaki sözleşmeler hariç, müvekkilin o sözleşmenin kurulmasından dolayı alacağı bedeli aldığı tarihten itibaren acente de bundan dolayı alacağı yüzdelik payı veya sözleşmeyle kararlaştırılmışsa ciro kârını almaya hak kazanacaktır⁸⁹.

2.1.4. Acentenin Talep Edebileceği Ücretin Miktarı

2.1.4.1. Ücretin Miktarının Taraflarca Kararlaştırılması

Acentelik ücreti, acente ile müvekkil arasında kurulan acentelik sözleşmesiyle kararlaştırılır⁹⁰. Acentenin alacağı ücretin taraflar arasında yapılacak sözleşmeyle kararlaştırılması esas olmakla birlikte⁹¹ taraflar ücret miktarını acentelik sözleşmesi veya daha sonra yapacakları bir sözleşmeyle açık veya örtülü irade beyanıyla da kararlaştırabilirler. Fakat kararlaştırılan miktarın alt ve üst sınır açısından dürüstlük kuralı ve ahlaka aykırı olmaması gerekir. Ayrıca acentenin bağımsızlığını olumsuz etkileyecek mahiyette düşük olmamalıdır⁹².

⁸⁶ Karayalçın, Yaşar, Ticaret Hukuku, Ticari İşletme, C.I, Ankara, y.y., 1960, s.416.

⁸⁷ Mimaroglu, Sait Kemal, Ticaret Hukuku Dersleri, İşletme Hukuku, C.I, Ankara, Sevinç Matbaası, 1978, s.339.

⁸⁸ Topçuoğlu, Metin, Rekabet Hukuku Açısından Acentelik ve Dağıtım Sözleşmeleri, 1. bs., Ankara, Asil Yayınevi, 2006, s.20; Akkan, agm., s.220.

⁸⁹ Berzek, s.156-157.

⁹⁰ Ardıç, s.142; Bilgili, agm., s.84.

⁹¹ Bilgili, Fatih, Ticari İşletme Hukuku, 1. bs., Ankara, Seçkin Yayınları, 2009, s.149.

⁹² Kaya, s.238.

Sözleşmede kararlaştırılan tutar, acentenin müvekkil adına üçüncü kişilerle kurduğu sözleşmeden alacağı ücretin yüzde olarak tayini olabileceği gibi, kurulan sözleşmenin sonucunda ortaya çıkacak ciro üzerinden hesaplanacak bir ücret de olabilir⁹³. Acente ile müvekkil arasındaki sözleşmede kararlaştırılan ücret sabit bir ücret de olabilir⁹⁴. Fakat sabit ücret olarak kararlaştırıldığı durumda ücretin tamamı sabit ücret içerisinde yer alamaz. Zira bu durumda acentenin bağımsızlığı hususu tehlikeye girecektir⁹⁵. Acentenin hak edeceği ücretin bir kısmı sabit olarak kararlaştırılmışken geri kalanı yüzde olarak kararlaştırılabilir⁹⁶. Fakat acentelik bedelinin taraflarca belirlenmesinde istisnai bir sözleşme vardır ki bu da sigorta acenteliği sözleşmesidir. Sigorta acenteliği sözleşmelerinde acente ile müvekkil ücreti serbest iradeleriyle kararlaştıramazlar. Bu hususta 7397 sayılı SMK'da belirlenen tarifeler doğrultusunda ücret ödenir. Bu yönüyle sigorta acenteleriyle diğer acenteler ücretin belirlenmesi hususunda farklılık arz eder⁹⁷.

Ücretin miktarı acente ile müvekkil arasında para olarak kararlaştırılabileceği gibi acentenin yapacağı işlemler sonucunda ürettiği bir malı da acentelik hizmetinin karşılığı olarak alması mümkün olabilecek veya acentenin faaliyetleri kapsamında müvekkili adına üçüncü kişilerden yapacağı tahsilatlardan da acentelik hizmet bedelini tahsil etmesi söz konusu olabilecektir. Fakat bunun taraflar arasındaki sözleşmede yer alması gerekir⁹⁸.

Acentenin alacağı ücretin miktarının taraflarca kararlaştırılması⁹⁹ mevzuu 6762 Sayılı TTK. m.130'da düzenlenmekle birlikte sonradan 6102 Sayılı TTK. m.115'te de m.130'la aynı

⁹³ Baştuğ/Erdem, s.172.

⁹⁴ Ayan, agm., s.97.

⁹⁵ Cengiz, s.160.

⁹⁶ Kayıhan/Yasan, s.212; Dönmez, s.62.

⁹⁷ Bahtiyar, s.194.

⁹⁸ Ülgen/Teoman/Helvacı/Kendigelen/Kaya/Ertan, s.647.

⁹⁹ "...Uyuşmazlığın salim bir çözüme kavuşabilmesi için öncelikle yanlar arasındaki sözleşmenin niteliğinin saptanması gerekmektedir. Protokol başlıklı 20/061978 tarihli sözleşmenin içeriği... bir mümessillik veyahut acentelik sözleşmesinden ziyade, Borçlar Kanununda özel olarak düzenlenmemiş, kendine özgü yapısı olan sözleşmelerden "Tek Satıcılık sözleşmesi" niteliğinde düzenlendiği intibai yaratıyorsa da, sözleşmenin gerçek niteliğinin tespiti için taraflar arasındaki uygulamanın da ne şekilde olduğunun araştırılması gerekmektedir. O halde, mahkemece her iki tarafında defteri üzerinde de yeniden bu açıdan gerekli incelemeler yapılarak, davacı tarafından satışı yapılan ve davalı tarafından imal edilen mamullerin, davacı kendi adına ve hesabına mı, yoksa, davacı imalatçı firma nam hesabına mı satıldığı hususunun araştırılarak ve bu hususun tespitinden sonra davacının komisyon ve prim adı altında bir alacağa hak kazanıp kazanmadığı sonucuna varılmalıdır. Zira tek satıcılık anlaşmalarında, tek satıcının kazancı prim ve komisyon olmayıp, imalatçıdan aldığı kazancını teşkil etmektedir. Mahkemece yapılacak iş; yukarıdaki esaslar dâhilinde yaptırılacak inceleme sonucu sözleşmenin telifinden sonra, şayet davacının prim ve komisyon adı altında bir alacağının tahakkuk ettiği sonucuna varılırsa, o zaman davalı tarafından sözleşmenin davadan çok önce feshedildiği yolundaki savunma delilleri de saptandıktan sonra, davacının hangi tarihe kadar alacak isteminde bulunabileceği de tespit edildikten sonra, davalının cevap dilekçesindeki takas mahsup def'i üzerinde de durularak, elde edilecek sonuç dairesinde bir karar vermekten ibarettir..." Yargıtay 11. HD. 12.03.1986 tarih, E.328, K.1358 – Kaya, A., s.168. Söz konusu kararda Yargıtay 11. HD, taraflar arasında kurulmuş sözleşmenin niteliğini belirledikten sonra bu doğrultuda ücretin miktarı belirleme yoluna gitmektedir.

paralelde bir düzenlemeyle karşımıza çıkmaktadır. Ücretin miktarı taraflarca kararlaştırılmıyorsa bu durumda maddenin devamında miktarın belirlenmesine yönelik düzenleme yer almaktadır¹⁰⁰.

2.1.4.2. Acentenin Bulunduğu Yerdeki Ticari Teamüllere Göre Belirlenmesi

Acentenin alacağı ücretin miktarı taraflar arasında kurulan sözleşmenin esaslı hususlarından sayılamaz. Bu suretle acentenin alacağı komisyonun miktarı acentenin verdiği hizmetteki satış fiyatının içerisinde hesaplanabilir¹⁰¹. Ayrıca kanun koyucu acentenin yaptığı iş karşılığında ne kadar komisyon alacağını tespit yoluna gitmemiştir. Kanun koyucu komisyon miktarının ne kadarlık bir oran üzerinden hesaplanacağı hususunda da bir kural koymamıştır¹⁰². Kanımızca, bu durum ticari hayatın gerçekleriyle bağdaşmazdı.

6102 sayılı TTK. m. 115'te acentenin hak talep edeceği ücretin miktarına ilişkin düzenleme yapılmıştır. Buna göre; “Sözleşmede hüküm yoksa ücretin miktarı, acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüle, teamül de mevcut değilse halin gereğine göre o yerdeki asliye ticaret mahkemesince belirlenir.” şeklinde ifade edilmiştir¹⁰³. Kanun maddesinde belirtildiği üzere taraflar arasında bir mukavelenin bulunmaması veya mukavelenin geçersiz olması durumlarında acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüle¹⁰⁴ bakılacaktır. Taraflar arasında kararlaştırılan ücretin sözleşme ile belirlenmiş olması durumunda ticari teamüle bakılmayacaktır¹⁰⁵. Yasa koyucu ücretin miktarı konusunda ticari teamüle başvurulabilmesi için sözleşmede ücretin miktarı konusunda açık bir hükmün bulunmaması şartını ortaya koymuştur¹⁰⁶. Taraflar arasındaki mukavelenin dürüstlük kuralına aykırı olması veya acentenin bağımsızlığını olumsuz yönde etkilemesi durumlarında da yine ticari teamül önem kazanacaktır¹⁰⁷. Aslında taraflar sözleşmede acentenin alacağı ücreti belirlemede istedikleri bir rakam veya oran üzerinde anlaşabilirler¹⁰⁸. Fakat tarafların sözleşmedeki ücret miktarını belirlemelerinde sigorta acentelik sözleşmeleri bir istisnai nitelik arz eder¹⁰⁹. Kanaatimizce, ücretin belirlenmesindeki sınır dürüstlük kuralı ve

¹⁰⁰ Kayıhan, s.142.

¹⁰¹ Rüzgar, s.437.

¹⁰² Kınacıoğlu, s.64.

¹⁰³ Çeker, s.116; Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.383; Arkan, s.213; Tekil, s.224.

¹⁰⁴ Yargıtay 11. HD. 13.05.1991 tarih ve 1886/3126 sayılı kararı - Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.804 dn.

¹⁰⁵ Kayıhan/Yasan, s.212.

¹⁰⁶ Ülgen/Teoman/Helvacı/Kendigelen/Kaya/Ertan, s.647.

¹⁰⁷ Kaya, s.243-244.

¹⁰⁸ İmregün, Oğuz, Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri, 3. bs., İstanbul, Filiz kitapevi, 1995, s.168.

¹⁰⁹ Bahtiyar, s.194.

acentenin bağımsızlığının zarar görmemesi hususudur. Acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamül, kanımızca acentenin sadece fiziki olarak bulunduğu yeri değil; aynı zamanda ticari faaliyetlerini yürüttüğü daha geniş bir alanı kapsayacaktır.

2.1.4.3. Asliye Ticaret Mahkemesince Belirlenmesi

Ücretin miktarına ilişkin düzenlemeye hukukumuz dışında ATK. § 87b’de yer verilmiştir. Hüküm, ücret miktarı sözleşme ile belirlenmemişse alışılmış olarak ödenmesi kabul edilebilecek ücret kararlaştırılmış olarak görülmelidir¹¹⁰. Yine aynı şekilde ATK. § 87b-2 ve 3 hükümlerine göre acentenin alacağı bedelin hesaplanmasında müvekkille üçüncü kişi arasında kurulan sözleşmedeki provizyon baz alınacaktır. Fakat bir kira sözleşmesi söz konusuysa bu durumda sözleşmenin toplam bedeli üzerinden hesaplama yapılacaktır¹¹¹. Ayrıca acentenin hak ettiği ücretin miktarı hususu 6762 sayılı TTK. m. 130’da düzenlenmiştir. Buna göre “*Mukavelede hüküm bulunmadıkça ücretin miktarı acentenin bulunduğu yerdeki teamüle, teamül de yoksa halin icabına göre mahkemece tayin olunur.*” şeklinde ifade bulan kanun maddesinde ücretin miktarının mahkeme tarafından tayin olunacağına ilişkin ifade, ücretin miktarının kimin tarafından tayin olunacağını göstermektedir¹¹². Oysa kanun maddesinde ücretin miktarının kimin tarafından tayin olunacağından öte, nasıl tayin edileceği önem arz etmektedir. 6762 sayılı TTK. m. 130’a 6102 sayılı TTK. m. 115 karşılık gelmekte ve yeni Ticaret Kanunundaki dil daha sade olmakla birlikte¹¹³ uyuşmazlığı, uyuşmazlığın bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesine vermekle, eski kanun metnine nazaran biraz daha açmıştır. Mahkeme olgusunu genelden özele indirgemıştır¹¹⁴. Bu suretle kanun maddesinde ciddi bir değişiklik yapılması yoluna gidilmemiştir.

Gerek 6762 sayılı TTK. m. 130 ve gerekse 6102 sayılı TTK. m. 115’te acentelik ücretinin miktarının taraflar arasında kurulmuş olan sözleşmede belirlenmemiş olması, akabinde acentenin bulunduğu yerdeki aynı iş kolundaki ticari işletmelerin tabi olduğu ücrete ilişkin bir teamülün de bulunmaması durumunda yasa uyuşmazlığın çözümü hususunda görevli mahkemeyi işaret etmiştir¹¹⁵. Yukarıda da ifade edildiği üzere 6762 sayılı TTK. m. 130 mahkemeyi işaret etmekle birlikte bunun hangi mahkeme olduğunu tam olarak belirtmemekle birlikte 6102

¹¹⁰ Cengiz, s.160.

¹¹¹ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.805.

¹¹² Ayhan, s.657; Poroy/Yasaman, s.253.

¹¹³ Doğrusöz/Onat/Töral, s.234.

¹¹⁴ Kayıhan, s.143.

¹¹⁵ Dönmez, s.63.

sayılı TTK. m.115 görevli mahkemeyi “Bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesi” demek suretiyle belirtmiştir.

Mahkeme ücret miktarına ilişkin uyuşmazlığı bilirkişiler marifetiyle çözüme yoluna gidecektir. Kanun koyucu bu hususta 6100 sayılı HMK. m. 266 f. 1’de “*Mahkeme çözümü hukuk dışında, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde, taraflardan birinin talebi üzerine yahut kendiliğinden, bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verebilir.*” şeklinde düzenleme yapmak suretiyle mahkemenin sorunun çözümündeki kuralını belirlemiştir¹¹⁶. Bu hususta komisyon miktarının ne üzerinden hesaplanacağı konusunda da kanunumuzda açık bir düzenleme yer almadığından mahkeme miktarın döviz, altın veya iş piyasasındaki emsal diğer argümanlar üzerinden hesaplanmasını HMK. m. 266 f.1 doğrultusunda tayin edecektir¹¹⁷.

2.1.5. Acenteye Ödenecek Ücretin Ödeme Vakti

Acentelik sözleşmesinde taraflar kural olarak acentenin kuracağı veya kurulmasında aracı olacağı sözleşmelerin akabinde ortaya çıkacak acentelik ücretlerinin ödenmesi hususunu müvekkil ile acente aralarında kararlaştıracaklardır. Fakat tarafların ücretin ne zaman ödeneceği hususunu sözleşmede kararlaştırmamış olmaları durumunda TTK. m. 116/f.1’de ifade edilen süreç söz konusu olacaktır¹¹⁸.

ATK. 87c’de müvekkilin ekonomik bakımdan kendisine nazaran daha güçsüz olan acenteyi kurulan sözleşme çerçevesinde mağdur etmemesi adına acenteye ödenecek ücretlerin ödenmesinde emredici mahiyette çeşitli düzenlemelere yer verilmiştir. Buna göre ödemeler aylık periyotlar halinde yapılmalıdır. Bu aylık ödemeler ise en fazla üç ay uzatılabilecektir. Üç aylık dönemlerde takip eden ayın son gününe kadar taraflar arasında aksi yönde bir anlaşma yoksa acentenin bulunduğu yerde ödemenin ifası gerekir.¹¹⁹

Her ne kadar müvekkilin kurulan sözleşmelerden dolayı ücret ödemelerini her üç ayda bir periyotlar halinde ödeyecek olsa da müvekkille müşteri arasındaki kurulan sözleşmenin kısım kısım ifası kararlaştırılmışsa da bu durumda acente akdin yerine getirildiği oranda bir ücrete hak kazanacaktır. Fakat şayet müvekkil akdin ifasının kısım kısım yerine getirilmesini kabul

¹¹⁶ Kaya, s.245.

¹¹⁷ Kınacıoğlu, s.64.

¹¹⁸ Sumer, Ayşe, Ticaret Hukuku, 1. bs., İstanbul, Beta Yayıncılık, 2015, s.101.

¹¹⁹ Rüzgar, s.437-438; Franko, Nisim, Reha Poroy’a Armağan, No:708, İstanbul, İ.Ü.H.F. Yayınları, 1995, s.168-169.

etmemişse bu durumda bir görüşe göre akdin müvekkilin istediği şekilde ifa edilmemesinden dolayı acentenin ücret talep hakkı olmayacaktır¹²⁰.

Acentenin faaliyetlerinden dolayı hak ettiği ücretin acenteye ödenmesi hususunda müvekkil ve acente arasında kurulan acentelik sözleşmesinde herhangi tarihin belirlenmediği durumda yasa koyucu 6102 sayılı TTK. m. 116/f.1’de “*Acentenin hak kazandığı ücretin, doğumu tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ve her halde sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekir.*” şeklinde ifade etmek suretiyle buna bir düzenleme getirmiştir¹²¹. Daha doğrusu 6762 sayılı ETTK. m. 131/f2’deki lafzı revize etmiştir.

6762 sayılı ETK’unda ücretin ödenme zamanı ETK. m. 131/f.2’de “*Acenteye ait alacakların, aksi kararlaştırılmış olmadıkça, her üç ayda bir defa ve her halde takvim yılının sonunda veya acentelik mukavelesi sona erdiği zaman, tespit edilerek ödenmesi lazımdır.*” şeklinde ifade edilmek suretiyle aslında acentenin hak ettiği ücretin ödenmesi hususunda bir sınır çizilmekle birlikte, çizilen sınır acentenin menfaatine olan bir durum teşkil etmiyordu¹²². Kanundaki bu ifade taraflar arasında kanunda hükmünün aksine bir maddenin sözleşmede bulunması durumunda uygulanacaktır¹²³. Kanun metninde belirtilen süre taraflar arasında kararlaştırılacak ödeme zamanına herhangi bir sınırlama getirmemekle birlikte müvekkilin ödeme hususundaki zamansal hareket alanını genişlettiği kanısındayız. Kaldı ki; acentenin hak ettiği ücretin zamanında ödenmemesi ve ETK. m. 131/f.2’nin sonunda ifade ettiği “*Acentelik mukavelesi sona erdiği zaman tespit edilerek ödenmesi lazımdır.*” lafzından acentenin hak ettiği ücretin acente lehine bir durum doğurmayacağı, acentenin sözleşmeye dayanarak gerçekleştirmiş olduğu ve bundan dolayı belli bir komisyona hak kazandığı ücretin ödenmesi için acentelik sözleşmesinin sonlandırılmasını beklemesi acente cephesinden bakıldığında adil bir çözüm ortaya koymadığı kanısındayız.

ETK. m. 131/f.2’de yer alan “Her üç ayda bir ve her halde takvim yılının sonunda veya acentelik mukavelesi sona erdiği zaman” ifadesinin acentenin faaliyetlerini sürdürebilmesi ve giderlerini karşılayabilmesi için acentelik sürecinde gerçekleştirdiği işlemlerden, üçüncü kişilerle kurduğu sözleşmelerden beklediği ücretlerin takvim yılı sonunda ödenmesi de acentenin

¹²⁰ Franko, s.169. Franko, bu fikre katılmamaktadır. Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için kurulan sözleşmenin iktisadi sonuçlarının ortaya çıkmasına lüzum yoktur. Bu hususta müvekkille borçlu arasındaki iki tarafı ilgilendiren münasebetler acenteyi ilgilendirmeyeceğinden acente bu ilişkinin dışında yer alacaktır. Bununla birlikte acente müvekkille karşı taraf arasında kurulmuş olan sözleşmenin sonuçlanmasında bir rolü varsa böyle bir durumda acente de bu ilişkinin içerisinde yer alacaktır. Detaylı bilgi için bkz. Franko, Nisim, Reha Poroy’a Armağan, No:708, İstanbul, İ.Ü.H.F. Yayınları, 1995, s.170.

¹²¹ Kayıhan/Yasan, s.212.

¹²² Kendigelen, Abuzer, Yeni Türk Ticaret Kanunu, 1. bs., İstanbul, 12 Levha Yayınları, 2011, s.91.

¹²³ Kınacıoğlu, s.65.

faaliyetlerini sürdürmesi açısından en azından tüm acentelik faaliyetleri genellenmek suretiyle düşünüldüğünde uzun bir süreç olacaktır. Dolayısıyla acentenin üçüncü kişilerle kuracağı sözleşmelerin masraflarını karşılaması hususunda acentenin hareket alanını daraltacaktır. Kaldı ki; acentenin hak ettiği ücretlerin ETK. m. 131/f.2’de ifade edilen süreden daha uzun zaman dilimine yayılmak suretiyle ödenmesi yeni kurulacak sözleşmeler ve bunlardan doğacak menfaatler hususunda müvekkil açısından da olumsuz bir durum ortaya çıkaracağı kanaatindeyiz.

Kanun koyucu ETTK. m. 131/f.2’de ortaya koyduğu “*Her halde takvim yılının sonunda tespit edilerek ödenmesi lazımdır.*” lafzıyla aslında tarafların kendi aralarında yapacakları sözleşmeyle bunu kısaltabileceklerine işaret etmekte ve fakat takvim yılını aşmaması gerektiğine de işaret etmektedir. Yani her halükârda ücretin acenteye ödenme süreci sözleşmeyle bile bir takvim yılını aşamayacaktır¹²⁴. Bu durumun ücret ödenmesinin acente açısından bir sonuç ortaya koyması problem teşkil edecektir¹²⁵.

6102 sayılı TTK. m. 116./f.1’de “*Acentenin hak kazandığı ücretin, doğumu tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ve her halde sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekir.*” şeklinde ifade edilmesi suretiyle 6762 sayılı ETTK. m. 131/f.2’ye karşılık gelen kısım biraz daha daraltılmıştır. Yani ilk bakışta acentenin lehine olduğu söylenebileceği kanısındayız. Kanun lafzında ücretin doğumu tarihinden itibaren üçer aylık periyotlar halinde ödenmesi gerektiğine işaret etmekte ve önceki kanundaki “*takvim yılının sonuna kadar ödenmesi*” hususuna yer vermemiştir¹²⁶.

6102 sayılı TTK. m. 116/f.1 nisbi emredici nitelikteki bir kuraldır¹²⁷ ve ücretin ödenme zamanıyla ilgili bir düzenleme getirmekle beraber 6762 sayılı ETTK. m. 131’de nazaran acenteyi koruma yönünden daha çok acente lehine düzenlemeler içermektedir. Ayrıca ETTK. m. 131’e göre TTK. m. 116 daha geniş düzenleme getirmiştir. Bunda kanun koyucunun, acentenin müvekkili karşısında daha zayıf olarak görülmesi ve müvekkile karşı daha çok korunması gerektiği düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir¹²⁸. TTK. m. 116’nın hazırlanırken günümüz koşullarında acentenin bu alandaki duyduğu gereksinimlerin ve AB’nin 86/153 sayılı 18.12.1986 tarihli yönergesinin de dikkate alındığı söylenebilir¹²⁹. Ücretin ödenme zamanına

¹²⁴ Kayar, s.338.

¹²⁵ Aslan/Şenyüz/Ergün, s.98.

¹²⁶ Dönmez, s.64.

¹²⁷ Kaya, s.247.

¹²⁸ Kayıhan, s.143.

¹²⁹ Reva, s.238.

ilişkin acentelik sözleşmesinde acentenin aleyhine hükümler konulması durumunda bu hükümler eğer acentenin aleyhine bir durum ortaya koyuyorsa bu durumda TTK. m. 116/f.3'e göre bu hükümler acentenin aleyhine olduğu oranda geçersizlik arz edecektir¹³⁰.

Acente ile müvekkili arasında çıkacak bir uyuşmazlıkta HMK. m. 293 gereği uyuşmazlık konusuyla ilgili uzman kişiler aracılığıyla uyuşmazlığa ilişkin belgelerin incelenmesi gerekir. Bu hususta HMK. m. 293/f.1/c.1 gereği "*Taraflar, dava konusu olayla ilgili olarak, uzmanından bilimsel mütalaa alabilirler.*" demektedir¹³¹.

2.1.5.1. Müvekkilin Ücret Borcunun Ödenmesinde Temerrüde Düşmesi

TBK. borçlunun temerrüdünü tarif etmiş olmamakla birlikte, borçlunun borçlandığı edimi ifade gecikmesini ifade etmektedir¹³². Bu suretle müvekkilin, acentenin edimine karşılık borçlandığı ücret ödeme edimini ifade gecikmesi durumu söz konusudur.

Kanun koyucu 6102 sayılı kanunda "Müvekkilin Borçları" başlığı altında TTK. m. 120/f.1/b.e'de "*Ücret, avans ve olağanüstü giderler hakkında 20. md'nin hükümlerine göre faiz ödemek zorundadır.*" şeklinde ifade edilen ve acentenin ücret hakkından dolayı TTK. m. 20'yi işaret etmek suretiyle faiz ödenebileceğini caiz görmektedir. TTK. m. 120'nin 6762 sayılı ETTK'nunda karşılığı bulunmamakla beraber¹³³ tarafların yaptıkları sözleşmenin gereğinin icrası sonrasında yapılması gereken ücret ödemesinin yapılmaması durumunda tarafların tacir olmaları hasebiyle ana alacağın haricinde bir faiz alacağının da söz konusu olduğu kanısındayız. Buna ilişkin TTK. m. 20/c.1'de "*Tacir olan veya olmayan bir kişiye, ticari işletmeyle ilgili bir iş veya hizmet görmüş olan tacir, uygun bir ücret isteyebilir.*" şeklinde ifade edilen kanun metni TTK. m. 113 ile aynı paraleldedir. Acentenin tacir olması veya olmaması, gecikmeden dolayı alacağı faizde etkili olmayacaktır. Kaldı ki acente tacir olmasa bile müvekkilin tacir olmasından dolayı uyuşmazlık ticari bir niteliğe sahip olacaktır.

Müvekkilin acente hakkedişini veya hakkediş haricinde ödemesi gereken bedelleri geciktirmesi durumunda sadece gecikmeye ilişkin faizi ödemekle kalmaz aynı zamanda acentenin bundan doğan zararlarını da karşılaması durumunda kalacağı kanısındayız. Meğer ki bu gecikmenin müvekkilden kaynaklanması ve gecikmeye dair mesuliyetinin olması kaydıyla. Gecikme

¹³⁰ Karahan, s.354; Kayıhan/Yasan, s.212.

¹³¹ Eriş, s.1643.

¹³² Eren, Fikret, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Hazırlanmış Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. bs., Ankara, Yetkin Basımevi, 2012, s.1089.

¹³³ Can, s.86.

müvekkilin emri altındaki çalışanlarından kaynaklansa da müvekkilden kaynaklanmış kabul edileceği kanaatindeyiz.

Acentelik sözleşmesinde belirlenmiş örneğin üç ay içinde acente hak edişinin ödeneceğine dair bir ibare varsa ve üçüncü ayın sonunda müvekkil hak edişe ilişkin ödemeyi yapmışsa bu üç aylık dönem içerisinde yapılması gereken ödemelere faiz işletilemeyecektir. Bu ödeme, acentenin hak edişlerine ilişkin bir ödeme olmakla birlikte acentenin müvekkili adına ve hesabına yapmış olduğu olağanüstü nitelikteki bir ödeme de olabilir¹³⁴. Her halükârda yapılacak ödemenin sözleşmede belirtilen süreç içinde yapılmış olması müvekkili faiz ödeme borcundan kurtaracaktır. 6102 Sayılı TTK. m. 116/f.1’de belirtilen “*ücretin doğumu tarihinden itibaren en geç üç ay içinde*” ve “*her halde sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekir.*” ibareleri müvekkilin temerrüdünde esas alınacak olan tarihleri ifade eder. Kaldı ki; aynı fıkrada belirtilen “*her halde sözleşmenin sona erdiği tarihte*” ibaresi müvekkilin ödemesi açısından nihai tarihtir¹³⁵. Ayrıca müvekkilin ödemeyi geciktirmesinde bir kusurunun olmaması durumunda, müvekkil temerrüt faizi ödeme külfeti altına girmeyecektir¹³⁶.

2.1.6. Acentenin Ücretle İlgili Bilgilendirilme Hakkı

6762 Sayılı ETTK. m. 131/f.1’de “Müvekkil, acentenin ücrete hak kazanmış olduğu muamelelere ait defter kayıtlarının bir suretini hesap cetveli ile birlikte acenteye vermeye mecburdur.” şeklinde ifade edilmekte idi. Acentenin bu hususta yasa metninde belirtilen sadece ücrete hak kazanmasına ilişkin muamelelere ait defter kayıtlarını müvekkilden isteyebiliyordu. Halbuki acentelik sürecine ilişkin ücretle doğrudan bağlantılı olmayan hususlarda da bir takım defter kayıtlarının istenmesi gerekebilirdi¹³⁷. Bu yönüyle ETTK. m.131/f.1’deki kanun lafzı kanımızca acente kayıtlarıyla müvekkilin kayıtlarının uyuşmaması durumunda bir belirsizlik doğurma ihtimali açısından acente lehine değildi. Bu yönüyle yapılacak bir tespit defterlerin dışın kalan bir takım bilgi ve belgelere de dayanabilir.

Acentelik sözleşmesi, müvekkilin taraf olması hasebiyle ücret hakkına ilişkin bilgi ve belgelerin müvekkilden istenmesini gündeme getirecektir. Bu durumda sadece ücretin muaceliyeti değil; aynı zamanda miktarı gibi unsurların da belirlenmesi hususunda bir takım bilgi ve

¹³⁴ Ülgen/Teoman/Helvacı/Kendigelen/Kaya/Ertan, s.648.

¹³⁵ Kaya, A., s.172.

¹³⁶ Göksoy, Yaşar Can, 6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanununa Göre Acentenin Sözleşme Sonrası Rekabet Yasası Anlaşması, DEÜHFD, C:XII, Özel S., s.938.

¹³⁷ Reva, s.238.

belgelere ihtiyaç duyulacaktır. Dolayısıyla acentenin bu hususta ihtiyaç duyacağı bütün bilgi ve belgeleri müvekkilin temin etmesi gerekir¹³⁸.

Doktrinde ve yargı içtihatlarında müvekkilin göndermesi gereken defter kayıt suretleri genel itibariyle şunlardır¹³⁹:

- Acentenin katkısıyla kurulmuş olan sözleşmeler veya acentenin katkısı olmaksızın kurulmakla birlikte acentenin ücrete hak kazandığı işlemlere ilişkin kayıtlar,
- Sözleşmeye taraf olan müşteriye ilişkin kayıtlar,
- Sözleşmenin tam veya kısmi ifasına ilişkin kayıtlar,
- Müvekkilin acentelik sözleşmesine aykırı olarak üçüncü kişilerle yapmış olduğu akitler varsa bunlara ilişkin kayıtlar,
- Sözleşmenin tamamına ilişkin kayıtlar,
- Teslim edilen mallara ve ödemeye ilişkin kayıtlar.

Acentenin ücret alacağına ilişkin bilgilendirilmesini isteme hakkı 6102 sayılı TTK. m. 116/f.2’de yer almaktadır. Acentenin ücret hakkıyla ilintili, ikincil nitelikte bir hak olarak yasa da yer almıştır. Dolayısıyla acentenin ücret hakkının sona ermesi veya zaman aşımına uğraması durumunda acentenin ücret hakkına ilişkin bilgilendirilmeyi talep etme hakkı da sona ermiş olacaktır. TTK. m. 116/f.2’de yer alan bu hak, acentenin ücret alacağının korunmasına hizmet etmektedir¹⁴⁰.

Acentenin ücrete ilişkin kayıtları müvekkilden istemesi durumunda bu kayıtları müvekkilin acenteye vermesi müvekkil açısından yasal bir zorunluluktur ve aynı şekilde emredici bir mahiyet arz eder¹⁴¹. Bu husus TTK. m. 116/f.2’in ilk cümlesinde “*Ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından önemli olan bütün konular hakkında acente bilgi istediği takdirde müvekkil bu bilgileri vermek zorundadır.*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu konudaki talep hakkı ve inisiyatif acentededir. Müvekkilin bu bilgileri acenteye vermekten kaçınması durumunda da yasa koyucu yapılması gerekenleri aynı fıkrada belirtmiştir¹⁴². Müvekkil defter ve talep edilen belgeleri acenteye veya acentenin belirleyeceği uzman kişilere göndermesi durumunda gönderiye ilişkin maliyetleri bile müvekkil karşılamak zorundadır. Gönderiye ilişkin posta veya nakil

¹³⁸ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.805.

¹³⁹ Karasu, Rauf, Acentenin Ücreti İle İlgili Bilgi Alma ve İnceleme Hakkı, İÜHFD, C:IV, S.2, Y.2013, s.66-67; Kaya, s.255-256.

¹⁴⁰ Kaya, s.249.

¹⁴¹ Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.383; Karahan, s. 354; Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.806; Çeker, s.119.

¹⁴² Kayıhan/Yasan, age., s.212; Arkan, s.214.

giderinin acenteye ait olacağına ilişkin, acenteye bir sözleşme yapmış olsa dahi bu husus geçerlilik arz etmeyecektir¹⁴³. Acentenin müvekkilden istediği defter kayıtlarına ilişkin alacak, müvekkilin muamelelerinden veya acentenin bizzat kendi muamelelerinden kaynaklansın, bu husustaki müvekkil üzerinden kayıtları verme yükümü aynen devam edecektir¹⁴⁴. Bu bağlamda müvekkilin, acentenin talep ettiği bilgileri acenteye vermekten kaçınması durumunda acente HMK. m. 293/f.1'e göre bu durumu mahkemeye taşıyabilecek ve mahkeme marifetiyle kayıtlara ilişkin olarak uzmanından bilimsel mütalaa alabilecektir. Ayrıca böyle bir uyuşmazlık durumunda mahkeme HMK. m. 400 vd. hükümleri doğrultusunda delil tespiti yoluna gidebilecektir¹⁴⁵.

Yukarıdaki paragrafta ifade edilen defter kayıtlarını ücret hesaplama hatası iddiasıyla acentenin inceleme talebinde bulunması hakkı müvekkil cephesinden bakıldığında müvekkile ait ticari sırların başkaları tarafından görülmesi veya bu sırların ifşası ihtimalini de ortaya çıkaracağından müvekkil açısından bir risk olarak görülmesi gerektiği kanaatindeyiz. Defter kayıtlarının acentenin uygun göreceği bir uzmana incelettirmesinde müvekkilin bir tercih hakkının bulunmaması, sadece sırların ifşası riskini doğurmayacak ve bu bilgiler daha sonra müvekkil aleyhine kullanılabilir. Bu hususta müvekkilin de rızasının duruma göre alınması gerektiği kanısındayız.

İsviçre Borçlar kanununda da (m. 418k) müvekkil, acentenin ücrete ilişkin bilgi ve belgeleri tetkik etmek istemesi durumunda acentenin bu talebinin gereğini yerine getirmek zorundadır. Müvekkil acentenin bu husustaki tetkikini engelleyemez. ATK.'da (m. 87c/III, IV) müvekkil, defter kayıtlarının ve ücretle ilgili belgelerin acente tarafından tetkikinde veya acentenin belirleyeceği, bu konularda uzman kişilerce tetkikinde tercih yetkisine sahiptir¹⁴⁶. Fakat bir fikre göre acentenin ücreti kontrol yetkisinin müvekkile yüklenmiş bir yükümlülük olması hesabıyla bunun, müvekkil açısından çok külfetli olacağı, hatta bazı durumlarda imkânsız olacağı ifade edilmiştir¹⁴⁷.

6102 sayılı TTK. m.116/f.2'de acentenin, ücrete bağlı defter kayıtlarının suretlerinin de kendisine gönderilmesini müvekkilden isteyebileceği ifade edilmiştir¹⁴⁸. Yasa metninden anla-

¹⁴³ Karasu, 2013, s.73.

¹⁴⁴ Ayhan, s.659.

¹⁴⁵ Eriş, s.1643.

¹⁴⁶ Alışkan/Gençtürk, s.35, dn; Franko, s.171.

¹⁴⁷ Franko, s.171.

¹⁴⁸ Çiyiltepe, Hamdi, Ticaret Hukuku, 7. bs., Bursa, Ekin Yayınevi, 2016, s.82.

şılan müvekkilin defter kayıtları, bilgi ve sair belgeleri verme yükümü altına girmesi için acen-
tenin bunu müvekkilden talep etmiş olması gerekir. Kaldı ki müvekkil acenteye olan acentelik
ilişkisinden dolayı doğrudan böyle bir yükümlülük altında değildir¹⁴⁹. Hususiyle tacirin ticari
defterleri ve belgeleri tacirin mali durumuna ilişkin ticari sırları barındırdığından bir uyumsuz-
luk olması durumunda tacirin defter ve diğer sair belgelerden ihtilafa konu olan kısımları tetkike
sunması gerekir. Ayrıca tacir bu tür kayıtları her isteyen tetkikine sunmak gibi bir külfet al-
tında da değildir¹⁵⁰. Kaldı ki acente de sadece acentelik ilişkisinden kaynaklanan bilgi ve bel-
geleri müvekkilden isteyebilir. Müvekkilin acenteye olan ilişkisinin dışındaki bilgi ve belgeleri
vermek gibi bir mecburiyeti yoktur. Acente bu hususta bağımsız denetim yapan kuruluşlara da
denetim yetkisini verebilecektir¹⁵¹. Yasa koyucunun acente lehine böyle bir imtiyaz tanımış
olması çalışmamızın önceki konu başlıklarında da vurgulandığı üzere acentenin müvekkile na-
zaran ekonomik bakımdan daha zayıf olmasından kaynaklanmaktadır ve bu suretle acentenin
müvekkile karşı korunması amacına hizmet etmektedir¹⁵². Bu paralelde 6102 sayılı TTK.
m.116/f.3'te acente ve müvekkil arasındaki ücret hakkının ortaya çıkması ve ifası ile defter
kayıtları ve sair belgelerin düzenlenmesine ilişkin, tarafların aralarında bir sözleşme yapmaları
durumunda yapılacak düzenleme acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersizlik arz edecektir¹⁵³.

6102 sayılı TTK. m.116/f.2'nin son cümlesinde acentenin ücret istemi, ücretin muacce-
liyeti ve hesaplanması hususunda bilgi ve defter kayıtlarını bizzat incelemek istemesi veya uz-
manı kişilere incelemek istemesi durumunda müvekkili olan tacirin bunları vermekten imtina
etmesi durumunda acentenin mahkemeye başvurma yetkisine sahip olduğu ifade edilmiştir¹⁵⁴.
Böyle bir durumda mahkemenin mevcut duruma uygun bir karara varacağı kanun metninde
ifade edilmektedir¹⁵⁵.

Ücret hakkının oransal bir belirleme değil de; sabit bir ücret olması durumunda müvek-
kilin, acentenin defter kayıtları ve diğer bilgi ve belgeleri isteme gibi bir hakkı m.116/f.2 bağ-
lamında söz konusu olmayacaktır. Tarafların acentelik sözleşmesinde bir provizyon ücretini

¹⁴⁹ Akkan, agm. s.235.

¹⁵⁰ Kınacıoğlu, s.66.

¹⁵¹ Rüzgar, s.438.

¹⁵² Poroy/Yasaman, s.253.

¹⁵³ Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.384.

¹⁵⁴ Bahtiyar, s.194.

¹⁵⁵ Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.383; Karahan, s.354.

kararlaştırmamış olmaları durumunda böyle bir durum söz konusu olacaktır. Zira tarafların ticari ilişkisinden kaynaklanan alacakların hesaplanması gerektiğinden yasa koyucu acenteye m.116/f.2 anlamında kayıtları inceleme hakkı vermiřtir¹⁵⁶.

Acentenin defter kayıtlarını bizzat incelemesi veya bir uzmana incelettirmesinde doğacak inceleme masrafları acenteye ait olacaktır. Çünkü ücretin hatalı hesaplandığına ilişkin iddia acenteye aittir. şayet bu inceleme sonunda acente, ücret hesaplamasının hatalı yapıldığını kanıtlarsa veya defter kayıtlarının ücret hesaplamasının hatalı yapıldığı ortaya çıkarsa bu durumda doğacak masrafı müvekkil üstlenmek durumunda kalacaktır¹⁵⁷.

Acentenin talep edeceği bilgilerin müvekkil tarafından bizzat verilebileceği gibi üçüncü bir kişi tarafından da verilebilir. Fakat verilen bilgilerin anlaşılır olması ve yazılı olarak verilmesi gerekir. Ayrıca talep edilen bilgilerin dijital ortamda sunulması da mümkündür. Verilecek olan bu bilgilerin kapsamı tarafların aralarında yapacakları sözleşmeyle acente aleyhine daraltılamaz fakat acente lehine genişletilmesinde bir beis yoktur¹⁵⁸.

Sigorta acenteleriyle sigorta şirketleri arasındaki ilişkilerde SAY. m.18/f.1’de sigorta acenteleriyle sigorta şirketleri arasında üçer aylık dönemler içerisindeki hesaplara ilişkin mutabakat sağlamaları gerektiği ifade edilmektedir. Fakat sigorta acentelerinin müvekkili olan sigorta şirketinin vermiş olduğu defter kayıtlarının eksik veya yanlış olduğundan hareketle defter kayıtlarını bizzat inceleme veya inceletme gibi bir yetkisi yoktur. Ancak mahkemeye başvurarak mahkemeden defterlerin incelenmesini talep edebilecektir¹⁵⁹.

2.1.7. Tahsil Komisyonu

6102 sayılı TTK. m. 113/f.4’te “*Acente ayrıca müvekkilin talimatına uygun olarak tahsil ettiği paralar için de tahsil komisyonu isteyebilir.*” şeklinde ifade edilmiştir. Acentenin tahsil komisyonu isteyebileceğine ilişkin kanun hükmü 6762 sayılı ETTK’da yer almayan ve fakat

¹⁵⁶ Kaya, s.249-250.

¹⁵⁷ Karasu, 2013, s.71.

¹⁵⁸ Karasu, Rauf, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Müvekkilin Acenteye Bilgi ve Belge Verme Yükümlülüğü, GÜHFD, C.XVIII, S.1, Y.2014, s.120-121.

¹⁵⁹ Temeltaşı, s.92.

6102 sayılı kanunla getirilmiş olan bir düzenlemedir. Bu yönüyle “*Tahsil Komisyonu*” hukukumuzda yer almış olan yeni bir düzenlemedir¹⁶⁰. Bu düzenleme 6102 Sayılı TTK’nın acente lehine getirdiği bir düzenlemedir¹⁶¹.

Müvekkil ve müşteri arasında kurulan sözleşmenin sonucunda ortaya çıkacak olan tahsilat acentelik sözleşmesinin bir parçası değilse bu durumda sözleşme bedelinin tahsili açısından müvekkilin acente tahsil hususunda bir yetki ve talimat vermesi gerekir¹⁶². Bu talimat olmaksızın acentenin sözleşme bedelini tahsil külfetine katlanması gerekmez. Bu yetki müvekkil tarafından verildikten sonra acente de tahsilatı gerçekleştirirse TTK. m.113/f.4’e dayanarak tahsil komisyonunu müvekkilden talep edebilir¹⁶³.

Müşterinin belirli bir oranda ifada bulunması durumunda acentenin talep edebileceği komisyon oranı da müşterinin ifada bulunduğu oran kadar olacaktır. Fakat müşterinin acenteye yaptığı mukavelenin gereğinin tamamını ifa etmesi durumunda müvekkil bundan dolayı tahsile ilişkin yapması gereken ödemenin tamamını yapmak durumunda olacaktır¹⁶⁴.

Acentenin müvekkilden bir talimat almaksızın müşteriden müvekkili adına yapacağı bir tahsilat, yetkisiz işlem kapsamında değerlendirilecek ve bu durumda acente tahsilden dolayı bir komisyona hak kazanamayacaktır. Acenteye müvekkilce yapılacak yetkilendirmenin yazılı olarak yapılması gerekmez. Bu yetkilendirme şifahi de olabilir. Yetkilendirmenin yazılı olması hususunda yasada emredici bir hüküm yoktur¹⁶⁵. Bu nedenle taraflar böyle bir yetkilendirmenin yapılmasına rağmen acenteye sözleşme bedelini tahsil etmekten dolayı bir ücret verilmemesini de kararlaştırabilirler. Bu, taraflar arasındaki kurulacak akitte kararlaştırılabilir¹⁶⁶.

Müvekkilin acenteye vereceği talimat örtülü de olabilir. Müvekkilin acentenin müşteriyle kurmuş olduğu sözleşmelerden dolayı müşterilerden müvekkil adına yapacağı tahsilatlara müvekkilin ses çıkarmaması durumunda müvekkilin bu hususta acenteye rıza gösterdiği varsayılır ve illa sözleşme bedellerinin tahsili yönünde açıktan bir talimat vermesi gerekmez¹⁶⁷; müvekkilin göstereceği rıza da acentenin TTK. m. 113/f.4 çerçevesinde sözleşmenin tahsili yolunda gösterilmiş bir çaba olarak telakki edilecek ve buna uygun bir bedelin acenteye ödenmesi

¹⁶⁰ Ayan, agm., s.94; Eriş, s.1633-1634; Öksüz, Nevra, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde 133 Gerekçesi, (Çevrimiçi) <http://www.turkhukuk sitesi.com/serh.php?did=11728> (Erişim Tarihi: 12.05.2016); Kendigelen, s.89-90; Karahan, s.352-353.

¹⁶¹ Can, O., s.86.

¹⁶² Çeker, s.118.

¹⁶³ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.806; Bozkurt, s.247.

¹⁶⁴ Kaya, s.220.

¹⁶⁵ Kaya, A., s.313.

¹⁶⁶ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.806.

¹⁶⁷ Kaya, s.221.

hakkı doğacaktır. Esasen tahsil komisyonunun temelinde acentenin acentelik sözleşmesine dayalı asli görevinin dışındaki bir hizmeti görmüş olmasından kaynaklanan bir çabanın bedelinin olduğu söylenebilir¹⁶⁸.

Acente sözleşmeyi kurmuş olmakla beraber müşterinin sözleşmenin gereğini yerine getireceğine dair bir garanti vermek durumunda kalırsa acentenin bu durumda üstlendiği risk oranında bir ücret (komisyon) talep edebileceğini kanun koyucu öngörmektedir¹⁶⁹. Sorumluluğu olmadığı halde müvekkilin talimatıyla sorumluluk yüklenmesi acentenin bir tacir olmasından hareketle yaptığı her işlemin karşılığı olarak ücret talep etmesini de beraberinde getirecektir. Bu hususta acentenin müvekkilin talebi doğrultusunda yapacağı tahsile dayanak olan husus bir mal alış verilisi karşılığında ödenen bedel olabileceği gibi bir hizmet bedeli de olabilir¹⁷⁰.

Müvekkilin yapacağı tahsilde acenteye bir ücret hakkı doğmayacaktır. Şöyle ki; acente yaptığı işlemde dolayı müşterinin müvekkile karşı borcunu tahsili hususunda müvekkilin acenteye bir talimatı yoksa acente açısından bir tahsilat mecburiyeti yoktur¹⁷¹. Acentenin görevi, çalışmamızın önceki bölümlerinde de ifade edildiği üzere müşteriyle müvekkil arasındaki sözleşmenin kurulmasını temin etmektir. Kanaatimizce, müşterinin sözleşmeye binaen müvekkile yapmayacağı ödemelerden acentenin bir sorumluluğu yoktur. Tahsil komisyonu acente ile müvekkil arasındaki acentelik sözleşmesinin sonlanmasına kadarki süreçte söz konusu olabilecektir. Acentelik sözleşmesinin sonlanmasıyla birlikte müvekkilin acenteyi tahsile yönelik olarak özel olarak yetkilendirmemesi durumunda acentenin tahsil yetkisi de sona erecektir.

Taraflar esasen acentelik sözleşmesinin devamı sürecinde tahsil görevinin acenteye yüklenmesiyle birlikte herhangi bir komisyonun verilmeyeceğini de kararlaştırabilirler. Bununla birlikte acentelik sürecinin sonlanması akabinde tarafların yapacakları bir anlaşmayla acentelik sözleşmesine ilişkin iş ve işlemleri sonlandırmakla birlikte tahsile ilişkin ilişkinin devamı ve bununla birlikte ücret ödemesinin devamı hususunu da kararlaştırabilirler¹⁷².

Acentenin, acentelik sözleşmesi çerçevesinde gerçekleştirdiği faaliyetlerle birlikte, müvekkilin talimatları doğrultusunda müşteriden tahsil edeceği ücretlerden dolayı ücret isteyebileceğine ilişkin hüküm ATK. § 87/f4'te de yer almaktadır. Bununla birlikte müvekkil ve acente arasında kurulmuş olan acentelik sözleşmesinde yer almamakla beraber acentenin görevi olmadığı halde yapacağı tahsilatlar acenteye ek külfet yüklediğinden yine bundan dolayı da bir ek

¹⁶⁸ Reva, s.226.

¹⁶⁹ Kayıhan, s.125; Kendigelen, s.90.

¹⁷⁰ Karahan, s.352.

¹⁷¹ Arkan, s.212.

¹⁷² Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.806.

ücret hakkı doğacaktır¹⁷³. İsviçre Borçlar Kanunu ve Alman Ticaret Kanunu da tahsil komisyonuna yer vererek bu hususta yasal düzenleme yapmıştır¹⁷⁴.

Tahsil komisyonuna ilişkin acenteye ödenecek ücreti taraflar acentelik sözleşmesinde belirleyebilecekleri gibi daha sonradan tarafların birbirine uygun irade beyanlarıyla da belirleme imkânları olacaktır. Şayet taraflar baştan veya acentelik süreci devam ederken tahsil komisyonuna ilişkin acentenin alacağı bedeli belirlememişlerse bu durumda TTK. m.115 gereği o yerde bulunana asliye ticaret mahkemesi bunu çözmeye ve sözleşmede belirtilmemiş olan ücreti belirtmeye yetkili olacaktır.¹⁷⁵ Acente isteyeceği bu ücreti tahsil komisyonu veya başka bir ad altında talep edebilecektir¹⁷⁶.

Sigorta acentelerinde ise acentenin sözleşme bedelini müşteriden tahsili diğer acentelere göre biraz daha farklılık arz etmektedir. Sigorta acenteleri müşteriyle sözleşmeyi kurma ve sözleşme bedelini tahsil etme gibi iki fiili beraber gerçekleştirirler. Bu, A tipi sigorta acentelerinin görev ve işleyişleri açısından sözleşmenin kurulması ve primin tahsili acenteye birlikte verilmiş birer yetkidir¹⁷⁷.

Müvekkil tarafından acenteye verilen tahsile ilişkin talimat, tarafların acentelik sözleşmesini kurmaları aşamasında verilebileceği gibi acentelik mukavelesinin taraflar arasında kurulup, mukaveleye ilişkin iş ve işlemlerin ifası sırasında da müvekkil tarafından verilebilecektir. Acenteliğin devamı esnasında verildiğinde, verildiği andan itibaren acente tarafından talimatın gereğinin yerine getirilmesiyle birlikte acentenin hukuk alanında komisyon hakkı doğacaktır¹⁷⁸.

Müvekkilin tahsilata ilişkin, acenteye talimatı acentenin görev alanına giren ve acentelik ücretini hak etmesine dair bir talimat olabileceği gibi, acentenin ücret hakkına ilişkin olmayan bir talimat da olabilir¹⁷⁹. Ayrıca müvekkilin verdiği talimat ileri tarihli bir talimat olabileceği gibi spesifik olarak bir işleme ilişkin bir talimat da olabilir. Her halükârda acente tahsilatı gerçekleştirmesi durumunda tahsil komisyonuna hak kazanacaktır¹⁸⁰.

Acenteye müvekkile ait malların depolanması, ambarda muhafazası gibi işlerden dolayı da tarafların karşılıklı olarak kararlaştırmış olmaları kaydıyla bir yönetsel ücret ödenmesi gerekir. Fakat malların depolanması veya bir ambarda muhafaza altında tutulmasının acentelik

¹⁷³ Akkan, agm. s.218; Bozkurt, s.247.

¹⁷⁴ Kayıhan, s.124.

¹⁷⁵ Kaya, s.221.

¹⁷⁶ Ayan, agm., s.94.

¹⁷⁷ Reva, s.226.

¹⁷⁸ Kaya, s.221.

¹⁷⁹ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.806; Kaya, A., s.151.

¹⁸⁰ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.806.

faaliyetlerinin bir parçası olması durumunda tabii olarak acentenin yönetsel ücret alma hakkı doğmayacaktır. Acenteye tanınan yönetsel ücret hakkı acenteye tanınan yasal ücret hakkının dışında yer alan bir haktır¹⁸¹.

2.1.8. Acentenin Ücret Hakkına İlişkin Zamanaşımı

Zamanaşımı, borcu gerçek manada sona erdirmemekle birlikte borcun nisbi manada sona ermesine sebebiyet verir. Bu suretle alacaklı kişinin belirli bir süre içerisinde hakkı olanı talep edebilmesi gerekir. Söz konusu sürenin dolmasıyla borç sona ermeyecek fakat borcun dava yoluyla tahsili imkânsız hale gelecektir¹⁸².

6102 Sayılı TTK, acentenin ücret hakkına ilişkin zamanaşımı¹⁸³ süresine ilişkin bir hüküm içermemektedir. Bununla birlikte kanun koyucu 6102 Sayılı TTK. m.6'da "*Ticari hükümler koyan kanunlarda öngörülen zamanaşımı süreleri kanunda aksine düzenleme yoksa, sözleşme ile değiştirilemez.*" şeklinde ifade etmek suretiyle, müvekkil ve acente arasında kurulan sözleşmede acentenin ücret hakkına ilişkin zamanaşımı sürecine yönelik acente aleyhine düzenlemelere yer verilemeyeceğine ilişkin süreyi emredici bir şekilde ifade etmektedir¹⁸⁴.

Taraflar arasında kurulmuş olan acentelik sözleşmesinden kaynaklanan alacaklarla ilgili olarak kanun koyucu TBK. m. 147/f.5'te "*Vekâlet, komisyon ve acentelik sözleşmelerinden, ticari simsarlık ücreti alacağı dışında, simsarlık sözleşmesinden doğan alacaklar.*" şeklinde ifade etmek suretiyle acentelik sözleşmesinden doğan alacaklarla ilgili olarak 5 yıllık zamanaşımı sürecini belirlemiştir. Bu süre diğer bazı tacir yardımcıları için de geçerli bir süredir. 818 Sayılı TBK. m. 126'da da yine acente için geçerli zamanaşımı süresine yer vermiştir¹⁸⁵.

2.1.9. Acentenin Ücret Hakkının Düşmesi

Acentenin ücret hakkının hangi durumlarda düşeceği TTK. m.114/f.2'de "*Üçüncü kişinin işlemi yerine getirmeyeceği kesinleşirse, acentenin ücret hakkı düşer; ödenmiş tutarlar geri verilir.*" şeklinde ifade edilmiştir¹⁸⁶. Buna göre TTK. m.114/f.2'de acentenin ücret hakkının 3.

¹⁸¹ Kaya, A., s.151.

¹⁸² Eren, s.1281.

¹⁸³ "*Acentelik sözleşmesinden doğan haklarda zamanaşımı süresi, bu sözleşmenin feshi tarihinden... itibaren işlemeye başlar...*" Yargıtay HGK, 17.03.1976 tarih, E.11-298, K.1137 – Kaya, A., s.177.

¹⁸⁴ Dönmez, s.65.

¹⁸⁵ Akın, agm., s.634.

¹⁸⁶ Reva, s.235.

kişinin kurulan sözleşmede üzerine düşen yükümlülüğü ifadan kaçınması veya sözleşmede öngördüğü şekliyle yerine getirmemesi durumunda düşeceği gibi ayrıca TTK. m.114/f.3'te ise müvekkile yüklenemeyen bir sebeple sözleşmenin yerine getirilmemesi¹⁸⁷ ve kanımızca müvekkil açısından sözleşmeden beklenen yararın ortaya çıkmaması durumunda da ücret hakkının düşeceği düzenlenmiştir.

2.2. Olağanüstü Giderleri Talep Hakkı

2.2.1. Genel Olarak

Olağanüstü masraflar acentenin yükümlendiği işleyişinin haricinde ortaya çıkan, beklenmeyen mahiyetteki giderlerdir. Fakat acentenin işleyiş dışında ortaya çıkan bu giderleri yapmadan önce kendisini temsil ettiği müvekkilden ilgili giderlere dair yapacağı harcamayı bildirmesi ve bu hususta izin alması gerekir¹⁸⁸. Bu suretle acentenin bir takım lüzumsuz harcamalar yapmasının önüne geçilmiş ve tarafların yapılan harcamaya dair anlaşmazlıklarının önüne geçilmiş olacaktır¹⁸⁹. Fakat müvekkilin harcama yapılmadan önce oluru alınmaksızın yapılması durumunda ilgili harcamanın elzem olması ve harcamadan müvekkilin sorumlu tutulabilecek mahiyette olması gerekir¹⁹⁰. Ayrıca acentenin yaptığı bir masrafın olağan mı olağanüstü masraf olup olmadığının ayırımı hususunda her bir harcamanın ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir¹⁹¹.

Kural olarak acentenin acentelik faaliyetlerinin yürütülmesinde “ürün ve hizmetlerin pazarlanmasında” yapacağı masrafları müvekkilden alacağı ücretlerle karşılması gerekir. Acentelik işletmesinin acenteye ait olmasından acentenin olağan giderlere katlanması gerekir¹⁹². Acentenin yapacağı olağanüstü masraflar¹⁹³ müvekkilin o masraflarla elde etmek istediği sonucu vermese bile acenteye ödenmesi gerekir¹⁹⁴. Örneğin bir sigorta acentesinin akdettiği

¹⁸⁷ Kaya, A., s.162. TTK. m.114/f.2 emredici bir hüküm olmadığından 3. kişinin edimini ifa etmemesi durumunda acentenin ücret hakkının düşmeyeceği yönünde bir düzenleme yoluna gidilebilir.

¹⁸⁸ Eriş, s.1644.

¹⁸⁹ Eriş, s.1644.

¹⁹⁰ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.807; Kayıhan, s.153.

¹⁹¹ Çetiner/Yüksel, s.219.

¹⁹² Çeker, s.119.

¹⁹³ “... Davacı acente, TTK. m.134 uyarınca tazminat ve 127'nci madde uyarınca masrafta talep etmiştir. Mahkemece, uyuşmazlığın çözümünde, TTK. 134'ncü maddesinin tatbiki suretiyle sonuca ulaşılmaya çalışılmışsa da, belirsiz süreli zamana ilişkin acentelik sözleşmesinin haklı nedenlerden dolayı feshini ve sonuçlarını düzenleyen anılan yasa hükmünün somut olayda tatbik kabiliyeti bulunmamaktadır. Acentenin, TTK. m.118 uyarınca acente olarak tayin edildiği bölgede tekel hakkı bulunduğundan, TTK. m.127 uyarınca isteyebileceği bir masraf kaleminin var olup olmadığının saptanması ve yine aynı yasanın 128-131. Maddeleri uyarınca, varsa mahrum kaldığı kârın, gerektiğinde davalı kooperatif kayıtları da incelenmek suretiyle belirlenmesi gerekir.” Yargıtay 11. HD. 22.10.2001 tarih ve E.5020, K.8116 – Kaya, A., s.185. Bu kararında Yargıtay 11. HD. olağanüstü giderlerin 6762 sayılı yasadaki dayanaklarına işaret etmiştir.

¹⁹⁴ Arkan, s.214; Kayıhan, s.152; Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.807; Kınacıoğlu, s.71.

veya aracılık ettiği bir akit vasıtasıyla elde edeceği bir menfaatin değerinin tespiti veya risk analizi için ortaya çıkan inceleme ve araştırma giderleri olağanüstü gider mahiyetindedir. Bu yönüyle bu inceleme ve araştırmanın sonucu olumsuz olsa bile müvekkil söz konusu araştırma ve inceleme giderini karşılamak durumunda kalacaktır¹⁹⁵. İBK m.418n/f.2 “*Masraf ve giderlerin ödenmesi, iş tamamlanmadığında bile zorunludur.*” şeklindeki düzenlemeyle İBK.’nda da giderlerin karşılanması için işin tamamlanması gibi bir zorunluluğun olmadığı ifade edilmiştir¹⁹⁶.

Acentenin bağımsız bir tacir yardımcısı olması hasebiyle acentelik faaliyetlerinin yürütülmesinde acentelik sözleşmesinin gereği olmak şartıyla ortaya çıkacak masrafları acentenin ödemesi gerekir. Burada önemli olan husus bu masrafların acentenin, acentelik sözleşmesinde yerine getireceği yükümlülükleriyle ayrılmaz bir nitelik arz etmesidir¹⁹⁷. Bu hususta yasa koyucu, TTK. m.117’de “*Olağanüstü giderlerin karşılanması*” başlığı altında “*Acente, yükümlülüklerini yerine getirmek için yaptıklarından ancak olağanüstü giderlerin ödenmesini isteyebilir.*” şeklinde düzenleme yoluna gitmiştir. Bu madde ETTK. m.127’nin tekrar düzenlenmesinden ibarettir. Fakat bu düzenlemede 6102 Sayılı TTK’nun tamamında gerçekleştirilen dilin sadeleştirilmesine devam edilmek suretiyle ETTK. m.127/f.1’deki “*fevkalade masrafların tazmini*” ifadesinin yerine TTK. m.117’de “*olağanüstü masrafların karşılanması*” ifadesi kullanılmıştır¹⁹⁸. Ayrıca bir diğer yönüyle, TTK. m.117 ile ETTK. m.127’den farklı olarak “*Acentenin yükümlendiği yükümlülüklerin yerine getirilmesi için yapılması*” kıstası getirilmiştir. Hâlbuki ETTK. m.127’de “*İşlerin ifası için yapılması*” kıstası vardı¹⁹⁹.

TTK. m. 117’deki lafza dikkat edildiğinde emredici mahiyette değildir. Kanun maddesi emredici mahiyette olmadığından acente ve müvekkilin yapacakları acentelik sözleşmesinde olağan giderlerin yanında olağanüstü giderlerin de acente tarafından karşılaştırılması hususunda anlaşabilirler. Kaldı ki yasa, acenteyi müvekkilden bağımsız bir tacir yardımcısı olarak ele almıştır. Dolayısıyla acentenin işletmesine ait giderleri kendisinin karşılaması bir yönüyle bağımsızlığına da delalet eder²⁰⁰.

¹⁹⁵ Temeltaşı, s.70-71.

¹⁹⁶ Kaya, A., s.182.

¹⁹⁷ Karahan, s.354; Kayıhan, s.151.

¹⁹⁸ Can, O., s.83.

¹⁹⁹ Tepedelen, Zekeriya, 6102 Sayılı TTK’na Göre Acentenin Hak ve Yetkileri, 2014, (Çevrimiçi) <http://tepedelenhukukhizmetleri.com/makale9.html> (Erişim Tarihi: 22.05.2016), s.14; Kaya, A., s.182.

²⁰⁰ Kaya, s.262-263.

İBK m.418n/f.1’de “*Aksine anlaşma ya da teamül bulunmadıkça, acentenin, faaliyetinden kaynaklanan olağan nitelikteki masraf ve giderlerin ödenmesini istemeye hakkı yoktur. Ancak acente, müvekkilin özel talimatı çerçevesinde ya da vekâletsiz iş gören sıfatıyla üstlendiği taşıma ya da gümrük masrafı gibi masrafları talep edebilir.*” Müvekkilin özel talimatı veya yaptığı işi vekâletsiz iş gören sıfatıyla olağanüstü masrafları isteyebileceği yönünde hukukumuz dışında bir düzenlemeye yer verilmiştir²⁰¹. Ayrıca ATK. § 87d’de 7. bölüm içerisinde “*Acente, işletmesinin olağan giderlerinin, ticari açıdan mutad olması halinde ödenmesini talep edebilir.*” şeklinde kısaca yer verilmiştir²⁰². ATK. § 87d acentenin yaptığı giderleri olağan/olağanüstü ayırımına tabi tutmamış ve acentenin yapmış olduğu masrafların ticari teamüllerin gerektirmesi durumunda müvekkilden istenebileceğini hüküm altına almıştır. Yani ATK. § 87d açısından masraf ayırımında ticari teamüller esas alınmak suretiyle değerlendirilecektir²⁰³.

2.2.2. Acentenin Talep Etmeye Hakkı Olan Masraflar

Acentelik sözleşmesinde acentenin ne tür masrafları müvekkilden talep edebileceği hususuna yer verilmişse, bu durumda acentenin bu masrafları olağanüstü masraflar olarak müvekkilden isteyebileceği sonucuna varılabilir. Acentenin yaptığı bir işin olağanüstü masraf mahiyetinde olup olmadığına bakılırken acentelik sözleşmesine, söz konusu masrafın yapıldığı işin mahiyetine ve acentenin bulunduğu yerdeki teamüllere bakılmak suretiyle karar verilir²⁰⁴. Acentenin aracılıkta bulunduğu veya bizzat akdettiği üçüncü kişilerle müvekkil lehine rutin dışında kurmuş olduğu ve fakat icra edilmemiş olan sözleşmelerden dolayı da yapmış olduğu masrafları isteyebilir. Bu hususta TBK. m.529/f.1’de acentenin iş gören sıfatıyla iş sahibi olan müvekkilin menfaatine yapmış olduğu işlerden dolayı bütün masraflarının iş sahibince karşılanmasına yer verilmiştir²⁰⁵. TBK’nun vekâletsiz iş görmeye ilişkin hükümleri acentelikle bağdaştığı oranda kıyasen uygulanacaktır²⁰⁶. Bu masraflar acentenin olağan tanıtım faaliyetleri dışında yer alan örneğin ulusal çaptaki reklam faaliyetleri veya acenteye gönderilmiş olan ve hasar almış olan bir emtianın hasarının giderilmesi, bozulma riski taşıyan malların satışı müvekkilin menfaatine olacaksa bu gibi işlerin acente tarafından gereğinin yapılması gerekir. Bu örneklerde acentenin bu faaliyetleri icra mecburiyeti yoktur. Fakat müvekkilin menfaati vardır²⁰⁷.

²⁰¹ Kaya, A., s.182; Kayıhan, s.152, (Bkz. dn.).

²⁰² Kayıhan, s.152, (Bkz. dn.).

²⁰³ Cengiz, s.161.

²⁰⁴ Kaya, s.265.

²⁰⁵ Kayıhan, s.153. (karş., ETBK. m.413 – TBK. m.529)

²⁰⁶ Kayıhan, s.153; Reva, s.224.

²⁰⁷ Arkan, s.214; Sumer, s.102; Çiyiltepe, s.82.

Müvekkilin bir vekâleti veya talimatı olmaksızın yapılan işe ilişkin gümrük masrafları, nakliye masrafları, malzemenin depolanmasına ilişkin masraflar olağanüstü bir nitelik arz edecektir. Fakat acente müvekkilden izin almaksızın yapacağı makul mahiyetteki olağan dışı her türlü giderleri her zaman müvekkilden talep edebilecektir²⁰⁸. Ayrıca acentenin görevi dışında olmakla birlikte, acentenin müvekkili adına üçüncü kişilere vereceği avanslar da müvekkil tarafından acenteye ödenmek zorundadır²⁰⁹.

TTK. m.110/f.2’de ifade edildiği üzere acentenin müvekkile ulaşamaması ve bir şekilde müvekkili haberdar edememesi durumunda acentenin müvekkilin menfaatlerini koruma hususunda basiretli bir tacir gibi davranmak suretiyle ilgili harcamayı yapması gerekir. Çünkü söz konusu işlerin aciliyet arz eden işler olmasından hareketle acente her daim müvekkilden ilgili iş hakkında hal ve şartlara göre talimat alamayabilir²¹⁰.

Acentenin yaptığı işin müvekkilce karşılanması gereken olağanüstü bir masraf olduğu hususunda bir anlaşmazlık olduğunda her somut olayın durumuna göre hakim, konuya ilişkin takdirini kullanacak ve acentenin yapmış olduğu makul düzeyi aşmış olan harcamaları müvekkilin ödemesini istemeyecektir. Bu husustaki bir anlaşmazlıkta olağanüstü masrafın makul olduğunu ispat yükümü acentededir²¹¹.

2.2.3. Acentenin Talep Etmeye Hakkı Olmayan Masraflar

Acente bağımsız bir tacir yardımcısı olduğundan acentenin müvekkille ilişkilerinde bağımsızlık unsurunun zarar görmemesi gerekir. Bu haseple acentenin bağımsız bir işletme olması ve işletmenin rutin giderlerini acentenin karşılaması gerekir. Bu giderleri de müvekkilden alacağı hak edişlerden karşılama yoluna gidecektir²¹². Kanımızca bu giderler çoğaltılabilmekle birlikte;

- İşletmenin kira gideri,
- İşçi maaşları ve işçilerin yemek gibi diğer giderleri,
- İş yerinin elektrik ve su giderleri,
- Kâğıt, poşet, toner gibi sarf malzemeleri,

²⁰⁸ Reva, s.224.

²⁰⁹ Poroy/Yasaman, s.252.

²¹⁰ Temeltaşı, s.71.

²¹¹ Reva, s.224; Kayıhan, s.153.

²¹² Ülgen/Teoman/Helvacı/Kendigelen/Kaya/Ertan, s.648.

- Araç yakıt giderleri,
- İşin rutini içinde yer alan araç kiralama ve satın almalarına ilişkin giderler,
- İşin hacminin artması sonucu işin görülmesi sırasında geçici mahiyette görevlendireceği işçilerin giderleri,
- Telefon, internet ve posta giderleri gibi giderlerdir.

Acente ve müvekkil arasındaki sözleşmeden kaynaklanan TTK. m.109 vd. tüm esas borçlar ve yan borçların ediminde de acente sorumlu olacaktır. Çünkü acentenin, acentelik faaliyetlerinin yürütülmesinden kaynaklanan masraflar bu çerçevede acente tarafından karşılanmalıdır²¹³.

Acentenin faaliyetlerini yürütme sürecinde müvekkilin acentenin katlanması gereken mutad giderlere karışmaması bir yönüyle acentenin menfaatindedir. Çünkü acentenin olağan giderlerini müvekkilin karşılaması durumunda bu harcamalarına binaen acenteye emir ve talimatlar verme hakkı doğacak ve bu durumda acentenin bağımsızlık unsuru olumsuz etkilenecektir. Ayrıca acente müvekkilin müdahalelerine de ses çıkaramayacaktır²¹⁴.

2.2.4. Olağanüstü Masraflar ve Avansların Ödenme Vakti

Avans mevzuu 6762 Sayılı ETTK. m.127/f.2’de “*Fevkalade masrafların tazmini*” başlığı altında düzenlenmişti. Fakat 6102 Sayılı TTK. m.117’de “*Olağanüstü giderlerin karşılanması*” ve m.118’de “*Faiz isteme hakkı*” başlıkları altında ayırmak suretiyle düzenlemiştir²¹⁵.

TTK. m.118’de “*Faiz isteme hakkı*” başlığı altında “*Avans ve olağanüstü giderler hakkında 20’nci maddenin birinci fıkrasının ikinci cümlesi hükmü uygulanır.*” şeklinde düzenlemek suretiyle acentenin işlerin yürütüldüğü sırada vermiş olduğu avans ve ödeme mecburiyeti olmaksızın ödediği giderler için ödeme tarihinden itibaren faiz isteyebileceğini belirtmiştir²¹⁶. Burada istenecek faiz kapital faizidir²¹⁷. Gemi acenteleri açısından da acenteliğe ilişkin yükümlülüklerini yerine getirirken yapacağı olağanüstü masrafları, masrafları yaptığı tarihten itibaren faiziyle beraber istemesinde bir beis yoktur²¹⁸. Eğer acente tacir sıfatını haizse bu durumda avans ve olağanüstü giderlerden dolayı yaptığı harcamalara binaen kendiliğinden TTK. m.20

²¹³ Kaya, s.264; Kaya, A., s.185.

²¹⁴ Kınacıoğlu, s.70.

²¹⁵ Kaya, A., s.186.

²¹⁶ Kayıhan/Yasan, s.210; Kaya, s.263; Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.384.

²¹⁷ Kaya, A., s.186.

²¹⁸ Light, s.10.

kapsamında faiz isteyebilecektir. Fakat acentenin avans ve olağanüstü giderler için faiz istemesinde tacir olup olmamasının bir ehemmiyeti yoktur²¹⁹.

Olağanüstü masraflar ve acentenin müvekkili adına vermiş olduğu avansların muacceliyetine ilişkin bir düzenleme TTK'unda bulunmamakla birlikte, olağanüstü harcamalar ve avansların da müvekkilin acenteye ödemek zorunda olduğu diğer ödemeleri gibi ödenmesi gerekir. Eğer sözleşmede tarafların aksi yönde bir kararları varsa bu durumda akitteki karar doğrultusunda ve fakat her halükarda yasanın öngördüğü her üç ayda bir ve her halükarda takvim yılının sonunda veya acentelik akdinin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekir²²⁰. Fakat acentenin yukarıda ifade edilen süreleri beklemesi gibi bir mecburiyeti yoktur. Daha önce de ücreti talep edebilir²²¹. Kanımızca bu alacaklarda acentenin hak alanında doğan ve acentenin, acentelik ücretinden ayrı olarak talep edebileceği alacaklardan olduğundan, acente bu masraflarından dolayı da hapis hakkını kullanabileceği gibi takas yoluna da başvurabilir.

Sigorta acenteleri açısından avansların ödenmesi hususu irdelendiğinde sigorta acentesinin sigorta şirketi adına akit yapması veya aracılık yapması durumunda sigorta şirketinin sigorta tazminatı veya bedelini kısmen veya tamamen ödemesi söz konusu olmayacağından buna ilişkin avansları da ödeme mecburiyeti yoktur. Bu suretle sigorta acentesinin sigortalıya bir ödeme yapması durumunda sigorta şirketinden buna ilişkin gideri talep etme yetkisi olmayacaktır²²².

2.3. Hapis Hakkı

2.3.1. Genel Olarak

Acentenin hapis hakkına ilişkin düzenleme 6102 Sayılı TTK. m.119'da "*Hapis hakkı*" başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre m.119/f.1'de "*Acente, müvekkilin bütün alacakları ödeninceye kadar, acentelik sözleşmesi dolayısıyla alıp da gerek kendi elinde gerek özel bir sebebe dayanarak zilyet olmakta devam eden bir üçüncü kişinin elinde bulunan taşınır ve kıymetli evrak ile herhangi bir eşyayı temsil eden senet aracılığıyla kullanabildiği mallar üzerinde hapis hakkına sahiptir.*" şeklinde ifade edilmiştir²²³. Yasa koyucu acentenin hapis hakkına

²¹⁹ Anadolu Üniversitesi, Acentenin Hakları, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.acikogretimadalet.com/acentenin-haklari-konusu.html> (Erişim Tarihi: 28.05.2016); Eriş, s.1646; Dönmez, s.71.

²²⁰ Kayıhan, s.155; Kaya, A., s.185.

²²¹ Kaya, s.266.

²²² Temeltaşı, s.72.

²²³ Eriş, s.1646.

ilişkin düzenlemeyi acentenin, kendisinden daha güçlü olan müvekkile karşı alacaklarını teminat altına almasını sağlamak suretiyle koymuştur²²⁴.

Kanımızca 6762 Sayılı ETTK. m.132’de düzenlenmiş olan acentenin hapis hakkı mevzuu 6102 Sayılı TTK’da dilin sadeleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Fakat bu sadeleştirmede ETTK m.132/f.1’de yer alan “*emtia senedi vasıtasıyla tasarruf edebildiği emtia üzerinde hapis hakkına maliktir.*” ifadesinin yerine “*herhangi bir eşyayı temsil eden senet aracılığıyla kullanabildiği mallar üzerinde hapis hakkına sahiptir.*” ifadesi tercih edilmiştir²²⁵.

Acentenin hapis hakkına ilişkin düzenleme, esasında alacaklının zilyetliğinde bulunan ve fakat borçlunun maliki olduğu menkul eşyaların veya kıymetli evrakların, borcun muaccel olmasına rağmen borçlu tarafından ödenmemesi durumunda alacaklının hakkını koruyan bir ayni haktır. Alacaklı bu hakkı kullanmak suretiyle borçlunun maliki olduğu bu eşyaları veya kıymeti evrakı nakde çevirebilir²²⁶. Acentenin hapis hakkını kullanmasına rağmen müvekkil acentenin borcunu ödemeye yanaşmazsa bu durumda acentenin zilyedindeki menkulü TMK m.953/f.1’e dayanarak nakde çevirmesi kaçınılmaz olacaktır²²⁷. Hapis hakkına ilişkin düzenleme acente açısından TTK. m.119’da düzenlenmekle birlikte, TMK. m.950/f.1’de “*Alacaklı, borçluya ait olup onun rızasıyla zilyedi bulunduğu taşınırı veya kıymetli evrakı, borcun muaccel olması ve niteliği itibarıyla bu eşyanın alacak ile bağlantısı bulunması halinde, borç ödeninceye kadar hapsedebilir.*” şeklinde ifade edilmiş ve TMK hapis hakkında düzenlemeyi acentenin hapis hakkından ziyade genel manada alacaklı ve borçlu arasındaki ilişki açısından düzenlemiştir²²⁸. Kanaatimizce TMK. m.950/f.2’de “*Zilyetlik ve alacak ticari ilişkiden doğmuşsa, tacirler arasında bu bağlantı varsayılır.*” hükmü acentenin de hapis hakkını dayandırabileceği bir diğer düzenlemedir. TMK. m.950 vd. maddeleri hapis hakkına ilişkin kanuni bir rehin hakkının türü olarak da nitelendirebiliriz²²⁹.

TTK m.119’da yapılan düzenlemeyle hapis hakkı, acente ve müvekkil arasında kurulan sözleşmeden ziyade TTK ve TMK’deki şartları taşıması halinde kendiliğinden doğacaktır. Dolayısıyla alacaklı cephesinde hapis hakkının doğumu için tarafların hapis hakkına ilişkin bir sözleşme yapmaları gerekmez²³⁰.

²²⁴ Baştuğ/Erdem, s.172.

²²⁵ Kaya, A., s.188. (Bu husustaki eleştiri için bkz. Kaya, A., s.188.)

²²⁶ Kayıhan, s.143-144; Rüzgar, s.438.

²²⁷ Cengiz, s.161.

²²⁸ Korun, s.65.

²²⁹ Kayıhan/Yasan, s.213.

²³⁰ Dönmez, s.67.

Acentenin hapis hakkına ilişkin düzenleme İBK 418o ve ATK. § 88a ile de hükme bağlanmıştır. Ayrıca Alman hukukunda hapis hakkı bir def'i olarak düzenlenmiştir²³¹. Acentenin müvekkilin borcundan dolayı hapis hakkını kullanması ve zilyedindekini tutması bir ödemelik def'i niteliğindedir²³². Alman ve İsviçre hukuklarında acentenin hapis hakkından önceden feragat edemeyeceği düzenlenmiştir²³³.

Hapis hakkının kullanılması acente ile müvekkil arasındaki iş ilişkisini hukuken devam ettirse de bir yönüyle fiilen bitirmiş olacaktır. Fakat ilişkinin hukuken devam ediyor olması, acentenin müvekkilin menfaatlerini koruma yükümlülüğünü devam ettirecektir²³⁴. Acentenin komisyon ücretleri ve diğer ücretlerinin acenteye zamanında ödenmemesi acente-müvekkil ilişkisinde acentelik sözleşmesinin acente tarafından haklı nedenle feshini gerektirecektir. Tarafların acentelik ilişkisinin sona ermesinden önce acentenin hapis hakkını kullanmaması acente cihetinde bir hak kaybına neden olacaktır. Bununla birlikte acenteyi müvekkile karşı bir takım tazminatlar ödeme yükümü altına sokabilecektir. Dolayısıyla acentenin alacakları hususunda hapis hakkını kullanması gerekir²³⁵.

Sigorta acenteleri açısından bakıldığında sigorta acentesi sigorta şirketine ait menkul eşyaya veya kıymetli evraka zilyet olabileceğinden bunlar üzerindeki hapis hakkına da sahip olacaktır. Fakat sigorta acenteleri açısından sigorta şirketine ait menkul eşyalar ve kıymetli evraklara zilyet olması uygulamada sık karşılaşılan bir durum değildir²³⁶. Bu suretle sigorta acentelerinin hapse konu eşyalar üzerinde hapis hakkını kullanması oldukça sınırlıdır²³⁷.

2.3.2. Hapis Hakkının Unsurları

Hapis hakkı, acentenin sadece acentelik sözleşmesine dayalı alacakları değil; aynı zamanda önceki bölümde ifade edildiği üzere olağanüstü masraflara ilişkin alacakları, avanslar, tarafların arasındaki başka akitlerden doğan alacaklar ve müvekkilin acenteye borçlandığı bütün alacakları için geçerli olan bir haktır²³⁸. Ayrıca acente elinde bulunan ve herhangi bir emtiayı temsil eden emtia senetleri üzerinden ilgili emtia üzerinde de hapis hakkını kullanabilir²³⁹.

²³¹ Kayıhan, s.144.

²³² Rüzgar, s.438.

²³³ Kaya, s.270; Rüzgar, s.439.

²³⁴ Kayıhan, s.145.

²³⁵ Cengiz, s.162.

²³⁶ Temeltaşı, s.73.

²³⁷ Reva, s.233.

²³⁸ Karahan, s.355; Dönmez, s.67; Kayıhan, s.145; Deryal, s.80.

²³⁹ Kaya, s.268.

Bu hususta TTK. m.119 acentenin hapis hakkına ilişkin alacakları sayarken müvekkildeki bütün alacaklarını²⁴⁰ hapis hakkının kapsamına dahil etmekte ve bu hususta acentenin elini güçlendirmekle birlikte TTK. m.119 son fıkrasında TMK'ya atıf yapmak suretiyle acentenin hapis hakkını saklı tutmuştur²⁴¹.

Acentenin hapis hakkını kullanabilmesi için müvekkille acente arasında acentelik sözleşmesinden kaynaklanan bir borç olması gerekmez. Acentenin acentelik sözleşmesinin dışındaki bir alacağını da kapsayabilir²⁴². Ayrıca acentenin alacağının muarazalı olması durumunda da hapis hakkı devam edecektir²⁴³. Kanımızca bu suretle müvekkilin yapacağı ödemenin eksik olması durumunda da acentenin hapis hakkı devam edecektir.

Acentenin hapse konu menkul eşyaları, İİK. m.23'e göre nakde çevirecektir. Fakat acentenin icra yoluyla hapse konu menkulü nakde çevirmesi akabinde öncelikle müvekkilin devlete olan borçları ödenecek ve daha sonra acentenin alacağı ödenecektir. Menkulün nakde çevrilmesi sonucu ortaya çıkan meblağ acentenin alacaklarını tahsil etmesinden sonra artarsa, arta kalan tutar hakkaniyet gereği müvekkile iade edilmelidir²⁴⁴.

Acentenin elinde bulunan ve gerek acente tarafından gerek yasa gereği satılan eşyalar yukarıda da ifade edildiği üzere acentenin alacağının tahsilinde kullanılabilmesi gibi tarafların birbirlerinden karşılıklı olarak alacaklı-borçlu olmaları durumunda borçların takası yoluna gitmek suretiyle yasal takas yoluna da başvurulabilir²⁴⁵.

Acentenin görevi olmamakla birlikte, müşterilerle müvekkili arasında kurulmuş olan sözleşmeye binaen müşterilerden müvekkili adına yapacağı tahsilatlar acentenin zilyetliğinde bulunacaktır. Fakat acentenin müvekkilden bir alacağı varsa bu alacağa binaen acente zilyetliğinde olan söz konusu paraları da alacağının tamamı ödenene kadar alıkoyabilecektir. Bu suretle yukarıda ifade edildiği üzere bir yönüyle taraflar arasında bir takas imkânı da vuku bulmuş olacaktır²⁴⁶.

²⁴⁰ Ülgen/Teoman/Helvacı/Kendigelen/Kaya/Ertan, s.649; Kayıhan, s.145.

²⁴¹ Bozkurt, s.249.

²⁴² Alışkan/Gençtürk, s.37.

²⁴³ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.808;

²⁴⁴ Kınacıoğlu, s.68.

²⁴⁵ Kayıhan, s.150; Temeltaşı, s.74. TBK. m.139/f.1 hükmüne göre “İki kişi, karşılıklı olarak bir miktar para veya özdeş diğer edimleri birbirine borçlu oldukları takdirde, her iki borç muaccel ise her biri alacağını borcuyla takas edebilir”.

²⁴⁶ Kaya, s.272-273.

2.3.3. Hapis Hakkına İlişkin Şartlar

Acente hapis hakkını kural olarak müvekkildeki muaccel olmuş alacaklarına karşılık kullanacaktır. Fakat müvekkilin ticari durumunun zayıf olması ve acenteye yapacağı ödemede acziyet halinin ortaya çıkması gibi durumlarda acentenin basiretli bir tacir gibi davranmak suretiyle gelecekte muaccel olacak alacaklarını teminat altına alması maksadıyla TTK. m.119/f.3'e göre müeccel alacaklarından dolayı da hapis hakkını kullanabilecektir²⁴⁷. Bu hüküm İBK 418o hükmünden esinlenmek suretiyle TTK. m.119/f.3'e eklenmiştir²⁴⁸.

Acentenin hapse konu eşya veya kıymetli evrak üzerinde hapis hakkını kullanabilmesi için söz konusu eşyadan dolayı müvekkilin özel ve yazılı izni ile zilyet olmuş olması gerekir veya acentenin zilyetliğinde olan hapse konu unsurların zilyet edinilmesinde müvekkilin vekâletinin olması gerekir. Aksi halde acente söz konusu unsurlar üzerinde hapis hakkını kullanamaz²⁴⁹. Ayrıca acente hapse konu unsurlar hakkında sarih veya zımnen hapis hakkını kullanmayacağını beyan etmişse²⁵⁰ veya müvekkilin üstlendiği borç acentenin hapis hakkıyla bağdaşmıyorsa bu durumda acente hapis hakkını kullanamayacaktır²⁵¹.

Acentenin söz konusu eşya ve kıymetli evrak üzerindeki zilyetliği doğrudan olabileceği gibi dolaylı da olabilir. Yani acentenin müvekkilin mallarını müvekkil adına tutacağı bir depoda buldurması durumunda depodaki mallar üzerinde de hapis hakkını kullanabilecektir. Her iki halde de hapis hakkı söz konusu olacaktır²⁵².

Acentenin hapis hakkını kullanabilmesi için hapse konu menkulün acentenin zilyetliğinde bulunması şart değildir. Hapse konu olan menkul eşya, kıymetli evrak veya emtia senedi üçüncü bir kişinin elinde de olabilir. Bu durumda acente üçüncü kişinin zilyetliğinde bulunan hapse konu menkul eşyalar üzerinde de hapis hakkını kullanabilir²⁵³. Örneğin; kıymetli evrak

²⁴⁷ Eriş, s.1647; Ülgen/Teoman/Helvacı/Kendigelen/Kaya/Ertan, s.650; Alışkan/ Gençtürk, s.37; Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.384; Çetiner/Yüksel, s.223; Çiyiltepe, s.82.

²⁴⁸ Ayyazan, Sıtkı, Son İçtihatlarla Gerekçeli Notlu Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, Ankara, Balkanoğlu Matbaacılık, 1971, s.151; Kayıhan, s.147.

²⁴⁹ Alışkan/Gençtürk, s.37; Kınacıoğlu, s.66.

²⁵⁰ ATK. § 88a'nın birinci fıkrasına göre "*Acente, yasal hapis hakkından önceden vazgeçemez*". Aynı şekilde İBK 418o hükmünün birinci fıkrasında da acentenin yasal hapis hakkından önceden feragat edemeyeceği ifade edilmektedir.

²⁵¹ Kınacıoğlu, s.67; Acentenin hapis hakkını kullanmayacağına dair beyanı, hapse konu eşyanın zilyetliğini almadan önce olabileceği gibi zilyetliğini aldıktan sonra da olabilir (Kayıhan, s.146).

²⁵² Cengiz, s.161, Kaya, s.268. Bir eşyayı kişinin elinde buldurmak suretiyle o eşya üzerindeki hâkimiyetini sürdüren kişiye dolaysız zilyet, o eşya üzerindeki hâkimiyetini başkası aracılığıyla sürdüren kişiye ise dolaylı zilyet denir.

²⁵³ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.808; Kayıhan, s.145.

olan konişmento üzerinde hapis hakkını kullanan acente bu durumda konşimentodan dolayı gemideki yük üzerinde de hapis hakkını kullanmış olacaktır²⁵⁴.

TMK. m.951/f.2'ye göre “*Alacaklının üstlendiği yükümlülükle veya borçlunun teslim sırasında ya da daha önce verdiği talimatla veya kamu düzeniyle bağdaşmayan hallerde hapis hakkı kullanılamaz*”. Tarafların acentelik sözleşmesinde veya acentelik sözleşmesinden bağımsız olarak acentenin hapis hakkını kullanmasını engellemeye yönelik anlaşmaları veya acentenin hapis hakkından feragatine ilişkin taahhütleri ve kamuya ait eşyalar ile haczi kabil olmayan eşyalar acentenin hapis hakkını kullanmasını engelleyecektir²⁵⁵. Acentenin müvekkile oranla güçsüz olması nedeniyle doktrinde kimi yazarlarca bu durum eleştirilmektedir²⁵⁶. Kanaatimizce borçlu müvekkilin hapse konu eşyanın teslimi sırasında veya öncesinde TMK. m.951/f.2'de ifade edilen hüküm “...*borçlunun teslim sırasında veya daha önce verdiği talimatla...*” doğrultusunda hapis hakkının kullanılmaması acentenin müvekkile karşı alacak ilişkisinde uygulanmamalıdır. Dolayısıyla böyle bir durumda acentenin bağımsızlık unsuru olumsuz etkilenecektir. Dolayısıyla müvekkilin hapis hakkından feragat yönünde acenteye vereceği talimat TTK. m.119'u işlevsiz hale getirecektir. Ayrıca hapse konu olan menkulün acentenin zilyetliğine geçmeden önce müvekkilin acenteye o menkule ilişkin talimat vermesi durumunda acentenin bu talimata uyması gerekir. Fakat diğer taraftan acentelik ilişkisinin niteliği itibariyle acentenin müvekkilden talimat alması acentenin bağımsızlığıyla çelişeceğinden müvekkilin talimat verme yetkisinin olmayacağı kanaatindeyiz.

TTK. m.119, TMK. m.950/f.2'ye nazaran özel bir düzenlemedir. Fakat müvekkilin tacir olmasının yanında acentenin de tacir olabileceğinden hareketle hapis hakkının kullanılması açısından tarafların aralarındaki ilişki ticari mahiyette bir ilişkidir. Bu ilişkiyle bağlantılı olan borç ve hapse konu eşya veya kıymetli evrak arasında doğal bir bağın olduğu söylenebilir²⁵⁷. Bu bağlantının olmadığı hususunda bir iddiayı ispat yükümü müvekkilin üzerindedir. Dolayısıyla müvekkilin, acentenin zilyetliğinde bulunan hapse konu eşyanın acentelik ilişkisinden dolayı acentenin elinde olmadığını ispatlaması gerekir²⁵⁸.

Acentenin hapis hakkını kullanırken hukuka uygun hareket etmesi gerekir. Şöyle ki; acentenin hapse konu eşyayı yukarıda ifade edilen şartlara riayet etmeksizin hapsi durumunda

²⁵⁴ Light, s.9.

²⁵⁵ Kaya, A., s.189; Kaya, s.269.

²⁵⁶ Dönmez, s.68.

²⁵⁷ Kayıhan, s.146; Kayıhan/Yasan, s.213; Alışkan/Gençtürk, s.37.

²⁵⁸ Ülgen/Teoman/Helvacı/Kendigelen/Kaya/Ertan, s.649.

veya hapse konu eşya henüz acentenin zilyetliğine geçmeden müvekkile teslim etmesi gerekirken eşyayı müvekkile zamanında teslim etmeyip ilgili eşya üzerinde hapis hakkı kurması durumunda acentenin bu fiili hukuka uygun olmayacaktır²⁵⁹. Kanımızca acente, sözleşmeye aykırı davranmak suretiyle zilyetliğinde bulunduracağı eşyayı da hapse konu edemeyecektir.

Acentenin hapis hakkına konu edemeyeceği bir takım eşyalar da vardır. Müvekkil açısından sadece manevi değeri olan eşyalar, ticari bir değer arz etmeyen unsurlar, ticari mektuplar, müşteri listeleri, fiyat listeleri gibi unsurlar hapse konu edilemeyecektir²⁶⁰. İBK 418o birinci fıkrasındaki “Hapis hakkı, tarifeler ile müşteri listeleri üzerinde kullanılamaz.” hükmüne göre hapis hakkının hangi unsurlar üzerinde kullanılamayacağı düzenlenmiştir. Bununla birlikte taşınmazlar da hapis hakkına konu edilemeyecektir²⁶¹.

2.3.4. Hapis Hakkının Sona Ermesi

Acentenin hapse konu eşyayı paraya çevirmeden önce müvekkile İİK. m.146’ya göre ihbarda bulunması gerekir. Yapılacak ihbar herhangi bir şekle bağlı değildir. Müvekkilden borcuna ilişkin ödemede bulunması veya ödemeye ilişkin teminat göstermesi istenmelidir. Müvekkilin bir ödemede bulunması veya borcu karşılayacak teminat göstermesi durumunda hapis hakkı ortadan kalkacaktır²⁶². Müvekkilin ödeme durumu olmamasına rağmen yeterli bir teminat göstermesi durumunda hapse konu eşyanın satışı yapılamayacaktır. Gösterilen teminat bir ipotek olabileceği gibi kefalet de olabilir²⁶³. Fakat teminat beyanı veya gösterilen teminatın kesin bir nitelik arz etmemesi durumunda hapse konu eşyanın satışını engelleyemeyecektir²⁶⁴.

Müvekkilin yapılan ihtara rağmen herhangi bir ödemede bulunmaması veya borcu karşılayacak miktarda bir teminat göstermemesi durumunda hapse konu olan eşyanın satışı yapılacaktır²⁶⁵. Hapis hakkının paraya çevrilmesinde İsviçre-Türk İcra Hukukundaki usule işlemler yapılacak ve acentenin zilyedindeki eşyanın takibini yapmadan önce söz konusu eşyanın defterini yaptırıp daha sonra takibini yapması gerekir²⁶⁶. Hapse konu olan nama yazılı kıymetli

²⁵⁹ Kaya, s.273. (Bkz. dn.)

²⁶⁰ Kınacıoğlu, s.67; Kaya, A., s.189.

²⁶¹ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.808;

²⁶² Kayıhan, s.149.

²⁶³ Kaya, s.275; Kayıhan, s.149.

²⁶⁴ Kaya, A., s.191.

²⁶⁵ Kaya, s.275.

²⁶⁶ Doğrusöz/Onat/Töral, s.82.

evrakın nakde çevrilmesinde icra dairesi borçlunun yerine yapılması gerekli olan işlemleri yapacaktır²⁶⁷. İcra memurunun borçlu müvekkil adına hareket edebilmesi için senetlerin acenteye ciro edilmemiş olması şarttır²⁶⁸.

2.4. İnhisar (Tekel) Hakkı

İnhisar (Tekel) sözcüğü kullanıldığı akit türüne göre farklı anlamlar içerebilir. Bu hususta örneğin bir lisans sözleşmesine konu olması durumunda lisans verenin, lisans sözleşmesinin kendisine verdiği bir takım hakların kısıtlanması veya söz konusu haklardan muaf olması anlamında kullanılabilir²⁶⁹. Fakat “İnhisar” sözcüğü çalışmamızda, bir müşteri çevresi veya bir bölgeye özgülenen yetki ve sorumlulukların bir başkasına verilememesi yönüyle irdelenecektir.

Tekel hakkı TTK. m.104’te “İnhisar” başlığı altında “*Yazılı olarak aksi kararlaştırılmadıkça, müvekkil, aynı zamanda ve aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı ile ilgili olarak birden fazla acente atayamayacağı gibi, acente de aynı yer veya bölgede, birbiriyle rekabette bulunan birden çok ticari işletme adına acentelik yapamaz.*” şeklinde düzenlenmiştir²⁷⁰. Bu hüküm ETTK. m.118 hükmünün aynen korunması suretiyle düzenlenmiştir²⁷¹. Tekel hakkı sadece acenteye tanınmış bir hak değildir. Aynı zamanda müvekkil açısından da bir hak olarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla “Tek acente-tek müvekkil” kuralını getirmek suretiyle sözleşmenin iki tarafını da koruyan bir niteliğe sahiptir²⁷².

Tekel hakkı, esasen mal veya hizmeti üretenin bu mal veya hizmetin üçüncü kişilere ulaşmasını temin eden kişilere belirli bir yer veya bölge tahsis etmesi ve bu tahsis edilen bölgede kendisi mal veya hizmet satamayacağı gibi bir başkasının da mal veya hizmet satamaması anlamında değerlendirilebilir. Bu yönüyle tekel hakkı acente için hem bir hak hem de bir borç mahiyetindedir²⁷³. Sadece bir yer veya bölge değil, aynı zamanda bir müşteri grubu olarak da kendini gösterir²⁷⁴. Yasa hükmünde geçen “*yer veya bölge*” kavramları mülki idare esasına göre tayin edilmiş yerler olarak anlaşılmalıdır, tarafların iradesinde şekillenen yer olarak anlaşılmalıdır²⁷⁵. Bu suretle tekel hakkına binaen acentenin görev yapacağı yerin sınırları, bölgesi

²⁶⁷ Kaya, A., s.191-192; Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.809.

²⁶⁸ Kayıhan, s.149.

²⁶⁹ Topçuoğlu, Metin, İnhisar (Tekel) Kaydı İçeren Acentelik, Tek Satıcılık ve Franchising Sözleşmelerinde Aktif ve Pasif Satışlar, Rekabet Hukuku Dergisi, S.18, Y.2004, s.5-6.

²⁷⁰ Bilgili/Demirkapı, s.91; Saraç, s.714.

²⁷¹ Saraç, s.714.

²⁷² Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.384.

²⁷³ Çeker, s.124; Topçuoğlu, s.6.

²⁷⁴ Rüzgar, s.439.

²⁷⁵ Bilgili, agm., s.77.

veya bir diğere ifadeyle müşteri çevresi taraflar arasındaki sözleşmede kararlaştırılır. Kararlaştırılan yerde, acente yetkilendirildiği iş ve işlemleri müvekkili adına yapacaktır²⁷⁶.

Tekel hakkı acentelik için bir zorunluluk değildir. Tekel hakkı emredici nitelikte olmadığından acente ve müvekkil bu haklarından yazılı olarak anlaşmak suretiyle feragat edebilirler²⁷⁷. Bu suretle müvekkil, acentenin yazılı muvafakatini almak koşuluyla acentenin faaliyetlerini sürdürdüğü, acenteye bırakılmış bölgede başka bir acente atayabilecektir²⁷⁸. Bu hususta örneğin Volkswagen firması Gaziantep'te bir acente atayabilecekken şehrin büyük olmasından dolayı müvekkil acentelik sözleşmesinin henüz kurulumu aşamasında ikinci bir acente atayacağına dair hakkını saklı tutması durumunda müvekkil acentenin inhisar hakkını sözleşmeyle ortadan kaldıracaktır. Bunun dışında aynı firma acentenin inhisar hakkına takılmadan kendi bünyesindeki bir başka otomobil markasına ilişkin (Seat, Audi, Skoda gibi) acente de tayin edebilecektir²⁷⁹. Aksi halde başka bir acente atayacağı gibi kendisi de anılan yerde acentenin sözleşmeyle yükümlendiği iş ve işlemleri gerçekleştiremeyecektir²⁸⁰. Bu yönüyle müvekkilin kendisi acenteye bırakılan bu bölgede satış yapmamakla beraber üçüncü kişilerin de acenteye bırakılan bölgede satış yapmalarına ilişkin bir garanti vermesi söz konusu olabilecektir. Ayrıca tekel hakkından kasıt, müvekkilin acenteye bırakılan bölgede sadece satış yapmaması değil, aynı zamanda şube açmaması, müvekkil veya üçüncü kişilerin söz konusu bölgede müşteri aramalarını da kapsayacaktır²⁸¹. Acentenin, tekel hakkından feragatine ilişkin muvafakat vermesi durumunda acentenin bölgesi içerisinde müvekkil tarafından gerçekleştirilen bir işlemden dolayı acenteye ödemesi gereken komisyon ücretini acenteye verme yükümlülüğü olmayacaktır²⁸². Ayrıca acente ile müvekkilin, acentenin katkısı olan işlemlerde verilecek ücret miktarına nazaran acenteye bırakılmış olan bölgede, müvekkille müşteri arasında kurulacak sözleş-

²⁷⁶ Karahan, s.354.

²⁷⁷ Kayıhan/Yasan, s.209; Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.385; Bilgili, s.150; Bilgili/Demirkapı, s.91; Arkan, s.205; Saraç, s.715; Temeltaşı, s.69.

²⁷⁸ Ardıç, s.140.

²⁷⁹ Cihan, Serdar, Tacir Yardımcıları, 2007, (Çevrimiçi) http://www.turkhukusitesi.com/makale_703.htm (Erişim Tarihi: 20.07.2016).

²⁸⁰ Berzek, s.156; Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.798.

²⁸¹ Topçuoğlu, s.14; Acentenin inhisar hakkından dolayı bazı durumlarda acenteye ücret ödenmesinin hakkaniyet açısından doğru olmayacağı doktrinde eleştirilmektedir. Şöyle ki; müvekkilin acenteye tahsis edilmiş bölgede yerleşik olan bir müşteriyle sözleşme kurmak istemesi ve bu yönde acentenin de kendisine yardım etmesi talebine karşılık, acentenin kendi bölgesinde müvekkilin kuracağı bir sözleşmeden dolayı her halükârda kendisinin de ücret talep hakkının doğacağından hareketle buna yanaşmaması durumunda acentenin bir çaba sarf etmeksizin bundan menfaatlenmesi hakkaniyete uygun olmayacaktır (Bkz. Kaya, s.279 dn.).

²⁸² Alışkan/Gençtürk, s.23.

meye acentenin bir katkı sunmaması durumunda alacağı ücretin daha az olacağına ilişkin anlaşmaları da mümkündür. Böyle bir durumda acente katkısı olmayan işlemde dolayı kendi katkısıyla kurulmuş işlemlerdeki alacağı ücrete denk bir ücret talep edemez²⁸³.

TTK. m.113/f.2’de “*Acenteye belli bir bölge veya müşteri çevresi bırakılmışsa, acente, acentelik ilişkisinin devamı süresince bu bölgedeki veya çevredeki müşterilerle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler için de ücret isteyebilir.*” şeklinde düzenlenmiştir. ETTK. m.128/f.1’e benzer bir hükme yer vermek suretiyle TTK’da tekrar düzenlenmiştir.

Acentenin tekel bölgesi içerisinde acentenin bilgisi ve çabası olmaksızın üçüncü kişilerin müvekkille işlem yapmaları durumunda acentenin bundan ücret alıp alamayacağı hususu tartışmalıdır. Bir görüşe göre tesadüfen acentenin bulunduğu bölgedeki bir üçüncü şahsın müvekkille işlem yapması durumunda acente ücrete hak kazanamayacaktır²⁸⁴. Bu durumda müşterinin ikametgâhının acentenin bölgesinde olmaması önem arz eder²⁸⁵.

Müvekkilin, acentenin bölgesinde bir işlem yapması ve müşteriyle bir akit kurması durumunda kurulan akde ilişkin bilgiyi derhal işlemin yapıldığı bölgenin sorumlusu olan acenteye vermelidir²⁸⁶. Müvekkilin, acentenin tekel hakkına riayet etmemesi ve acentenin faaliyet bölgesinde aksi yönde bir sözleşme olmaksızın bizzat faaliyette bulunması veya ikinci bir acente görevlendirmesi durumunda acentenin yasal yaptırımını kendini ücret olarak gösterecektir²⁸⁷. Taraflar arasında özel bir sözleşme yoksa ve farklı bir yaptırım sözleşilmemişse tekel hakkına uymamaktan dolayı müvekkil acentenin müspet zararını karşılamak zorunda kalacaktır. Bununla beraber müvekkilin farklı ticari faaliyetleri için aynı bölge içerisinde mevcut acentesinin haricinde bir başka acente görevlendirmesinde beis yoktur. Yani müvekkil acentelerinden birini alım, diğerini ise satım işlerinden dolayı görevlendirebilir²⁸⁸.

Müvekkilin veya üçüncü bir kişinin acentenin bulunduğu bölgede faaliyette bulunması durumunda acentenin yapılan işlemde dolayı ücret talep edebilmesindeki dayanak; müvekkil veya üçüncü kişi acenteye bırakılan bölgede acentenin muvafakatı olmaksızın işlem yapmışlar ve bundan bir kazanç elde etmişlerse bunu eğer kendileri yapmasaydı zaten acentenin yapacağı

²⁸³ Kaya, s.281.

²⁸⁴ Cengiz, s.158; Temeltaşı, s.79 dn; Doktrinde Arkan, tekel hakkını tarafların anlaşmak suretiyle kaldırabilmelerinden ve bu suretle tekel hakkının emredici bir niteliğinin olmaması nedeniyle acentenin bir unsuru olmayacağı kanısındadır. Kayıhan ise bu hususta karşı görüştedir (Bkz. Bilgili, agm., s.77 dn.).

²⁸⁵ Kaya, A., s.146; Temeltaşı, s.79 dn.

²⁸⁶ Temeltaşı, s.78.

²⁸⁷ Baştuğ/Erdem, s.171; Temeltaşı, s.78; Müvekkilin, acentenin tekel hakkını ihlali durumunda acentenin ücret hakkının müvekkille üçüncü kişinin sözleşme yaptıkları tarih itibarıyla doğacağı ve buna bağlı olarak sözleşmenin yapıldığı tarihte ücretin muacceliyet kesbedeceği hususunda bkz. Poroy/Yasaman, s.253.

²⁸⁸ Kayıhan, s.155.

öngörüsüdür²⁸⁹. Dolayısıyla acentenin söz konusu müşteriyle bu işlemi yapması durumunda elde edeceği semere ne ise bundan acentenin yapacağı masraf düşülmek suretiyle acentenin payının verilmesi gerekir²⁹⁰. Acentenin zaten o müşteriyle her halükârda işlem yapabileceği varsayılmıştır²⁹¹.

Hukukumuzda acentenin tekel hakkı kural fakat bu hakkın tarafların anlaşmalarıyla ortadan kaldırılması istisnadır. Fakat İsviçre ve Alman hukukunda ise tekel hakkı istisna, tarafların anlaşmayla tekel hakkını tesis etmeleri ise kural olarak kendini gösterir²⁹². Tekel hakkına ilişkin uluslararası uygulamalarda acentenin görev yapacağı bölge ve sınırları ayrıntılı olarak belirlenmektedir²⁹³.

İBK 483f/f.3, TTK. m.104 ile tekel hakkındaki düzenlemeler açısından benzerlik arz eder. İBK 483f/f.3'e göre müvekkil ve acente arasında kurulan akitte acentenin bulunduğu bölgede ikinci bir acentenin görevlendirilmesi hususunda bir anlaşma yoksa acentenin bulunduğu bölge veya müşteri çevresi açısından acentenin inhisar hakkı bulunmaktadır. Dolayısıyla İsviçre hukukunda da inhisar hakkı emredici mahiyette değildir²⁹⁴. Ayrıca İBK 418 ve ATK. § 87/f.2 ve TTK. m.113/f.2 ile aynı doğrultuda düzenlenmiştir. Hüküm müvekkilin, acenteye tahsis edilmiş bölgede faaliyeti sonucunda kazanç elde ettiğinde bu kazançtan acenteye hakkı oranında vermesi gerektiğine işaret etmektedir²⁹⁵.

Alman hukukunda acentenin inhisar hakkının varlığı tarafların bu husustaki açıkça akitleşmelerine bağlı olarak kendini gösterir²⁹⁶. ATK. § 87'nin ikinci fıkrasında sözleşmeyle acenteye belirli bir bölge veya müşteri çevresinin bırakılması durumunda acentenin müşteriyle kurulan sözleşmelere ilişkin ücret hakkının acentenin somut katkısı olmasa da var olacağını öngörmüştür²⁹⁷.

Müvekkilin acenteye acentelik sözleşmesi kurulurken acentenin tekel hakkın ihlal etmemek adına acentenin bulunduğu bölgede tüketici konumundaki çeşitli kamu kurumlarının

²⁸⁹ Ülgen/Kendigelen/Helvacı/Kaya/Ertan, s.798; Kaya, A., s.145.

²⁹⁰ Temeltaşı, s.79-80.

²⁹¹ Doğrusöz/Onat/Töral, s.231-232.

²⁹² Saraç, s.715; Rüzgar, s.439.

²⁹³ Rüzgar, s.439.

²⁹⁴ Kaya, s.277-278.

²⁹⁵ Rüzgar, s.436.

²⁹⁶ Saraç, s.715; Kayıhan, s.156.

²⁹⁷ Saraç, s.715; Rüzgar, s.436; Kaya, s.278.

(DMO, ordu, üniversiteler, belediyeler gibi) mal tedarikinde doğrudan satış yapabileceğine ilişkin kayıtları düşebilir. Bununla birlikte belirli sayıda çalışanı bulunan büyük işletmelere doğrudan mal ve hizmet temini yapabileceğine ilişkin başka kriterler de getirebilir²⁹⁸.

TTK. m.104'ün son cümlesinde acentenin aynı ticaret dalında faaliyette bulunan birden fazla müvekkil adına acentelik faaliyetini icra edememesi, aynı zamanda müvekkili de koruyucu mahiyetteki hükmün düzenlenmesinde, acentenin müvekkilin ticari sırlarına sahip olması ve bu sırları aynı iş kolunda faaliyette bulunan üçüncü kişilerle paylaşmasının önüne geçilmesinin yasa koyucu tarafından amaçlanmış olabileceği kanısındayız. Çünkü acentenin maddi bakımından müvekkile karşı güçsüz durumda olmasına karşın, müvekkilin ticari sırlarının üçüncü kişilere aktarımı yönünden acenteye karşı zaafiyetinin olacağı kanısındayız.

Acentenin kendisine bırakılan bölgede aynı sektörde birbiriyle rekabet edecek birden fazla müvekkilin acenteliğini yapamayacağına yukarıda değinmiştik. Fakat acentenin farklı sektörlerde hizmet vermesi ve birbiriyle rekabet etmeyen acentelikler almasında bir beis yoktur. Bununla birlikte acentenin almış olduğu farklı acenteliklerde benzer ürünlerin olması durumunda müvekkilin bundan zarar görme ihtimalinden dolayı tekel hakkına riayetın taraflar açısından önem arz edeceği aşikârdır²⁹⁹. Acentenin birbiriyle rekabet halinde olan acentelikler açması durumunda müvekkilin menfaatlerinin zarar görmesi, ücret açısından söz konusu olmayacak ve fakat müvekkilin tazminat talep etmesi ve/veya acentelik sözleşmesini feshetmesi bakımından önem arz edecektir³⁰⁰.

Acentenin tekel hakkı sadece ücret alanında kendini göstermez. Acentenin tekel hakkı müvekkile karşı açılmış davalarda acentenin müvekkili temsili hususunda da kendini gösterir. Doktrindeki bir görüşe göre müvekkil ile acentenin, tekel hakkının ortadan kaldırılması hususunda anlaşmaları durumunda acentenin tekel hakkı ortadan kalkacağından acentenin müvekkil aleyhine açılmış bir davada temsil yetkisi olmayacaktır³⁰¹.

Acenteye yasayla tanınan tekel hakkı, basit tekeldir. Fakat tarafların yasanın tanıdığı emredici nitelikte olmayan tekel hakkı tarafların mutabakatıyla genişletilip daraltılabilmesi ve

²⁹⁸ Topçuoğlu, agm., s.13.

²⁹⁹ Bilgili, Abbas, Acentenin Rekabet Yasağı, İstanbul Barosu Dergisi, C:LXXXIX, S.1, Y.2015, s.28-29.

³⁰⁰ Kaya, s.280.

³⁰¹ Susuz, Kağan, Acentenin Tacir Adına Dava Açma ve Tacire Karşı Açılan Davalarda Taciri Temsil Yetkisi, www.e-akademi.org, (Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilgiler Aylık İnternet Bilgisi), S.110, Nisan 2011, s.6; Acentenin kendisine tahsis edilen yerde müvekkili ile arasında kurulan sözleşme gereği bir yönüyle müvekkilini temsil etmektedir. Temsil açısından acentenin, müvekkili adına bizzat akdettiği veya aracı olduğu akitlerde müvekkiline izafeten açılacak davalarda müvekkilini temsil edebilmesi için acentenin bulunduğu yerde tekel hakkının olması gerektiği hususundaki görüş için bkz. Temeltaşı, s.138 dn.

hatta ortadan kaldırılabilmesi nedeniyle güçlendirilmiş nitelikteki bir tekel hakkına dönüştürülebileceği gibi mutlak tekel hakkına da dönüştürülebilecektir. Acentenin tekel hakkının üzerindeki bu tasarruf tarafların ortak iradeleri doğrultusunda şekillenecektir³⁰².

2.5. İflas Durumunda Öncelik Hakkı

Acentenin iflasta imtiyaz hakkı, acentenin hapis hakkıyla ilintili bir haktır. Bu suretle TTK. m.119/f.4'te TMK. m.953/f.1'e yaptığı atfa binaen müvekkilin acenteye ilişkisine dayanan borcunu ödemekten imtina etmesi veya borcuna ilişkin yeterli teminat göstermemesi durumunda acentenin alacağına dayanarak hapsettiği müvekkile ilişkin malları rehin hükümlerine dayanarak nakde çevirmesi imkân dahilindedir³⁰³.

Acentenin iflasta imtiyaz hakkı İİK. m.206'ya dayanmakta ve bu suretle tacir olan müvekkil hakkında açılmış olan iflasın bir yıl öncesinde acenteye olan sözleşmesine dayanan borcundan ötürü üçüncü sırada alacaklı olarak yer alacaktır. Acentenin söz konusu alacağı, kurmuş olduğu sözleşmelere dayanan alacakları, olağanüstü masraflara ilişkin alacakları, tekel hakkına dayanan alacakları gibi alacaklarıdır³⁰⁴.

2.6. Denkleştirme Talebi (Müşteri Tazminatı) Hakkı

2.6.1. Genel Olarak

Acentelik süreci boyunca acente, faaliyetleri çerçevesinde müvekkile yeni müşteriler kazandırmakta ve bu müşterilerden dolayı müvekkil acentelik sürecinde ve acentelik sözleşmesinin sona ermesi akabinde acentenin kazandırmış olduğu bu müşterilerden dolayı herhangi bir çaba harcamaksızın bir kazanım elde edecektir³⁰⁵. Bunun haricinde acente sadece müvekkile yeni müşteriler kazandırmakla kalmaz, müvekkille eski müşterileri arasındaki var olan ilişkileri derinleştirmiş de olabilir ki bu da müvekkil için bir kazanımdır³⁰⁶. Kaldı ki; önceki acente tarafından kazandırılmış olan müşterilerin, müşteri tazminatına bahis olan acente tarafından kazan-

³⁰² Topçuoğlu, s.25.

³⁰³ Dönmez, s.75.

³⁰⁴ Kayıhan, s.156; Müvekkilin iflasının açılmasından önceki bir yıl içinde acentenin doğmuş olan alacakları imtiyazlı alacaklar kapsamında iken daha öncesinde doğmuş olan alacaklar ise muacceliyet kazanmış olsalar da imtiyazdan yararlanamayacaktır (Bkz. Kayıhan, s.157.).

³⁰⁵ Bilgili/Demirkapı, s.93; Dönmez, s.76; Kaya, A., s.244; Kayıhan, s.157.

³⁰⁶ Kaya, A., s.243.

dırılmamış olmasından dolayı yine ücrete hak kazanıp kazanmayacağı hususundan bakıldığına, söz konusu müşterilerle olan ilişkileri geliştirmiş olması yeni müşteriler kazandırmaya denk kabul edilebilir³⁰⁷.

Acentenin çalışarak ede ettiği müşterileri acentelik sözleşmesinin sonlanmasıyla birlikte müvekkile menfaat kazandırmaya devam edecektir. İşte acentenin denkleştirme talebi, acentenin, acentelik sürecinde müvekkile kazandırdıklarına karşılık müvekkilin acenteye ödemesi gereken miktarı ifade eder³⁰⁸. Esasen bir yönüyle denkleştirmede acentenin zararının giderilmesinden çok, korunması amacı güdülmektedir. Yani acente ve müvekkil arasındaki menfaatlerin dengelenmesi söz konusu olmaktadır³⁰⁹. Çalışmamızın başlarında da ifade ettiğimiz gibi acentelik sözleşmesinde müvekkilin acenteye vereceği komisyon, acentenin müvekkile kazandıracığı müşteriler ve bu kazanımdan müvekkilin menfaat elde etmekle birlikte acentenin de bundan menfaat elde etmesi esasına dayanıyordu. Bu durumda acente kazandırılan müşterilerin menfaatlerinden mahrum olacaktır ki bu, hakkaniyetle bağdaşmayacaktır³¹⁰.

Denkleştirmeye konu acentelerin özel ve tüzel kişiliğe sahip olması veya özel kanunlarla kurulmuş ve bu doğrultuda sigorta acenteliği yapma yetkisine sahip olan kurumlar, leasing şirketleri, Tarım Kredi Kooperatifleri, Türkiye Ziraat Odası Birlikleri, OYAK ve sigorta acenteliği yapan bankalar olması müşteri tazminatının alınıp alınmaması açısından bir etki yaratmayacaktır³¹¹. Kanaatimizce de acentenin özelliği (Faaliyette bulunduğu sektör) müşteri tazminatı açısından bir önem arz etmeyecektir.

Denkleştirme talebi doktrinde, portföy tazminatı³¹², portföy hakkı³¹³, müşteri tazminatı³¹⁴, denkleştirme bedeli³¹⁵ ve denkleştirme tazminatı³¹⁶ gibi çeşitli adlar altında ifade edilmektedir. Fakat kanun koyucu yukarıda da belirtildiği üzere “Denkleştirme İstemi” şeklinde ifade etmiştir³¹⁷. Hukukumuz dışındaki sistemlerde de farklı tabirlerle denkleştirme istemi ifade edilmiştir. Alman Ticaret Kanununda “Denkleştirme talebi”, İsviçre Hukukunda ise “Müşteri

³⁰⁷ Arkan, s.224.

³⁰⁸ Hatipoğlu, Ayşe Gül, Acentelerin Denkleştirme İsteminin Belirlenmesinde Gelir Tespiti ve Muhasebeleştirme Sorunu: Çözüm Önerisi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:XXII, S.2, Y.2012, s.180; Çiyiltepe, s.85-86; Kayıhan, s.161.

³⁰⁹ Kaya, s.350.

³¹⁰ Göksoy, s.920 dn.

³¹¹ Karayazgan, Ahmet, Sigorta Şirketlerine Yeni Bir Karşılık mı Geliyor? Denkleştirme Tazminatı, Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı, s.72.

³¹² Poroy/Yasaman, s.260; Kaya, A., s.244.

³¹³ İmregün, s.171.

³¹⁴ Kayıhan, s.157; Kınacıoğlu, s.69; Dost, s.20.

³¹⁵ Kaya, A., s.244.

³¹⁶ Reva, s.229; Rüzgar, s.440.

³¹⁷ Dönmez, s.76.

tazminatı” başlıkları altında düzenlenmiştir³¹⁸. Denkleştirme talebi hakkı Türk Ticaret Kanununda düzenlenmeden önce doktrinde ve Yargıtay içtihatlarında kabul edilmekteydi³¹⁹. Bu yönüyle hukukumuzda yeni bir kurum getirmemekte ve fakat yasada düzenlenmesi bakımından bir

³¹⁸ Ayan, s.139-141.

³¹⁹ Hatipoğlu, s.177; Kendigelen, s.93; Yargıtay 11. HD'nin 10.05.1996 tarih ve E.1996/2189, K. 1996/3335 sayılı kararı denkleştirme hakkına ilişkin almış olduğu önemli bir karardır.

Karar Metni:

“Dava: C.Sigorta Aracılık Hizmetleri A.Ş. ile E.Hayat Sigorta A.Ş. arasındaki davadan dolayı İstanbul Asliye 1. Ticaret Mahkemesi'nce verilen 14.6.1995 gün ve 306,690 sayılı hükmü onayan dairenin 9.10.1995 gün ve 6321- 7336 sayılı ilamı aleyhinde davalı vekili tarafından karar düzeltilmesi isteğinde bulunulmuş ve karar düzeltme dilekçesinin süresi içinde verildiği anlaşılmış olmakla dosyadaki kâğıtlar okundu, gereği konuşulup düşünüldü:

Karar: Davacı vekili, müvekkilinin 31.7.1989 tarihinde yapılan sözleşme ile davalı sigorta şirketinin acentesi olduğunu, sözleşmenin tek taraflı olarak davalı tarafından haksız yere feshedildiğini ve müvekkili tarafından gerçekleştirilen hayat sigortası poliçesinden dolayı davalının tahsil ettiği primlerden dolayı fesihden sonra müvekkilinin hak ettiği komisyon ücretlerinin ödenmediğini ileri sürerek bundan doğan zarardan şimdilik (150.000.000) liralık komisyon alacağıının reeskont faiziyle birlikte davalıdan tahsilini talep ve dava etmiştir.

Davalı vekili, fesih isteminde müvekkilinin haklı bulunduğunu bu sebeple davacının komisyon ücreti adı altında hiçbir tazminat isteyemeyeceğini savunarak davanın reddini istemiştir.

Mahkemece; davalının fesihle haklı olduğu, ancak sigortanın bitimine kadar yapılacak prim tahsilatlarından davacı acentenin komisyon alacağıının devam edeceği gerekçesiyle davanın kısmen kabulü ile belirlenen 102.805.9337 liranın reeskont faiziyle birlikte davalıdan tahsiline dair verilen karar davalı vekilinin temyizi üzerine dairemizce onanmıştır.

Davalı vekili karar düzeltme isteminde bulunmuştur.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere davacı sigorta acentesi vekili, davalı sigortacının acentelik sözleşmesini haksız bir biçimde fesih ettiğini ileri sürerek, müvekkilince gerçekleştirilen hayat sigorta sözleşmeleri uyarınca davalı sigortacının sigorta ettirenlerden fesihden sonra tahsil ettiği primlerden dolayı müvekkiline ödenmesi gereken komisyon ücretlerinin ödenmediğini ileri sürerek bunun tahsilini talep etmiş bulunmaktadır.

Uygulama ile doktrinde "portföy tazminatı" olarak adlandırılan bu alacağın tahsil imkânı TTK'nun sigorta hükümlerinde düzenlenmediği gibi, Sigorta Murakabe Kanunu'nda bu konuda özel bir düzenleme mevcut değildir. Bu durum karşısında uyumsuzluğun davanın niteliği ve davacının sıfatına göre, TTK'nun acentelik hükümleri ile BK'nun sözleşmenin feshi ile ilgili hükümlerine göre çözümlenmesi zorunlu bulunmaktadır.

TTK'nun acentelik ücreti ile ilgili 129. maddesinde acentenin sözleşmenin devamı süresince ücrete nasıl hak kazanacağı açıklandıktan sonra yine aynı dönem içinde ücretin ödenme şekli ve zamanı da 131'inci maddede düzenlenmiş bulunmaktadır. Ancak, dava konusu alacak fesihden sonraki döneme ilişkin bulunduğundan sözleşme dönemine ilişkin bu hükümlerin dava konusu olayda uygulanması mümkün değildir. Fesihden sonraki komisyon alacağı (tazminatı borcu) adı altında TTK'nun 134'üncü maddesinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Anılan maddenin ilk fıkrasına göre acente ancak, sözleşmenin feshi halinde, başlanmış işlerin tamamlanmasından dolayı uğradığı zararın tazminini isteyebilmesi mümkündür. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise ancak, ölüm, iflas veya hacir altına alınma sebebiyle sözleşmenin sona ermesi hallerinde acentenin münasip bir tazminat isteyebileceği hüküm altına alınmıştır. Görüldüğü gibi TTK'nun da sözleşmenin feshine kusurlu davranışlarıyla neden olan acentenin tazminat adı altında komisyon alacağını tahsil edebileceğine ilişkin bir düzenleme mevcut değildir. Bu hak ancak fesihle kusuru bulunmayan acente veya haleflerine tanınmıştır.

Eski Ticaret Kanunu'muzun 844'üncü maddesinin tekrarından ibaret olan 134'üncü maddesinin bu düzenleme şekli Türk doktrininde eleştiriliyor ise de bu eleştiri gerekçesi modern düzenlemelerin dikkate alınmadan eski hükmün tercih edilmesine ve acentenin kusuru bulunmayan diğer hallerin dikkate alınmadan düzenlemenin eksik yapıldığına ilişkin bulunmaktadır. Yoksa, sözleşmenin feshinde acentenin kusurlu olması halinde, acentenin tazminat talep edebileceğine ilişkin herhangi bir görüş ileri sürülmüş değildir (Bkz. Dr. Karayalçın, Ticaret Hukuku, Ank., 1968, sh. 534, vd.; Dr.S.Arkan, Ticari İşletme Hukuku, Ank., 1993, sh. 199, vd). Adı geçen yazarların eleştirilerine dayanak yaptıkları yabancı düzenlemelerden İsviçre B.K.nun 418'inci maddesinde dahi acentenin portföy tazminat hakkı geniş ve ayrıntılı bir şekilde düzenlenirken son cümlede, sözleşmenin acentenin kusuru sebebiyle feshi halinde hiçbir tazminatın ödenmeyeceği de açık bir şekilde hükme bağlanmış bulunmaktadır (Bkz. Dr. F.Tekil, Ticari İşletme Hukuku, İst. 1990, sh. 227).

yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır³²⁰. Dolayısıyla denkleştirme talebi ilk defa TTK. m.122 ile düzenlenmiştir. Düzenlemede acentenin denkleştirmeye ilişkin talebi bir takım şartlara bağlanmıştır³²¹. Bunun dışında sigorta acenteleriyle ilgili olarak denkleştirme talebi hakkı ilk defa 14.06.2007 tarih ve 5684 sayılı SK. m.23/f.16'da düzenlenmek suretiyle hukuk sistemimizde yer almıştır³²². 5684 sayılı SK. m.23/f.16'da “Sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra sigorta şirketi sigorta acentesinin portföyü sayesinde önemli menfaatler elde ediyor ve hakkaniyet gerektiriyorsa, sigorta acentesi, sigorta şirketinden tazminat talep edebilir.” şeklinde düzenlenmiştir³²³. Özellikle sigorta sektöründe müşterinin sigorta bitiminde tekrar sigortasını yenilemesi göz önünde bulundurulduğunda müvekkilin bundan elde edeceği kazancın hakkaniyet

Borçlar Kanunu'nun sözleşmenin feshi ile ilgili 108/2. maddesinde de sözleşmenin feshinde kusurlu olan tarafın akdin hükümsüzlüğünden dolayı tazminat isteyemeyeceği düzenlenmiş bulunmasına göre de BK. hükümlerine göre de tazminat istenemeyeceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yanlar arasında akdi ilişkiyi düzenleyen Acentelik Sözleşmesi'nde ise davacı acenteye bu yönde hak tanıyan bir hüküm yer almayıp, aksine 16/B. maddesi hükmüne göre sigortacı tarafından haklı fesih halinde acentenin hiçbir tazminat hakkına sahip olamayacağı hükmüne de yer verilmiştir.

Dava dosyası kapsamı ile bilirkişi kurulu raporu mahkeme kabulüne göre, fesih işleminde davalı sigorta şirketinin haklı olduğu belirlenmiştir. Davacı acente ise bu kabul şeklini gerekçe yönünden temyiz de etmiş değildir. O halde yukarıdaki tüm açıklamalar karşısında akdin feshinde kusurlu olduğu kabul edilen davacı acentenin ne TTK.ne BK. ve ne de sözleşme hükümlerine göre komisyon alacağı adı altında bir tazminat talep edemeyeceğinin kabulü gerekmektedir. Ne var ki bilirkişiler gerek asıl, gerekse ek raporlarında davacının fesihten önce (1.341.954) lira komisyon alacağını bulduğunu saptamış olmalarına ve davalı tarafın bu rakkama karşı açık bir itirazları bulunmadığına göre, davanın sadece bu miktar yönünden kabulüne karar verilmesi gerekirken aksi görüşü içeren bilirkişi raporuna dayanılarak tamamen kabulü doğru olmadığı gibi, bu şekilde tesis edilen kararın Dairemizce onanmış olması da isabetli görülmediğinden davalı vekilinin karar düzeltme isteminin kabulü gerekmiştir.

Sonuç : *Yukarıda açıklanan nedenlerle davalı vekilinin karar düzeltme isteminin kabulü ile kararın onanmasına ilişkin Dairemizin 9.10.1995 gün ve 1995/6321-7336 sayılı kararı kaldırılarak, hükmün BOZULMASINA, bozma sebep ve şekline göre davalı tarafın tazminat miktarına yönelik diğer temyiz ve karar düzeltme itirazlarının incelenmesine şimdilik gerek olmadığına, ödediği temyiz ilam, temyiz peşin ve karar düzeltme harcının isteği halinde temyiz edene iadesine, 10.5.1996 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.”*

Söz konusu davada davalı sigorta şirketinin tek taraflı olarak feshettiği acentelik sözleşmesinden dolayı acentenin yapmış olduğu hayat sigortalarına ilişkin davalı şirketin tahsil ettiği primlerden dolayı oluşan kaybının davalı şirket tarafından ödenmemesi hasebiyle kaybı olan komisyon ücretini talep etmiştir. Söz konusu kararda Yargıtay denkleştirme hakkına ilişkin koşulları irdelemiş ve Yargıtay'ın bu kararı denkleştirme tazminatının şartları açısından önem arz etmektedir (Bkz. Kaya, s.348-349 dn; Kayıhan, s.169 dn; Ayan, s.123-125; http://www.hukuki.net/ictihat/Yargitay_11_Hukuk_Dairesi_1996-2189.php). Denkleştirme istemine ilişkin benzer uyuşmazlıklar hakkında Yargıtay 11. HD. 20.06.1996 tarih ve E.1996/2084, K.1996/4544 sayılı kararı için bkz. Ayan, s.125-131. Yargıtay 1996 yılında verdiği bu kararı denkleştirme hakkına ilişkin önemli bir boşluğu doldurmuş ve akabinde de denkleştirme talebine ilişkin içtihadını yerleştirmiştir. Bu husus maddenin gerekçesinde belirtilmiştir.

³²⁰ Kayıhan, s.175.

³²¹ Kendigelen, s.93.

³²² Korun, s.68; Temeltaşı, s.161.

³²³ Ayan, s.91.

arz etmeyeceği görülecektir³²⁴. Dolayısıyla sigorta acentesi, acentelik sürecinde elde ettiği müşteri portföyü karşılığında sigorta şirketinden bir denkleştirme istemektedir. Bu yönüyle SK. m.23/f.16'nın TTK. m.122 ile aynı doğrultuda olduğu görülür³²⁵.

Denkleştirme talebine ilişkin hukukumuzda henüz yasal bir düzenleme yokken doktrinde çeşitli yazarlar bu talebe ilişkin çeşitli nitelemelerde bulunmuşlardır. Bu hususta bazı yazarlar bu hakkın bir tazminat mahiyetinde olduğunu, bazı yazarların ise sebepsiz zenginleşmeye dayalı bir mahiyet arz ettiğini, bir kısım yazarlar ise bunu bir denkleştirme şeklinde nitelemişlerdir³²⁶. Fakat denkleştirme talebinin yasal dayanağı bir tazminat veya sebepsiz zenginleşme hususu değildir. Denkleştirme talebi, acentenin, müvekkilin sadakat borcuna dayalı olan bir talebi de değildir³²⁷. Kaldı ki, bu talebin bir tazminat olgusuna dayanması durumunda müvekkilin bir kusurunun olması ve bu kusura binaen acentenin sözleşmeyi fesh etmiş olması ve bunun sonucunda acentenin bir zararının oluşması gerekirdi³²⁸. Oysa TTK. m.122'ye göre müvekkilin tamamen kusursuz olduğu durumlarda bile acente denkleştirme hakkını elde edebilmektedir³²⁹. Kaldı ki kusur şartı denkleştirme talebinin temelinde yer almamaktadır³³⁰.

Sebepsiz zenginleşme hususunda ise sebepsiz zenginleşme ile buna ilişkin fiil arasında bir illiyet bağının bulunmaması ve taraflardan birinin bundan dolayı mal varlığında bir artı değer oluşması gerekir. Fakat müvekkilin malvarlığında oluşan çoğalmanın acentelik sözleşmesinden kaynaklanan bir sebebi vardır ve bu nedenle denkleştirme hakkında sebepsiz zenginleşme de bir dayanak teşkil etmeyecektir³³¹.

Acentenin bulunduğu yeni müşteriler bir yönüyle müvekkile ait ticari işletmenin kıymetini de arttıracaktır ki bu kıymet artışının acente için de bir menfaat doğurması gerekir. Bu nedenle TTK. m.122'de ifade edilen "*Denkleştirme İstemi*" kavramının temeli esasen bir yönüyle dürüstlük kuralına dayanmaktadır. Bu hususta dürüstlük kuralından dolayı TMK. m.2'de de ifadesini bulduğu söylenebilir³³².

³²⁴ İmregün, s.171.

³²⁵ Dönmez, s.77.

³²⁶ Aybar, Zehra B., 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda Denkleştirme İstemi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y.12, S.24, s.171.

³²⁷ Kaya, A., s.246.

³²⁸ Kaya, s.351.

³²⁹ Karasu, 2008, s.305.

³³⁰ Kaya, A., s.246-247.

³³¹ Aybar, s.171; Kaya, s.351-352; Kaya, A., s.246.

³³² Ayhan/Özdamar/Çağlar, s.389; TMK. m.2 "*Herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kuralına uymak zorundadır*".

Acentenin denkleştirme hakkını talep etmesinde sigorta acentesi veya başka herhangi bir sektörde faaliyet gösteren bir acente olması arasında bir fark yoktur. Bununla birlikte acentenin tüzel kişi veya gerçek kişi olup olmaması, tekel yetkisinin olup olmaması arasında da bir fark yoktur. Dolayısıyla bu hak, tüm acentelik ilişkilerinde acenteye tanınmış bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır³³³.

Acentenin denkleştirme hakkına ilişkin TTK. m. 122 emredici mahiyette değildir. Bu nedenle acente ve müvekkilin karşılıklı anlaşmaları suretiyle sözleşmeyle kaldırılabilir. Fakat bununla birlikte acente TTK. m.122/f.4'e göre denkleştirme hakkından önceden feragat edemez³³⁴. Bu durumun hakkaniyet ve acentenin korunması bakımından önemlidir.

2.6.2. Karşılaştırmalı Hukukta Denkleştirme Talebi Hakkı

Denkleştirme istemi, sadece hukukumuzda değil; aynı zamanda AB hukukunda da yer almaktadır. Hatta 1986/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifinin 17. maddesinde düzenlenmiş ve Avrupa Birliğine üye devletler de bu direktif doğrultusunda kendi kanunlarında aynı paralelde olması amacıyla acente hukukuna ilişkin hükümlerde düzenleme yoluna gitmişlerdir³³⁵. ATK.'daki düzenlemede portföy hakkı, "Ausgleichsanpruch"; İBK'daki düzenlemenin Almanca metninde "Entschädigung für die kundschaft"; İBK'daki düzenlemenin Fransızca metninde "Indemnité de clientèle"; Fransız hukukunda ise "Indemnité compensatrice" şeklinde ifade edilmiştir³³⁶. TTK. m.122'nin hazırlanmasında da söz konusu direktif doğrultusundaki düzenlemeye paralel düzenlenmiş olan ATK. § 89/b ve İ 418u hükümlerine benzer nitelikte bir düzenleme yapılmıştır³³⁷. Fakat AB direktifinde denkleştirme tazminatı detaylı olarak düzenlenmesine karşın, TTK. m.122'nin düzenlenmesinde AB direktifinden farklı olarak tazminata hak kazanma şartları açısından hakkaniyet ve acentelik sözleşmesinin sonlanması akabinde acentenin menfaat kaybına uğramasına ilişkin bir takım şartlar eklenmiştir³³⁸.

³³³ Ilgın, Çiğdem Bal/Baytun, Ecem Evin, Portföy Tazminatının Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki Uygulamaları, 2014, (Çevrimiçi) http://www.goksusafiisik.av.tr/Articletter/2014_Summer/GSI_Articletter_2014_Summer_Article8.pdf (Erişim Tarihi: 12.09.2016), s.91.

³³⁴ Korun, s.68.

³³⁵ Reva, s.242; Kaya, A.,s.237; Aybar, s.168; AB Hukuku, Almanya, İsviçre, Avusturya, Fransa ve İtalya hukuk sistemlerindeki düzenleme hakkında detaylı bilgi için bkz. Ayan, s.137-146.

³³⁶ Tekil, s.227.

³³⁷ Karayazgan, s.70; Reva, s.232; Kaya, A.,s.237.

³³⁸ Rüzgar, s.441.

1986/653 Sayılı Avrupa Birliği Direktifi m.17’de acentenin müvekkile acentelik sürecinde yeni müşteriler kazandırmış ve müvekkilin buna bağlı olarak işlerini önemli ölçüde geliştirmiş ve bundan dolayı önemli menfaatler elde etmiş olması durumunda denkleştirme tazminatına hak kazanacaktır. Bununla birlikte acentenin, acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle bir gelir kaybına uğramış olması gerekir³³⁹. Denkleştirme miktarının ortaya çıkan somut olayın ve acentelik sözleşmesinin özelliklerine göre belirlenmesi gerekir. Acenteye ödenecek ücret miktarının tespitinde acentelik faaliyetleri icra edilirken söz konusu müşterilerden acentenin elde ettiği ücretler ve hakkaniyet nazarı dikkate alınacaktır. Ayrıca söz konusu düzenlemede denkleştirme miktarına 1 yıllık gelire karşılık gelen üst sınır konulmuştur³⁴⁰.

1986/653 Sayılı AB. Direktifi m.17 acentenin hangi durumlarda denkleştirme talep edebileceğine yer verirken, aynı direktifin 18. maddesinde ise acentenin hangi durumlarda denkleştirme talep edemeyeceğini düzenlemiştir. Bu doğrultuda acentenin işini devam ettiremeyecek derecede uzun süreli hastalanması veya sakat kalması gibi durumlarda sözleşmenin sonlandırılması durumunda acentenin denkleştirme talebinde bulunabilecektir³⁴¹.

Acentenin denkleştirme hakkı ilk defa Avusturya hukuk sisteminde yerini almıştır³⁴². Alman hukuk sisteminde ise Avusturya hukuk sisteminden devşirilmek suretiyle yer almıştır³⁴³. ATK. § 89/b ve İBK 418u hükümlerinde acenteye tanınmış olan denkleştirme hakkı çok sıkı şartlara bağlanmıştır³⁴⁴. Ayrıca Fransa’da da 1949 ve 1950 tarihinde yapılan düzenlemelerle sigorta acentelerine denkleştirme hakkı tanınmıştır³⁴⁵. İtalyan hukuk sistemine ise İtalyan Medeni Kanununun m.1751’de düzenlenmesi suretiyle girmiştir³⁴⁶. Bu şekilde düzenleme getirilmesinin altında acentenin müvekkile oranla güçsüz durumda olması, ayrıca yukarıda ifade olduğu üzere acentenin faaliyetleriyle müvekkile kazandırdığı ekonomik kazanç, müşteri çevresi ve hakkaniyetin de etkili olduğu kanaatindeyiz. Kaldı ki bu kavramların hepsi düzenlemede yer almıştır.

Eski acentenin kazandırmış olduğu müşterilerin yeni acenteye de kazanımları olduğundan bunu sadece müvekkil açısından değerlendirmenin doğru olmayacağı bu nedenle Al-

³³⁹ Kaya, A.,s.234.

³⁴⁰ Ayan, s.137.

³⁴¹ Karasu, 2008, s.306.

³⁴² Korun, s.68 dn.; Ayan, s.144.

³⁴³ Bilge, Necip, Acentelik Mukavelesi Hakkında Yeni Federal Kanun, AÜHFD, C:XII, S.3-4, Y.1955, s.370.

³⁴⁴ Kayıhan, s.159.

³⁴⁵ Reva, s.228.

³⁴⁶ Korun, s.68 dn.

manya'da uygulamada yeni acentenin denkleştirme tazminatını karşılamaktadır. Bu direkt olarak yeni acente tarafından karşılanacağı gibi müvekkil tarafından yeni acentenin hak edişinden kesilmek suretiyle de eski acenteye ödenebilir³⁴⁷. Bu hususta esasen eski acentenin işletmeye kazandırdığı müşterilerin, yeni acentenin aynı bölgede faaliyete başlaması durumunda sadece müvekkile bir kazanım sağladığını söylemek kanaatimizce doğru olmayacaktır. Yeni acentenin de bu müşterilerden dolayı bir çaba harcamaksızın kazanç sağlayacağı aşikârdır. Dolayısıyla eski acentenin bulduğu müşterilerden dolayı ortaya çıkan müşteri tazminatı olgusuna yeni acentenin de hak edişinden hakkaniyet doğrultusunda hesaplanacak bedel oranında katılması gerektiği kanaatindeyiz.

1953 tarihinde detaylı bir şekilde düzenlenmiş olan ATK. § 89/b'de acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra acentelik sürecinde acentenin müşterilerle olan ilişkilerinden dolayı acentelik süreci sonrasında müvekkil bundan yararlanacaktır ve müvekkilin, acentenin kazandırmış olduğu bu müşterilerle kuracağı münasebetle acentenin bundan kaynaklanan kaybının tazmin edilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır³⁴⁸. ATK. § 89/b'deki bu düzenleme bir görüşe göre hakkaniyet temeline dayandığından salt mali bir hak mahiyetinde değerlendirilemez³⁴⁹. Kaldı ki; denkleştirme hakkının acenteyi müvekkile nazaran güçsüz olmasından dolayı feshin olumsuz sonuçlarından korumaya yönelik olduğu kanısındayız.

Acentenin denkleştirme hakkının, Alman ve İsviçre hukuk sisteminde yer alması büyük tartışmalar akabinde olmuştur³⁵⁰. Fakat bununla birlikte ATK. § 89/b, İBK 418u hükmüne oranla daha detaylı düzenlenmekle birlikte, İBK 418u hükmü denkleştirme hakkına ilişkin koşullar bakımından ATK.'ya göre daha esnektir. Bu suretle denkleştirme hakkının talebinde OR. 418u hükmü acentenin bir menfaat kaybına uğrayıp uğramamasını göz önünde bulundurmadan ziyade müvekkilin menfaat elde etmesini hakkaniyet açısından yeterli kabul etmektedir³⁵¹. Oysa ATK. § 89/b acentenin denkleştirme talep edebilmesi için acentenin bir kayba uğramasını şart koşmaktadır. Fakat İBK 418u'da da denkleştirme hakkının acenteden kaynaklanan bir sebeple feshedilmesi durumunda alamayacağı hüküm altına alınmıştır³⁵².

³⁴⁷ Akın, agm., s.635.

³⁴⁸ Arslanlı, Halil, Kara Ticareti Hukuku Dersleri Umumi Hükümler, 3. bs., İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, 1960, s.188.

³⁴⁹ Karahan, s.362.

³⁵⁰ Bilge, s.369; Kayıhan, s.159.

³⁵¹ Kaya, A.,s.237.

³⁵² Ayan, s.141-142.

ATK. § 89/b'ye göre acentelik sözleşmesinin kurulması aşamasında acente denkleştirme hakkından feragat edemez. Fakat acentenin sadece AB ülkeleri dışında faaliyette bulunması durumunda denkleştirme hakkından feragat edebilecektir. Bununla birlikte acentenin AB ülkelerinde ve AB ülkeleri dışındaki ülkelerde aynı anda faaliyette bulunması durumunda denkleştirme hakkından yine feragat edemeyecektir³⁵³.

2.6.3. 6762 Sayılı TTK'da Denkleştirme Talebi Hakkı

ETTK'da denkleştirme hakkına ilişkin açık bir hüküm yer almadığından acentenin bu hakkı ETTK. m.134/f.2'nin doktrinindeki bazı yazarlarca ve Yargıtay tarafından geniş yorumlanması suretiyle denkleştirme hakkının varlığı kabul ediliyordu. ETTK. m.134/f.2'de "*Tazminat Borcu*" yan başlığı altında "*Müvekkilin veya acentenin iflası veya ölümü yahut hacir altına alınması sebebiyle acentelik mukavelesi sona ererse, işlerin tamamen görülmesi halinde acenteye verilmesi gereken ücret miktarına nispetle tayin olunacak münasip bir tazminat acenteye yahut yukarıdaki hallere göre onun yerine geçenlere verilir.*" şeklinde düzenlenmişti³⁵⁴. Denkleştirme hakkıyla ilgili her ne kadar ETTK. m.134/f.2'nin geniş yorumlanması yoluna gidilse de hukuk tekniği açısından eleştirilmekteydi. Bu eleştiriler bağlamında ETTK. m.134/f.2, TTK. m.122 bağlamında acentenin müşteri tazminatı hakkını karşılayabilecek mahiyette bir hüküm ifade etmiyordu³⁵⁵. Acente hukukunda önemli bir boşluk doldurulmaya çalışılırken bunun uygulamada TMK. m.1 ile gerekçelenmesi gerekiyordu³⁵⁶. Yargıtay'ın müşteri tazminatına ilişkin verdiği kararlarda da yukarıda da ifade edildiği üzere TMK. m.1'in baz alınması suretiyle ETTK. m.134/f.2'nin geniş yorumlanması etkili olmuştur. Ayrıca bizde bu konuda henüz müstakil bir düzenleme olmadığından ATK. § 89/b ve İBK 418u hükümlerini de göz önünde bulundurmıştır³⁵⁷. Bununla birlikte İmregün, ETTK. m.23'e dayandırılmak suretiyle de denkleştirme hakkının istenebileceğini mümkün görmekteydi³⁵⁸.

³⁵³ Rüzgar, s.442. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Rüzgar, s.442.

³⁵⁴ Dönmez, s.76.

³⁵⁵ Kayıhan, s.160.

³⁵⁶ Cengiz, s.162.

³⁵⁷ Kaya, A., s.238; Kayıhan, s.164; Korun, s.73.

³⁵⁸ İmregün, s.171.

ETTK'nın yürürlükte olduğu dönemde denkleştirmeye ilişkin yasal düzenleme olmadığından Yargıtay'ın müşteri tazminatına ilişkin verdiği kararlarda tazminat miktarının hesaplanmasında bilirkişi incelemesi yapılması ve bilirkişinin raporu doğrultusunda tazminat miktarının hesaplanması gerektiği ifade edilmiştir³⁵⁹.

ETTK. m.134/f.2'de acentelik mukavelesinin sona ermesinde sayılan bir takım sebeplerden ziyade acentelik mukavelesinin başlangıçta belirli bir süreye bağlanmak suretiyle kurulmuş olması ve sürenin dolmasıyla sona ermesi durumunda da yine acentenin denkleştirme hakkını elde edeceği doktrinindeki kimi yazarlarca ifade edilmiştir. Çünkü denkleştirme hakkının temelinde sözleşmenin sona ermesi vardır³⁶⁰. Acentelik sözleşmesinin devamı durumunda denkleştirme söz konusu olmayacaktır.

Sürelili sözleşmeye bağlı acentelik sözleşmelerinde sürenin dolmasından önce gerçekleşecek bir erken fesihte acente tazminat alabilecektir. Fakat ETTK. m.134 hükmünden hareketle, acentelik sözleşmesinin kanun hükmünde geçen sebeplerin dışındaki sebeplerle sona ermesi durumunda acentenin tazminat hakkı olmayacaktır³⁶¹. Bu tazminatın, müşteri tazminatı olarak değerlendirilmesinden ziyade kanun hükmünde de ifade edildiği üzere, tamamlanmamış işlerin tamamen görülmesine bağlı bir tazminat olduğu kanaatindeyiz.

Bilindiği üzere bir sözleşmenin devam ettiği süreçte taraflar için bir takım haklar ve borçlar doğurması olağandır. Fakat mevcut olan sözleşmenin sona ermesi durumunda taraflar açısından borç ve hak doğuran bir durumun varlığı için bunun yasada veya taraflar arasında kurulmuş olan sözleşmede yer alması gerekir. İşte bu noktada ETTK. m.134 hükmü tarafların sözleşme sonrası hak ve borçlarını düzenleyen bir mahiyet arz eder³⁶².

2.6.4. Denkleştirme Talebi Hakkının Koşulları

TTK ve AB üyesi devletlerin hukuk sistemlerinde denkleştirme hakkı belirli ön şartlara bağlanmış ve ilgili ön şartlar doğrultusunda sözleşmenin sona ermesi durumunda acentenin denkleştirme hakkını elde edeceği ifade edilmiştir. Bu şartlar doğrultusunda acentenin müşteri tazminatına hak kazanabilmesi için; belirli süreli acentelik sözleşmelerinde sözleşme süresinin

³⁵⁹ Karasu, 2008, s.287.

³⁶⁰ Kınacıoğlu, s.70; Kaya, A., s.239.

³⁶¹ Korun, s.69.

³⁶² Reva, s.228.

dolması, belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinde ise sözleşmenin feshi, acentenin veya müvekkilin ölümü veya kısıtlanması veya iflası dolayısıyla sözleşmenin sona ermesi gerekir³⁶³.

TTK. m. 122’de acentenin denkleştirme talebine ilişkin şartları sayılmıştır. SK. m.23/f.16’da da sigorta acentelerine münhasır yapılan düzenlemede sigorta acentelerinin denkleştirme talebine ilişkin şartları sayılmıştır. Fakat SK. m.23/f.16’da sigorta acentelerinin dışındaki acentelik faaliyetlerine ilişkin bir denkleştirme talebini düzenlememiştir. Bununla birlikte SK’daki düzenleme, TTK’daki düzenleme yer almadan önce diğer acentelik ilişkilerindeki benzer uyumsuzluklarda kıyasen uygulanmıştır³⁶⁴.

2.6.4.1. Sözleşmenin Sona Ermesi

TTK. m.122/f1’de “Sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra” şeklinde ifade edilen ön şart, müşteri tazminatının ileri sürülebilmesi için öncelikle geçerli bir acentelik sözleşmesinin varlığı, acentenin acentelik sürecinde denkleştirme hakkına ileride konu olabilecek faaliyetlerde bulunmuş olması ve bu sözleşmenin sona ermesi gerektiğine işaret etmektedir³⁶⁵. Taraflar arasındaki sözleşme ilişkisinin sona ermesi aslında bir yönüyle müşteri tazminatına ilişkin şekil şartıdır. Fakat sözleşmenin hangi nedenle sona erdiğinin talep hakkının doğumu açısından bir önemi olmamakla birlikte sözleşme ilişkisinin sona erme nedenlerinin müşteri tazminatı açısından tamamen önemsiz olduğunu söylemek de doğru olmayacaktır³⁶⁶.

Sözleşme ilişkisinin sona erme sebepleri ETTK. m.133 ve m.134’te dilin sadeleştirilmesi suretiyle TTK. m.121’de düzenlenmekle birlikte³⁶⁷, sözleşme ilişkisinin sona erme sebepleri TTK. m.121’le sınırlı değildir³⁶⁸.

2.6.4.1.1. Sözleşmenin Fesih Yoluyla Sona Ermesi

Fesih, belirli süreli veya belirsiz süreli sözleşmelerin, sözleşmeye taraf olanların iradeleri doğrultusunda bu hakkı kullanmaları sonucu ortaya çıkan³⁶⁹, bozucu yenilik doğuran ve ileriye etkili olan bir haktır³⁷⁰. Feshin haklı olması durumu sözleşmeye taraf olanlar açısından

³⁶³ Dönmez, s.81.

³⁶⁴ Ayan, s.146.

³⁶⁵ Akın, agm., s.615; Ayan, s.147-148.

³⁶⁶ Kaya, s.355.

³⁶⁷ Reva, s.226.

³⁶⁸ Kaya, A., s.247.

³⁶⁹ Kaya, A., s.248.

³⁷⁰ Eren, s.64-65; Temeltaşı, s.117.

bir takım hakları söz konusu kılmakla birlikte haksız fesih³⁷¹ ise bir takım hakları ortadan kaldırı³⁷². Bu suretle fesih tek başına müşteri tazminatı açısından bir anlam ifade etmemektedir. Feshe konu olan durum müşteri tazminatı açısından belirleyici olmaktadır.

Acentelik sözleşmesi, sürekli borç doğuran mahiyeti itibariyle acentenin sürekli borç ilişkisinden dolayı borcun ifasıyla sona ermez³⁷³. Bu nedenle acentelik sözleşmesi, sözleşme süresinin dolması, taraflardan birinin ölümü, kısıtlanması veya fiil ehliyetini kaybetmesi nedeniyle sona erer. Bununla birlikte taraflardan birinin tek taraflı feshiyle de acentelik sözleşmesi sona erecektir³⁷⁴.

Acentelik sözleşmesini taraflar olağan veya olağanüstü fesih yoluyla da sona erdirebilirler. Fakat acentelik sözleşmesinin feshi, müşteri tazminatı açısından önem arz eder³⁷⁵. Bu suretle acentenin davranışlarından kaynaklanan her fesih acentenin müşteri tazminatı hakkını ortadan kaldırmaz³⁷⁶. Acentenin feshi haklı kılacak bir kusurunun olması ve buna dayanarak müvekkilin haklı nedenle sözleşmeyi feshetmesi durumunda acente müşteri tazminatını talep edemeyecektir. Ancak sözleşme acente tarafından feshi haklı kılacak bir nedenle feshedilmişse bu durumda müşteri tazminatını talep hakkı söz konusu olacaktır³⁷⁷.

Acentenin feshi haklı kılacak bir sebeple sözleşmeyi sona erdirmesi suretiyle müşteri tazminatına hak kazanması hususu, TTK. m.122./f.3'te "*Müvekkilin, feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan, acente sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmişse, acente denkleştirme isteminde bulunamaz.*" şeklinde ifade edilmiş ve bu hüküm müşteri tazminatının hakkaniyetle ilişkisini ortaya koymaktadır³⁷⁸. Tarafların karşılıklı olarak anlaşmak suretiyle sözleşmeyi sona erdirmeleri hususunda teklifte de bulunabilirler. Teklifin kim tarafından yapıldığı bir önem arz etmeyecektir. Fakat

³⁷¹ "... Davalı sigorta şirketi, davacı acente ile olan sözleşmeyi fesih etmiş ise de, davacı acentenin sözleşmeye aykırılığı ve kusuru da olduğu ispat edilemediğinden, haksız fesih nedeniyle, acente yararına portföy tazminatına karar vermek gerekir..." Yargıtay 11. HD. 21.02.2002 tarih ve E.8247, K.258 – Kaya, A., s.286. Söz konusu kararda acentenin sözleşmesinin feshini gerektirir bir kusurun olmaması ve müvekkilin feshe ilişkin acentenin kusurunu ispatlayamaması durumunda denkleştirme tazminatına hükmettiği görülmektedir.

³⁷² Kaya, A., s.248.

³⁷³ Reva, s.226.

³⁷⁴ Üçüncü, s.988; Reva, s.226.

³⁷⁵ Kaya, s.355-356.

³⁷⁶ Karasu, 2008, s.290.

³⁷⁷ Dönmez, s.81; Karasu, 2008, s.290; Kaya, s.355-356.

³⁷⁸ Korun, s.75-76.

müşteri tazminatı açısından söz konusu teklifin acente tarafından yapılması durumunda sözleşmeyi sona erdirme iradesi acente tarafından ortaya konulmuş olacağından hakkaniyet çerçevesinde müşteri tazminatının ödenmemesi gerekir³⁷⁹.

Müvekkilin veya acentenin karşı tarafa feshi ihbar ettiği süreçte taraflar arasındaki acentelik ilişkisi devam ettiğinden var olan sözleşmenin feshi gerçekleşmemiş olacaktır. Dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam ettiğinden müşteri tazminatı hakkı henüz söz konusu olmayacaktır³⁸⁰.

2.6.4.1.2. Sözleşmenin Süresinin Dolması

Yukarıda da ifade edildiği üzere sözleşmeler belirli süreli veya belirsiz süreli olarak yapılmaktadır. Belirli süreli yapılmış olan acentelik sözleşmelerinde sözleşmeye ilişkin sürenin dolmasıyla devam eden acentelik sözleşmesi sona erecek³⁸¹ ve bu durum taraflar açısından bir takım hakların talep edilebilirliği açısından yeni bir durum ortaya çıkaracaktır. Sözleşmenin sona ermesi ve müşteri tazminatının talep edilebilmesi açısından belirsiz süreli acentelik sözleşmenin feshiyle belirli süreli acentelik sözleşmesinin sona ermesi arasında hiçbir fark yoktur. Dolayısıyla her iki halde de sözleşmenin sona ermesi akabinde müşteri çevresinden müvekkilin karşılıksız yararlanması durumu söz konusudur³⁸². Bu durumda sözleşmenin süresinin dolmasıyla birlikte TTK.m.122/f.1’de ifade edilen şartların da varlığıyla acente müşteri tazminatını talep edebilecektir. Ayrıca sürenin dolmasıyla birlikte sözleşmenin devamı hususunda tarafların örtülü de olsa bir irade ortaya koymamaları gerekir³⁸³.

Belirli süreli yapılmış olan acentelik sözleşmesinin tarafların sözleşmenin devamı hususunda açık bir şekilde irade ortaya koymaları veya sözleşmenin devamı hususunda örtülü olarak rıza göstermeleri durumunda belirli süreli sözleşme TTK. m.121/f.2 belirsiz süreli sözleşme olarak devam edecektir. Bu hususta ETTK’da bir düzenleme yer almıyordu³⁸⁴. TTK. m.121/f.2, ETTK’da yer almayan yeni bir hükümdür. Belirli süreli acentelik sözleşmelerinin

³⁷⁹ Kaya, s.357.

³⁸⁰ Rüzgar, s.442. 28.01.2010 tarihinde Volvo Car ile acentesi arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkta Volvo, acentesinin bir takım yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmasından hareketle acentelik sözleşmesini feshediyor ve müşteri tazminatını ödemekten kaçınıyor. Uyuşmazlık, Avrupa Adalet Divanında tartışılıyor ve denkleştirme tazminatına hükmediliyor. Detayı hakkında bkz. Rüzgar, s.441-442.

³⁸¹ Çiyiltepe, s.85.

³⁸² Ayan, s.148.

³⁸³ Kaya, A., s.247-248.

³⁸⁴ Temeltaşı, s.142.

tarafların iradeleri doğrultusunda devam etmesi durumunda belirsiz süreli sözleşme haline geleceğine ilişkin genel kuralı hüküm altına almak suretiyle düzenlemiştir ve bu husus maddenin gerekçesinde belirtilmiştir.

2.6.4.1.3. Sözleşmenin Üçüncü Kişiyeye Devri

Bir sözleşmenin devri hususu TBK. m.205/f.1’de “Sözleşmenin devri, sözleşmeyi devralan ile devreden ve sözleşmede kalan taraf arasında yapılan ve devreden bu sözleşmeden doğan taraf olma sıfatı ile birlikte bütün hak ve borçlarını devralana geçiren bir anlaşmadır.” şeklinde ifade edilmiştir. Kanun koyucu burada sözleşmenin devrine ilişkin anlaşmayı ilk defa Borçlar Kanununda yer vermek suretiyle tanımlamıştır.

Sözleşmenin devrinde devreden bütün hak ve borçları devralana geçmektedir. Bu durumda devrin gerçekleşmesiyle müvekkilin acentelik sözleşmesindeki muhatabı bundan böyle devralan olmaktadır. Devirde müvekkilin onayı da gerekir. Müvekkilin vereceği onay acentelik sözleşmesinin ilk kuruluşu anında sözleşmede hüküm altına alınabileceği gibi sonradan da onay verilebilir³⁸⁵.

Çalışmamızda irdelenen acentelik sözleşmeleri de taraflar arasında devri mümkün olan sözleşmelerdendir. Fakat acentelik sözleşmesinin üçüncü kişiyeye devri durumunda müşteri tazminatının talebi açısından devreden acentenin devirden sonra müşteri tazminatı alması hususunda TTK’da bir düzenleme yer almamaktadır. Kanımızca TTK’da acentelik sözleşmesinin devrine ilişkin bir düzenlemenin yer almaması eksikliklerdir. Oysa ATK. § 89/b’de acentenin, acentelik sözleşmesinin üçüncü kişiyeye devri durumunda acentenin müşteri tazminatını talep edemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Böyle bir durumda müşteri tazminatının acenteye ödenmemesi hakkaniyet gereğidir³⁸⁶. Acentenin sözleşmeyi üçüncü kişiyeye nihayetinde bir menfaat mukabilinde devredeceği düşünüldüğünde bunun yanında bir de müşteri tazminatı talep etmesi durumunda iki menfaat elde etmiş olacaktır ki bu durumun hakkaniyetle bağdaşmayacağı kanaatindeyiz. Aynı şekilde İngiliz hukukunda da acentenin, acentelik sözleşmesine ilişkin tüm hak ve borçları üçüncü kişiyeye devretmek istemesi durumunda söz konusu devre, müvekkilin rıza göstermesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Müvekkilin söz konusu devre onay vermesi durumunda bile devreden acentenin müşteri tazminatı talep edemeyeceğine düzenlemede yer

³⁸⁵ Ayan, s.162.

³⁸⁶ Kaya, s.359.

verilmiştir³⁸⁷. Bu durum AB'nin acenteliğe ilişkin Direktifin 18. maddesinde de acentenin sözleşmeye ilişkin haklarını üçüncü kişiye devretmesi durumunda müşteri tazminatına ilişkin hakından mahrum kalacağını benzer şekilde düzenlemek suretiyle hüküm altına almıştır³⁸⁸.

Her ne kadar hakkaniyet gereği acentenin sözleşmeyi üçüncü kişiye devretmesi durumunda müşteri tazminatını alamaması söz konusu olsa da acentenin sözleşmeyi bir bedel karşılığında devretmemesi durumunda müşteri tazminatı hakkını talep edebileceği kanısındayız. Çünkü acentenin sözleşmeyi üçüncü kişiye devri bir menfaat karşılığı olmayabilir. Böyle bir durumda acente açısından bir çifte menfaat söz konusu olmayacaktır. Fakat sadece üçüncü kişinin değil de devirde müvekkilin de acenteye sağlayacağı bir menfaat olması durumunda kanımızca acente yine müşteri tazminatını talep edemeyecektir.

Acentenin sözleşmeyi üçüncü kişiye devretmesi gibi müvekkilin de işletmeyi bir başkasına devretmesi veya satması durumu söz konusu olabilir. Böyle bir durumda acentelik sözleşmesi kendiliğinden sona ermeyecektir. Bu durum, acente açısından sözleşmenin haklı feshini gündeme getirir. Acentenin böyle bir durumda acentelik sözleşmesini haklı olarak feshetmesi durumunda müşteri tazminatı hakkı söz konusu olacaktır³⁸⁹.

2.6.4.1.4. Sözleşmenin Kendiliğinden Sona Ermesi

Acentelik sözleşmesinin sona ermesi, tarafların sözleşmeyi sonlandırmak üzere karşılıklı anlaşmaları, sözleşmenin bir süreye bağlanması durumunda sürenin dolmasıyla sözleşmenin kendiliğinden sona ermesi veya öngörülemeyen (hastalık, ölüm, kısıtlanma, iflas gibi) bir sebebin doğması nedeniyle sözleşmenin sona ermesi şeklinde gerçekleşir. Ayrıca sözleşmenin taraflar arasında kurulurken sözleşmeye bozucu bir şartın eklenmesi ve bu şartın ortaya çıkmasıyla da sözleşme sona erecektir³⁹⁰.

Acentenin ölmesi durumunda mirasçıları müşteri tazminatı hakkını talep edebilirler. Fakat acentenin intiharı durumunda müşteri tazminatı talep edip edememesi hususu doktrinde tartışmalıdır. Acentenin intiharı somut olayın özelliklerine göre müşteri tazminatı hakkında indirim söz konusu olabileceği gibi alamaması da söz konusu olabilecektir³⁹¹. Bununla birlikte

³⁸⁷ Karayazgan, s.73.

³⁸⁸ Rüzgar, s.441.

³⁸⁹ Kaya, s.360.

³⁹⁰ Kaya, A., s.251-252.

³⁹¹ Ayan, s.152; Acentenin intiharında mirasçılarının müşteri tazminatını talep edebilecekleri ve fakat bununla birlikte somut olayın özellikleri de dikkate alınmak suretiyle hakkaniyet çerçevesinde bu husus değerlendirilmelidir. Konu hakkındaki detay için bkz. Kaya, s.357 dn.

acentenin çaresi olmayan bir hastalığa yakalanması ve bundan dolayı intihar etmesi durumunda mirasçıları yine müşteri tazminatını talep edebileceklerdir. Fakat acentenin aşırı alkol bağımlısı olması ve sarhoş halde bir kazaya sebebiyet vermesi suretiyle ölmesi durumunda hakkaniyet gereği müşteri tazminatı talep edemeyecektir³⁹². Bu durumda TTK. m.122/f.3’de “*Müvekkilin, feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan, acente sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmişse, acente denkleştirme isteminde bulunamaz.*” şeklinde ifade edilen, acentenin kusurunun bu kapsamda değerlendirilebileceği kanaatindeyiz. Acente, yukarıdaki örnekte ifade edilen kusuruyla müvekkil cephesinde işlerin aksamasından ötürü bir zarara sebebiyet vermiştir. Bu durum sadece TTK. m.122’de değil; SK. m.23/f.16’da da “...*Ancak, sigorta acentesinin haklı bir nedene dayanmaksızın sözleşmeyi feshetmesi ya da kendi kusuruyla sözleşmenin feshine neden olması halinde tazminat hakkı düşer.*” ifade edilmiştir³⁹³.

Acente veya müvekkilin ölümü acentelik sözleşmesini sonlandırır. Fakat müvekkilin ölümü sözleşmenin devamı açısından acenteninkine göre farklılık arz eder. Şöyle ki; müvekkil öldükten sonra acente TBK. m.513/f.1 gereği sözleşmeyi hemen sonlandıramaz. Sözleşmeyi bir süre devam ettirdikten sonra müvekkilin mirasçılarıyla sözleşmenin devamı yönünde bir irade ortaya koyması durumunda sözleşmeyi feshetmek suretiyle müşteri tazminatını talep edebilecektir³⁹⁴. Tarafların sözleşmenin devamı yönünde irade ortaya koymaları durumunda sözleşme müvekkilin mirasçılarıyla acente arasında devam edecektir. Bununla beraber müvekkil acente tarafından öldürülmüşse bu durumda hakkaniyet gereği acente müşteri tazminatı talep edemeyecektir³⁹⁵.

Müvekkilin iflası acentelik sözleşmesini kendiliğinden sona erdirir. Müvekkil her ne kadar iflas etmiş olsa da acentenin işletmeye edindirdiği müşteriler müvekkile doğrudan olmasa da müvekkilin malvarlığı üzerinde tasarrufta bulunan iflas masası yeni müşteriler sayesinde bir kazanım elde ettiğinden yine müşteri tazminatı talep edilebilecektir³⁹⁶. Bu durumda acentenin kazandırdığı müşteriler sayesinde işletmenin borçlarının ödenmesi de müvekkil açısından bir kazanımdır.

³⁹² Arkan, s.226.

³⁹³ Temeltaşı, s.167.

³⁹⁴ Kaya, A., s.251 dn.

³⁹⁵ Ayan, s.152.

³⁹⁶ Kaya, s.358.

Acentenin yaşlanması ve faaliyetlerini engelleyecek nitelikteki daimi nitelikteki sağlık sorunlarının nüksetmesi durumunda müvekkil sözleşmeyi her ne kadar feshetse de bunda acentenin bir kusurunun olmaması nedeniyle acentenin müşteri tazminatını alması gerektiği kanısındayız. Bu hususta acentenin yaşlılığı, hastalığı gibi acentenin sözleşmeye elinde olmayan bir kusurdan dolayı devam edememesi durumuna TTK. m.122 ve SK. m.23'te yer verilmezken, AB Direktifi m.18/b'de yer verilmiştir³⁹⁷. Direktifte müşteri tazminatına ilişkin olarak acentenin ölümünden bahsetmese de, direktifte sayılan diğer hallerin de müvekkil veya acentenin elinde olmayan sebeplerden kaynaklanmasından hareketle geniş yorumlanmak suretiyle acentenin müşteri tazminatı hakkına olumsuz etki etmeyeceği kanısındayız. Bununla birlikte acentenin sağlık sorunları acentenin kendi kusurundan kaynaklanacak olursa, bu durumda müşteri tazminatı hiç verilmeyebileceği gibi belirli oranda kesilmek suretiyle de verilebileceği kanaatindeyiz.

2.6.4.2. Yeni Müşteriler Elde Edilmesi

TTK. m.122'de ifade edilen “yeni müşteri” kavramıyla, kanımızca, acentenin acentelik sürecinden önce müvekkille arasında bir sözleşme kurulmamış ve fakat acentelik süreci içerisinde acentenin katkısıyla işletmeye kazandırılmış müşteriler kastedilmektedir. Bununla birlikte müşteri ile müvekkil arasında çok uzun zaman önce kurulmuş bir sözleşme varken daha sonra uzunca bir süre taraflar arasında bir sözleşme kurulmamışsa ve acentelik sözleşmesinden sonra acentenin gayretleri neticesinde müvekkille müşteri arasında sözleşme kurulması durumunda söz konusu müşteri yeni müşteri olarak telakki edilecektir³⁹⁸. Kanımızca müvekkilin eski müşterisiyle bitmiş olan ilişkisinin yeniden canlandırılması veya geliştirilmesi de yeni müşteri olarak kabul edilmesini sağlayacaktır. Acentenin müvekkilden devralmakla birlikte sattığı ürün çeşidini eskiye oranla arttırması durumunda da mevcut müşteri yeni bir müşteri olarak kabul edilebilecektir³⁹⁹. Aynı şekilde müvekkille müşteri arasında daha önce belirli bir süre için kurulmuş olup acentelik sürecinde müşteriyle kurulmuş olan söz konusu sözleşmenin süresinin

³⁹⁷ Aybar, s.178; AB Direktifi m.18/b'de “Acente, sözleşmeyi müvekkilin kusurlu davranışı dışında veya hastalık, düşkünlük ve yaşlılık gibi nedenlerden dolayı kendisinden sözleşmenin devamının beklenemeyeceği durumlarda bir nedenle sona erdirmişse” şeklinde ifade edilmiştir (Bkz. Kaya, A., s.235).

³⁹⁸ Kaya, A., s.252; Aybar, s.183.

³⁹⁹ Aybar, s.183; Karasu, 2008, s.292; Kaya, A., s.233; Ayan, s.168 dn. ATK. 89b m.1'de acentenin mevcut müşteriyle olan ilişkisinin geliştirilmesi ve bu gelişimin iktisadi anlamda artı bir değer taşıması durumunda söz konusu müşteri yeni müşteri kazandırılmış olarak kabul edilecektir.

dolması üzerine acentenin eski müşteriyle olan sözleşmeyi uzatması durumunda uzatılan sözleşmede acentenin gayretinin olduğundan hareketle yeni müşteri olarak kabul edilecektir⁴⁰⁰. Çünkü netice itibarıyla mevcut durumda müvekkilin eskiye oranla acente döneminde elde ettiği yeni bir kazançtan dolayı yeni müşteri olarak kabul edilmesinin yerinde olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca müvekkille müşteri arasındaki ilişki müvekkilin faaliyet gösterdiği farklı bir ticari alanda devam etmekte iken, acentenin faaliyetleri dolayısıyla müvekkille müşteri arasında acentelik faaliyetlerine konu iş bakımından bir sözleşme kurulması durumunda yine söz konusu müşteri yeni müşteri olarak kabul edilecektir⁴⁰¹.

Acentenin, başka bir müvekkilin acenteliğini yapmakta iken kazanmış olduğu müşterileri daha sonra yeni acenteliği döneminde yeni müvekkiline kazandırması durumunda söz konusu müşteriler yeni müşteri olarak kabul edilecektir. Dolayısıyla müvekkil, denkleştirme söz konusu olduğunda bu müşterileri yeni müşteri olarak hesaplamak zorunda olacaktır⁴⁰². Söz konusu yeni müşterinin, acentenin dışında bir başkası tarafından kazandırılması durumunda da kazandırılan müşteri yeni bir müşteri olarak değerlendirilecektir. Müvekkilin tanınmış bir markaya⁴⁰³ sahip olması hasebiyle yeni müşterinin kazandırılmasında bunun etkisinin de olması acentenin denkleştirme hakkını olumsuz etkilemeyecektir⁴⁰⁴. Çünkü markanın tanınırlığı ve güvenirliliği müşteriyle sözleşmenin kurulmasında hiç kuşkusuz etkili olacaktır. Fakat bu etkiye rağmen mal veya hizmetin yeni müşteriyle buluşması açısından acentenin az/çok bir gayreti söz konusu olacaktır⁴⁰⁵.

Acentenin, acentelik süreci içerisinde sözleşme kurulmasına aracılık ettiği bir takım müşteriler vardır ki bunlarla kurulacak bir sözleşme, kanaatimizce yeni müşteriyle yapılmış bir sözleşme olarak kabul görmeyecektir. Bu müşteriler acentenin, henüz müvekkilin emri altında çalışırken ilişkisi olan ve sonraki süreçte acente olarak devam etmesi durumunda söz konusu müşterilerin acenteye geçmesi durumundaki müşterilerdir. Mesela bir kargo şirketinin şubesinde çalışmakta iken ilgili şubenin sonraki süreçte acente olarak devam etmesi durumunda

⁴⁰⁰ Özdamar, s.529.

⁴⁰¹ Kaya, s.361.

⁴⁰² Ayan, s.168.

⁴⁰³ “Tanınmış” ifadesi “*Pek çok kimse tarafından bilinen*”, “*yaygın ölçüde bilinen*” anlamına gelmektedir. İfadenin anlamından hareketle “*Tanınmış marka*”, ülke çapında sadece tanınmış tacirler veya o malın alıcıları tarafından değil; aynı zamanda o malla ilgisi olmayanlar tarafından da bilinmesi durumunda söz konusu olan markadır. Tekinalp ise “Tanınmış marka kavramı ile bir ülkenin bir veya birkaç yöresinde tutunmuş markalar değil dünya çapında olmasa bile yurtiçi ve yurtdışında ilgili çevrelerce bilinen Paris Sözleşmesine üye devletlerden birinin vatandaşına veya o ülkelerden birinde yerleşik olan ya da ticari veya sınai işletmeye sahip kişilere ait bulunan markalar kastedilmiştir.” şeklinde tanımlamıştır. (Tekinalp, Ünal, Fikri Mülkiyet Hukuku, 1. Bası, Beta Basım, İstanbul, 1999, s. 381.)

⁴⁰⁴ Karasu, 2008, s.293; Reva, s.231.

⁴⁰⁵ Reva, s.242.

acenteliği devralan eski çalışanın şube dönemindeki müşterilerle çalışmaya devam etmesi durumunda bu müşterileri devralınmış olan müşteriler olarak kabul edilmelidir.

2.6.4.3. Acentenin Ücret Kaybı

Acentenin ücret kaybına uğraması denkleştirme talebinde var olması gereken koşullardan biri olarak kabul edilebilir. Fakat acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle beraber ortaya çıkacak denkleştirme talep hakkı salt acentenin ücret kaybının olmasını gerekli kılmaz. Bununla birlikte diğer şartların da varlığı gerekir⁴⁰⁶. TTK. m.122/f.1/b’de “... sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını kaybediyorsa acente müvekkilden uygun bir tazminat isteyebilir.” şeklinde ifade etmek suretiyle acentenin ücret kaybına uğramasının denkleştirme tazminatı için şart olduğuna yer vermektedir⁴⁰⁷. Kaldı ki sözleşme ilişkisinin bitmesiyle müvekkil acentenin kazandırmış olduğu yeni müşterilerden dolayı bir kazanım sağlamaya devam ederken acentenin bundan istifade edemeyecek olması acente açısından bir ücret kaybıdır.

Denkleştirme açısından yukarıda izah edildiği üzere TTK. m. 122/f.1’den başka ATK. § 89/b 1’de de acentenin bulduğu müşterilerden dolayı gelecekte yapacağı sözleşmelerden dolayı bir ücret kaybına uğraması denkleştirme talebi açısından şart olarak ileri sürülmüştür. Fakat İBK, AB Direktifi ve SK denkleştirme talebi açısından ücret kaybına şart olarak yer vermemiştir⁴⁰⁸. AB direktifi ve İBK, acentenin ücret kaybını denkleştirme talep hakkı açısından direkt olarak aramamakla birlikte müvekkilin elde ettiği menfaati ve hakkaniyet unsurunu şart olarak görmektedir⁴⁰⁹. Kanaatimizce acentenin kaybıyla müvekkilin müşteriyle kurulmuş sözleşmeden dolayı gelecekte elde edeceği menfaat aynı anlama gelmektedir ve aralarında sıkı bir bağ vardır. Her ne kadar AB direktifi ve İBK direkt olarak acentenin ücret kaybını şart olarak aramamış olsa da dolaylı olarak müvekkilin menfaatini şart olarak ileri sürmekle bir yönüyle acentenin kaybını da dolaylı olarak şart koşmaktadır.

Acentenin kaybı olmakla birlikte denkleştirmeye konu olan kayıp; acentelik süreci devam ederken acentenin müvekkil adına müşteriyle kısa süre öne kurmuş olduğu ve fakat acentelik sözleşmesinin sona ermesinden dolayı talep edemediği ücrettir. Söz konusu ücret, acentelik sözleşmesi sona erdiği için ancak TTK. m. 122/f.1/b bendine göre denkleştirme suretiyle

⁴⁰⁶ Karasu, 2008, s.297; Ayan, s.182.

⁴⁰⁷ Kaya, s.371.

⁴⁰⁸ Kaya, A., s.258-259; Ayan, s.183.

⁴⁰⁹ Ayan, s.183.

talep edilebilecektir⁴¹⁰. Kanaatimizce denkleştirmeye ilişkin bu talep, müşterilerle acentelik süreci henüz sona ermeden önce yapılmış veya kısa süre içinde yapılacak sözleşmelere ilişkin menfaatleri içerir.

Acentenin denkleştirme talebi ile ilgili alacakları müvekkili namına faaliyette bulunurken hak kazandığı tüm ücretleri içerir. Bu kapsamda acentenin denkleştirme talebine ilişkin hakları müvekkile kazandıracağı müşterilerin kazandırılması sürecinde yaptığı harcamaları da kapsayacaktır⁴¹¹. Fakat acentenin tahsil komisyonu, idari hizmetler, depolama giderleri gibi acentenin yapmış olduğu giderler denkleştirmeye konu olmayacaktır. Bu giderlerin denkleştirmeye konu olmamasının nedeni müşterilerle sözleşme kurulması ve müşteri çevresinin oluşumunda pozitif etkisinin olmamasından kaynaklanmaktadır⁴¹². Bu çerçevede örneğin bir bölge acentesinin kendi katkısı olmadan kurulan sözleşmeden dolayı bir ücret kaybı söz konusu olmayacağından bölge acentesi denkleştirme talep edemeyecektir⁴¹³.

2.6.4.4. Denkleştirmenin Hakkaniyeti

Hakkaniyet, kelime itibariyle geniş olarak yorumlanabilir. Somut duruma göre anlam kazanır. TTK. m.122/f.1/c bendinde “*Somut olayın özellik ve şartları değerlendirildiğinde, ödenmesi hakkaniyete uygun düşüyorsa acente müvekkilden uygun bir tazminat isteyebilir.*” şeklinde ifade edilen husus denkleştirmenin yapılabilmesi için hakkaniyet denetiminin yapılması gerektiğine işaret etmektedir⁴¹⁴. Buradan hareketle acentenin denkleştirme talep edebilmesi için müvekkilin kazancı ile acentenin kaybı arasında bir ilişkinin olması ve bu durumda acenteye kaybının ödenmesinin hakkaniyet açısından bir ihtiyaç arz ediyor olması gerekir. Kaldı ki acentelik sözleşmesinin sonlanmasında acentenin kusurunun olması hakkaniyet açısından acenteye denkleştirmenin olmamasını gerekli kılıyor olabilir⁴¹⁵.

Hakkaniyet kavramı, diğer koşullardan bağımsız ve fakat diğer koşulların varlığını da gerektiren bir koşuldur. Yani acentenin ücret kaybının olması veya müvekkilin sözleşmenin sonlanmasından dolayı bir kazancının ortaya çıkması sonucunda acenteye bir denkleştirmenin ödenmesinin hakkaniyete uygun düşmesi gerekir. Oysa acentenin kaybı veya müvekkilin bir

⁴¹⁰ Akın, agm., s.624.

⁴¹¹ Kaya, s.373.

⁴¹² Karasu, 2008, s.298.

⁴¹³ Kaya, s.374.

⁴¹⁴ Kaya, A., s.261.

⁴¹⁵ Aybar, s.186-187.

kazancı denetlenmeden salt hakkaniyetin var olup olmadığından hareketle denkleştirmenin verilip verilmemesine karar verilemez⁴¹⁶. Denkleştirmeye ilişkin somut olayın özel durumu değerlendirildiğinde aranan şartlar hakkaniyetin varlığı kadar önem arz etmeyecektir. Bu durumda denkleştirmeye ilişkin diğer şartlar olmakla birlikte mutlaka hakkaniyet denkleştirmeyi gerekli kılmalıdır. Bu suretle yasa koyucu hakkaniyeti denkleştirme için önemli bir şart olarak düzenlemiştir⁴¹⁷.

Hakkaniyet koşulu denkleştirme miktarının belirlenmesi açısından da önemlidir. Çünkü denkleştirmenin talep edilip edilememesi bir yana acente ile müvekkil arasında özel bir durumun varlığı halinde bu özel durum denkleştirme miktarını etkiler. Şöyle ki; müvekkilin, acenteye sözleşmede belirtilen miktarın üzerinde bir takım ödemeler yapması, acenteye komisyonun yanında ayrıca sabit bir ücretin ödenmesi denkleştirmenin hakkaniyet açısından düşürülmesini gerekli kılabılır⁴¹⁸. Ayrıca müvekkilin piyasada güçlü bir markasının olması ve markanın başlı başına ürünün satışında önemli rol oynamasıyla birlikte acentenin markanın tanınırlığına ve müşteriyle markanın buluşmasına yaptığı katkı ve bu yönde ortaya koyduğu çaba hakkaniyet çerçevesinde denkleştirme miktarına olumsuz etki etmeyecektir⁴¹⁹.

Yukarıda anlatılanlar ışığında TTK. m. 122/f.1/a ve b bentlerindeki şartların varlığı durumunda acenteye denkleştirme bedelinin ödenmesi esas olmakla birlikte istisnai olarak ödenmeyebilir de. İstisnai olarak ödenmemesi halinde bunu belirleyecek olan hakkaniyettir. Denkleştirmeye ilişkin şartlar denkleştirme ödenmesini gerektirse de somut olayda hakkaniyet denkleştirme ödenmemesini gerektiriyorsa denkleştirme ödenmeyecektir⁴²⁰. Fakat acentenin faaliyetleri çerçevesinde sözleşmenin amacına uygun olarak bir çaba sarf etmesi, kural olarak denkleştirmenin acenteye ödenmesi açısından olumlu etki yaratırken acentenin sözleşme şartlarına olumsuz etki etki edecek ve müvekkili zarara uğratacak faaliyetleri ise denkleştirmenin ödenmesine olumsuz etki edecek veya denkleştirmede indirimle gidilmesine vesile olacaktır⁴²¹. Dolayısıyla müvekkilin kendisinin kazandırdığı bir müşteriden dolayı hakkaniyet gereği acenteye denkleştirme verilemeyecek veya böyle bir durumda yine hakkaniyet gereği somut duruma göre denkleştirmede indirimle gidilebilecektir⁴²².

⁴¹⁶ Ayan, s.190-191.

⁴¹⁷ Karasu, 2008, s.299.

⁴¹⁸ Kaya, s.377.

⁴¹⁹ Reva, s.231.

⁴²⁰ Kaya, A., s.261.

⁴²¹ Akın, agm., s.626.

⁴²² Dural, Ali, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Uyarınca Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkının Maddi Şartları, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y.2005, S.1, s.308.

2.6.5. Denkleştirmeye İlişkin Tutarın Hesaplanması

Acentelik sözleşmesinin sona ermesi akabinde denkleştirmeye ilişkin koşulların varlığı tespit edildikten sonra denkleştirmeye ilişkin miktarın hesaplanmasına geçilir. Acentenin denkleştirmeye hak kazanabilmesi için mevcut sözleşmenin sona ermiş olması, sözleşmenin sona ermesiyle müvekkilin bir menfaat elde etmesi, sözleşmenin sona ermesinden dolayı acentenin bir ücret kaybının oluşması ve son olarak hakkaniyet gereği acenteye hesaplanacak bir bedelin ödenmesi gerekir. Dolayısıyla bütün bu şartlarla bağlantılı olarak acenteye hesaplanacak denkleştirme bedeline göre bu bedel ödenecektir.

Denkleştirme bedelinin hesaplanmasında öncelikle ham karşılığın bulunması gerekir. Ham karşılık bulunurken ise işe müvekkilin sözleşme sonrası kazancının hesaplanmasıyla başlanmalıdır. Aynı zamanda acentenin kaybı hesaplanır. Müvekkilin kazancı ve acentenin kaybı hesaplanırken acentenin son kazancı üzerinden geleceğe yönelik tahminler yapılmak suretiyle bu hesaplamalar yapılır⁴²³. Müvekkilin menfaati ve acentenin kaybının hesaplanmasında soyut/tahmini veriler söz konusudur ve bu hesaplamadan sonra bulunan tutarın hakkaniyet denetiminden geçmesi gerekir. Hakkaniyet denetiminden geçecek tutarda mevcut somut olayın her yönden değerlendirilmesi söz konusu olacak ve duruma göre tutarın indirilmesi veya yükseltilmesi gerekecektir⁴²⁴.

Acentenin acentelik sürecinde müvekkile kazandırmış olduğu yeni müşterilerin acentelik süreci sonrasında müvekkile menfaat kazandırıp kazandırmayacakları veya ne kadar menfaat kazandıracakları, müşterinin durumu ve ticari ilişkilerin durumu geleceğe yönelik tahmin yürütülmek suretiyle tespit edilecektir⁴²⁵. Tüm bu tahmini hesaplamalar yapılırken müşterilerin mevcut durumu, müvekkilin ticari potansiyeli, sektörün iş piyasasındaki durumu, müvekkille müşterinin mevcut şartlar göz önünde bulundurulduğunda ne kadar çalışabilecekleri reel anlamda değerlendirilmeli ve bu suretle müvekkilin elde edebileceği maksimum ve minimum kazanç tahminlerine hesaplamalar içerisinde yer verilmelidir⁴²⁶. Bu tahminler yapılırken acentenin kurmuş olduğu sözleşmelerin müvekkile acentelik sürecinde ne kadar kazandırdığı göz önünde bulundurulmakla birlikte acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra yine söz konusu müşterilerle kurulacak sözleşmelerin günün ve işin şartlarına göre tüm koşullar göz önünde bulundurulmak suretiyle hesaplamalar yapılır. Bu hesaplamalar sonunda müvekkilin

⁴²³ Ayan, s.195.

⁴²⁴ Karasu, 2008, s.300.

⁴²⁵ Kaya, s.383; Akın, agm., s.629.

⁴²⁶ Akın, agm., s.629.

tahmini kazancı belirlenecektir⁴²⁷. Burada müvekkilin söz konusu müşteriden dolayı elde edeceği dolaylı kazanımlar da göz önünde bulundurulacaktır⁴²⁸.

Acentenin tahmini kaybı hesaplanırken sözleşme süresince elde ettiği ücretlerin bir ortalaması alınır. Ayrıca alınan bu ortalama ile acentenin son bir yıl içinde kaybettiği gelire bir paralellik içinde olup olmadığı göz önünde bulundurulur. Bu hesaplama yapılırken acentenin sözleşme sürecinde acentelik faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere yapmış olduğu masraflar hesabın dışında tutulur⁴²⁹. Dolayısıyla acentenin net kazancı üzerinden bu hesaplama yapılır⁴³⁰.

Acentenin bulunduğu yeni müşterilerin acentelik sonrası süreçte müvekkille ne kadar süre ilişkisinin devam edeceği belli olmadığından buna ilişkin bir hesaplamanın da yapılması gerekir. Bu hesaplama yapılırken yıllar bazında müşteri kaybına ilişkin oran belirlenir ve bu oran her yıl için acentenin toplam yıllık kazancından düşülür⁴³¹. Örneğin; 5 yıl boyunca çalışmış olan bir acentenin bu 5 yıllık süreçte 1.000.000 TL kazandığını varsayarsak, denkleştirme bedeli hesaplanırken her yıl için % 20'lik bir müşteri kaybı tespit edilmişse, bu durumda acentenin kazandırmadığı müşterilerden ortaya çıkan kazanç ve idari faaliyetler için ödenen ücretler düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden⁴³² aşağıdaki şekilde bir hesaplama yoluna gidilebilir:

1. yıl tahmini → 200.000 TL – ((200.000 x 20)/100) = 160.000 TL
2. yıl tahmini → 160.000 TL - ((160.000 x 20)/100) = 128.000 TL
3. yıl tahmini → 128.000 TL - ((128.000 x 20)/100) = 102.400 TL
4. yıl tahmini → 102.400 TL - ((102.400 x 20)/100) = 81.920 TL
5. yıl tahmini → 81.920 TL - ((81.920 x 20)/100) = 65.536 TL

Toplamda 160.000 + 128.000 + 102.400 + 81.920 + 65.536 = 537.856 TL acentenin %20'lik düşüşler yapıldıktan sonra kaybı olarak ortaya çıkar. Acenteye yapılacak ödeme peşin olacağından hakkaniyet gereği bu tutardan faiz indirimi yoluna gidilir. Bu faiz indiriminin yıllık %10 olacağı varsayılırsa; 537.856 TL – ((537.856 x 10)/100) = 484.070 TL olur. Faiz indirimi yapıldıktan sonra hakkaniyet denetimi yapılır. Hakkaniyet denetimi yapılırken mesela işletme giderleri varsa bu giderler denkleştirme tutarından düşülür. Hakkaniyet denetimi yapıldıktan sonra denkleştirme üst sınırının hesaplanması gerekir. Denkleştirme üst sınırı, yukarıda ifade

⁴²⁷ Kaya, A., s.266.

⁴²⁸ Ayan, s.196.

⁴²⁹ Kaya, A., s.266.

⁴³⁰ Ayan, s.196.

⁴³¹ Ayan, s.196.

⁴³² Detay için bkz. Kaya, A., s.269; Ayan, s.211-218; Aybar, s.196 vd.

ettiğimiz, acentenin 5 yıllık süreçte elde ettiği tüm kazanç olan 1.000.000 TL üzerinden hesaplanır. Bu tutara varsa yönetim giderleri de eklenir ve acentenin 5 yıllık süreçte almış olduğu tüm tutarlar bulunduktan sonra bu tutarın ortalaması alınır. Bu durumda; $1.000.000 / 5 = 200.000$ TL denkleştirmenin üst sınırını oluşturur. Böylece acenteye yapılacak denkleştirme bedeli 200.000 TL'lik tutarı aşamayacaktır. Bu tutara ödeme tarihine kadarki faiz de eklenecektir.

Yasa koyucu TTK. m.122/f2'de "*Tazminat, acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır.*" şeklinde düzenlemekle denkleştirme bedelinin üst sınırını belirtmiştir⁴³³. Dolayısıyla yasa koyucu TTK. m. 122/f.2'de denkleştirme bedelinin üst sınırını düzenlenmiş fakat denkleştirmeye ilişkin miktarın nasıl hesaplanacağı hususunda açık bir düzenleme yapmamıştır⁴³⁴. Bu düzenleme Almanya, İsviçre ve AB Direktifi doğrultusunda yapılmış⁴³⁵ ve bu düzenleme denkleştirmenin hesaplanması aşamasında tek geçerli hesaplama sistemi olarak kabul edilmemiş, tarafların kendi aralarında denkleştirme miktarının farklı usullerle hesaplanması hususunda anlaşabilecekleri yolu da açık bırakılmıştır. Fakat söz konusu hesaplama yapılırken acentenin aleyhine düzenleme yapılamayacağı da kabul edilmiştir⁴³⁶. Ayrıca TTK. m.122'nin gerekçesinde yasa da belirtilen formülün acenteye ödenecek denkleştirme miktarının asgarisini ifade ettiği, acentenin lehine hüküm doğuracak farklı formüllerin kabulünün ratio legis sayılmasının mümkün olduğu ifade edilmektedir. Yasa metninde belirtilen üst sınıra ilişkin hesaplama yöntemi metnin gerekçesinde tarafların anlaşmaları durumunda alt sınır olarak değerlendirilebileceği anlaşılmaktadır⁴³⁷.

Denkleştirme miktarının hesaplanmasında hakkaniyet denetimi yapılırken acentenin sözleşmeye aykırı davranışları ödenecek bedelde indirim sebebi olarak kabul edilebilir⁴³⁸. Ayrıca müvekkilin acenteye varsa yardım veya bağış adı altında yapmış olduğu ödemeler, acentenin sözleşmenin sona ermesindeki etkisi, acentenin rekabet şansı göz önünde bulundurulur⁴³⁹. Bununla birlikte acentenin uzun süreli acentelik ilişkisi, markanın tanınırlığı, müvekkilin müşterilerin kazandırılmasındaki çabaları da hakkaniyet gereği denkleştirmenin hesaplanmasında

⁴³³ Reva, s.232; Akın, agm., s.627; Kaya, A., s.265; Karayazgan, s.77.

⁴³⁴ Karasu, 2008, s.300; Kaya, s.382.

⁴³⁵ Dural, s.307.

⁴³⁶ Aybar, s.188; Henüz TTK'da denkleştirmeye ilişkin bir düzenlemenin yer almadığı dönemde denkleştirmeye ilişkin hesaplamalarda yargı kararlarında Alman ve İsviçre hukukuna atıf yapılmak suretiyle söz konusu ülkelerin benimsemiş oldukları kurallar çerçevesinde bilirkişi marifetiyle hesaplamalar yapılmıştır. Kaya, A., s.265 dn.

⁴³⁷ Akın, agm., s.627; Kaya, A., s.265; Karayazgan, s.77.

⁴³⁸ Karasu, 2008, s.301.

⁴³⁹ Temeltaşı, s.165-166.

dikkate alınacaktır. Fakat tarafların sosyo-ekonomik durumları genel olarak tazminat miktarının hesaplanmasında etkili olmamakla birlikte müvekkilin aracılık etmesi maksadıyla kazandırdığı müşteriler de hesaplamada dikkate alınmayacaktır⁴⁴⁰.

2.6.6. Denkleştirmede İspat Yükü

Denkleştirme bedelinin hesaplanmasında müvekkilin kazancının acentenin kaybından daha az olamayacağı kabul edilir. Eğer müvekkil kazancının acentenin menfaatine oranla daha az olduğunu iddia ederse bu durumda müvekkilin bu iddiasını ispatlaması gerekir. Aynı şekilde acentenin kaybının müvekkilin kazancına oranla fazla olduğunu iddia etmesi durumunda da acentenin buna ilişkin iddiasını ispat etmesi gerekir⁴⁴¹. Ayrıca yeni müşteriler kazandırıldığı ve müvekkilin bu vesileyle menfaat elde ettiği, müvekkille müşteriler arasındaki iş ilişkisinin genişletildiğine ilişkin iddianın ispat yükü de aynı şekilde acentenin yükümlülüğündedir. Fakat bununla birlikte denkleştirme bedelinin yüksek hesaplandığı ve indirilmesi gerektiği yönündeki iddianın ispat yükü ise müvekkilin üzerindedir⁴⁴².

2.6.7. Acentenin Denkleştirme Talep Edemeyeceği Durumlar

Acentenin denkleştirme talep etmesini engelleyecek hususlar TTK. m.122/f.3'te "*Müvekkilin, feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan, acente sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmişse, acente denkleştirme isteminde bulunamaz.*" hükmü yer almaktadır⁴⁴³. Kanun metninde acentenin denkleştirmeyi talep etmesini engelleyen hususlar kanaatimizce hakkaniyet unsuruyla birlikte düşünüldüğünde daha iyi anlaşılacaktır. Fakat acentenin sözleşmeyi feshi, salt kendi başına düşünülmemeli ve acenteyi sözleşmeyi feshe zorlayan unsurların haksızlık ihtiva edip etmediğine bakılmalıdır. TTK. m.122/f.3'teki hususları kısaca açıklayalım;

⁴⁴⁰ Karayazgan, s.78.

⁴⁴¹ Ayan, s.212.

⁴⁴² Kaya, A., s.274.

⁴⁴³ Dural, s.306.

2.6.7.1. Müvekkilin, Feshi Haklı Gösterecek Bir Sebebi Olmadan, Acentenin Sözleşmeyi Feshetmesi Hususu

Acentelik ilişkisinin devamı sırasında ortada hiçbir sebep yokken acentenin ilişkiyi sonlandırması TTK. m.122/f.3'te ifade edilen durumu söz konusu kılar. Kaldı ki yukarıda da ifade edildiği üzere böyle bir durumda denkleştirmenin ödenmesi kanımızca hakkaniyetle de bağdaşmayacaktır. Bu durum TTK'da ifade edilmekle birlikte ATK. § 89/b 3'te acentenin denkleştirmeyi hangi durumlarda talep edemeyeceği açıkça vurgulanmıştır. Bunun dışında İBK 418u 3'te de acenteden kaynaklanan bir sebeple sözleşmenin feshedilmesi halinde denkleştirme talep edemeyeceği ifade edilmiştir⁴⁴⁴. Ayrıca AB Direktifinin 18. maddesinde de ifade edilen yasa metinleriyle aynı paralelde düzenlemeler yapılmıştır. Yani mücbir bir sebep olmaksızın acentenin sözleşmeyi feshetmesi durumunda denkleştirme hakkından mahrum kalacaktır⁴⁴⁵. Acentenin, her 4 düzenlemede de denkleştirme talep edememesinin acenteden kaynaklanan sebeplerle sonlanması durumunda söz konusu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte sözleşmeyi sonlandıracak bir sebebin yokluğu denkleştirme talebini engelleyecektir.

Sözleşme ilişkisinin sona ermesi müvekkilin acenteye ödeme yapmaması, ödemeyi geciktirmesi, yapması gereken ödemeyi eksik ödemesi, acentenin yetkili olduğu bölgeyi daraltacak ve bu suretle acentenin iş hacmini sınırlandıracak bir faaliyette bulunması, acenteye verdiği mamulleri sınırlama yoluna gitmesi, acentenin bağımsızlık unsurunu zedeleyecek veya tümünden ortadan kaldıracak davranışlar sergilemesi üzerine acentenin de buna dayanarak sözleşme ilişkisi sonlandırması durumunda denkleştirme hakkı sona ermeyecektir⁴⁴⁶. Bununla birlikte müvekkilin davranışları acenteyi sözleşmeyi sonlandırması hususunda kışkırtıcı bir mahiyet arz ediyorsa bu durumda acentenin sözleşmeyi sonlandırması denkleştirme hakkına zarar veremeyecektir. Bu noktada acenteden kaynaklanan feshin haklı olduğuna ilişkin ispat külfeti acentenin üzerindedir ve müvekkilin davranışlarının fesihte etkili olduğu hususunda objektif kriterler esas alınır⁴⁴⁷.

Acentenin feshi haklı kılacak davranışı müvekkilden kaynaklanmamakla birlikte acentenin yaşlılığı veya hastalığı gibi mücbir bir sebepten kaynaklanırsa bu durumda acente yine

⁴⁴⁴ Kaya, s.389.

⁴⁴⁵ Rüzgar, s.441.

⁴⁴⁶ Karasu, 2008, s.305; Kaya, A., s.249.

⁴⁴⁷ Kaya, A., s.249; Kaya, s.391.

denkleştirme hakkından mahrum kalmayacaktır⁴⁴⁸. Acentenin yaşlılığı ucu açık bir husus olmakla birlikte genellikle acentenin emeklilik yaşını doldurmuş olması yaşlı olduğuna temel teşkil edecektir⁴⁴⁹.

2.6.7.2. Müvekkilin, Acentenin Kusuruna Dayanan Bir Sebep Hakkında Sözleşmeyi Feshetmesi Hususu

TTK. m.122/f.3'ün devamında acentenin kusuru sebebiyle sözleşmenin haklı sebeplerle müvekkil tarafından feshedilmesi durumunda acentenin denkleştirme talebinde bulunamayacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla acentenin denkleştirme talep edip etmemesinde müvekkilin kusurunun bir etkisi yoktur⁴⁵⁰. Bununla birlikte acentenin ortaya koyacağı acentelik sözleşmesine aykırı davranışın acentelik ilişkisinin devamını imkânsız kılması durumunda müvekkil açısından haklı sebebin varlığı kabul edilir⁴⁵¹. Acentenin denkleştirme talebinde bulunamaması için acentenin bizzat kendisinin kusurlu davranışının sözleşmenin feshine sebebiyet vermiş olması gerekir. Fakat acentenin yardımcılarının kusurlu davranışına dayanılarak denkleştirme talebi geri çevrilemez⁴⁵².

Acentenin feshe konu olan fiilin müvekkilden sözleşmenin sürdürülmesini imkânsız kılması veya müvekkilin ortaya çıkan durumdan dolayı sözleşmeyi sürdürmesinin beklenemeyeceği bir durumda söz konusu olacaktır. Söz konusu fiil, acentenin ihmalden veya art niyetli bir davranışından kaynaklanmış olabilir. Dolayısıyla sözleşmenin feshine ilişkin davranışın kusurlu olduğu ve feshi gerektirdiği ispatı külfeti müvekkile ait olacaktır⁴⁵³.

Acentenin ölümü durumunda denkleştirme hakkının talep edilmesi söz konusu olmakla birlikte hakkaniyet gereği kimi durumlarda acentenin ölümü denkleştirme miktarının indirilmesini gerekli kılabilir. Denkleştirme miktarındaki indirimin ne kadar olacağı, acentelik sözleşmesinin süresi, kapsamı ve acentelik sözleşmesi kapsamında olmadığı halde acentenin müvekkil menfaatine olan faaliyetleri belirler. Bu hususlar hakkaniyet denetimine etki etmek suretiyle indirimi söz konusu kılacaktır⁴⁵⁴. Doktrinde acentenin ölümü, acentenin uyuşturucu madde kullanması veya aşırı alkol tüketmek suretiyle alkollü araç kullanması ve bu nedenle kaza yapması

⁴⁴⁸ Temeltaşı, s.167; Kaya, s.390; Aybar, s.178.

⁴⁴⁹ Kaya, s.390.

⁴⁵⁰ Dural, s.307; Kaya, s.392.

⁴⁵¹ Kaya, s.392-393.

⁴⁵² Aybar, s.179; Karasu, 2008, s.306.

⁴⁵³ Kaya, s.393.

⁴⁵⁴ Ayan, s.203; Kaya, s.394.

durumunda acentenin mirasçılara denkleştirmenin ödenmesini engelleyeceği ileri sürülmüştür. Çünkü müvekkilin sürekli sarhoş olan veya uyuşturucu bağımlısı bir acenteye çalışmak istememesi makul bir talep olarak değerlendirilebilir⁴⁵⁵. Kaldı ki, acentenin hal ve hareketleriyle acentelik sözleşmesine zarar verecek davranışlardan kaçınması gerekir. Kanımızca acentenin söz konusu durumu büyük ihtimalle gelecekte acentenin görevini ihmal etmesine sebebiyet verecektir. Dolayısıyla acentenin uygunsuz davranışlarından dolayı ortaya çıkacak zarar doğrudan müvekkili de ilgilendirmektedir. Örneğin; müvekkilin büyük çabalar sonucu yaratmış olduğu markasının güvenilirliğini olumsuz etkileyecek ve bu suretle piyasada markaya karşı bir güvensizlik durumu doğuracaktır.

Acentelik sözleşmesinin acentenin iflasından kaynaklanan bir sebeple müvekkilce feshedilmesi durumunda iflas, denkleştirme hakkını ortadan kaldırmayacaktır. Acentenin iflasta kusuru yoksa acentenin denkleştirme hakkı devam edecektir. Hakkaniyet gereği ödenecek denkleştirme miktarında indirim söz konusu olacaktır. Fakat acentenin iflasta kusurunun olması durumunda acente denkleştirme talep edemeyecektir⁴⁵⁶. Kanımızca acenteyi iflasa sürükleyen nedenlerin müvekkilden kaynaklanması durumunda acenteye denkleştirmenin herhangi bir indirimle gidilmeksizin ödenmesi gerektiği yönündedir. Fakat iflasta her iki tarafın da kusurunun olması durumunda kusur durumları göz önünde bulundurulmak suretiyle bir indirimin yapılması gerekir.

2.6.7.3. Acenteliğin Üçüncü Kişiye Devri Hususunda Tarafların Karşılıklı Anlaşmaları

Bir sözleşmenin devri, TBK. m. 205'te "*Sözleşmeyi devralan ile devreden ve sözleşmede kalan tarafla yapılan ve devreden bu sözleşmeden doğan taraf olma sıfatı ile birlikte bütün hak ve borçlarını devralana geçiren bir anlaşmadır.*" şeklinde ifade edilmektedir. Sözleşmenin devralan ile devreden arasında yapılmasından sonra sözleşmede kalan diğer tarafın onaylamasıyla veya taraflar arasında devir anlaşmasının yapılması öncesinde yine sözleşmede kalan tarafın izni ile devrin sonuç doğuracağı kanısındayız.

Acentelik sözleşmesi de diğer sözleşmeler gibi üçüncü kişiye devredilebilen sözleşmelerdendir. Dolayısıyla acentelik sözleşmesinin üçüncü kişiye devrinde tarafların anlaşması ve müvekkilin devre ilişkin izni ve onayı durumunda acentelik sözleşmesinden doğan tüm hak ve

⁴⁵⁵ Arkan, s.226.

⁴⁵⁶ Karasu, 2008, s.307.

yükümlülükler devralan tarafa geçmiş olacaktır. Artık acentelik sözleşmesi katılan acente ile müvekkil arasında varlığını sürdürmeye devam edecektir⁴⁵⁷.

6102 sayılı TTK. m.122/f.3'te acentenin denkleştirme talep edemeyeceği hususlar belirtilmekle birlikte acentelik sözleşmesine üçüncü kişinin katılması durumunda devreden acentenin denkleştirme talep edip edemeyeceği hususunda bir düzenleme yer almamaktadır⁴⁵⁸. Fakat ATK. § 89/b/3/3'te müvekkil ile acente arasında, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce, üçüncü kişinin acentenin yerine sözleşmeye katılması hususunda anlaşma sağlanması durumunda denkleştirme talep edilemeyeceği ifade edilmektedir⁴⁵⁹. Aynı şekilde 1986/653 Sayılı AB. Direktifi m.18/c'de acente ile müvekkilin, acentelik sözleşmesine acentenin yerine üçüncü bir kişinin katılması hususunda anlaşmaları durumunda acentenin denkleştirme talep edemeyeceği ifade edilmiştir⁴⁶⁰. Söz konusu düzenlemelerde acentenin devir durumunda denkleştirme talep edememesi hakkaniyet temeline dayanmaktadır. Acentenin acentelik sözleşmesini üçüncü kişiye devretmesi durumunda bu devrin bir karşılığının acenteye ödenmesi gerekir. Yani devir karşılıksız yapılmayacaktır. Acentenin sözleşmeyi üçüncü kişiye devrettiğinde bir karşılık alması akabinde bir de müvekkilden denkleştirme talep etmesi hakkaniyetle bağdaşmayacaktır⁴⁶¹. Kanaatimizce acentenin sözleşmeyi devriyle bir karşılık elde ettikten sonra ayrıca müvekkilden denkleştirme talebinde bulunması durumunda iki defa ücret ödenmesi gibi bir durum söz konusu olacağından ATK. ve AB direktifindeki söz konusu düzenlemelerin hakkaniyeti temel aldığı söylenebilir. Fakat acentenin sözleşmeden kaynaklanan hak ve borçlarını üçüncü kişiye devrederken herhangi bir karşılık almaması ve buna müvekkilin de onay vermesi durumunda devreden acentenin denkleştirme hakkının devam edeceği kanaatindeyiz⁴⁶².

Acentelik sözleşmesinin devrinde acentenin tüm hak ve borçlarını sözleşmenin devriyle devralan acentenin denkleştirme hakkını da devralacağı kanaatindeyiz. Çünkü denkleştirme hakkı da devreden acentenin sözleşme sonrası doğmaya namzet bir hakkı olacağından denkleştirme hakkı da devralan acenteye devredilecektir. Denkleştirme hesabı yapılırken sadece yeni acentenin bulunduğu ve müvekkilin önemli menfaatler elde ettiği yeni müşteriler değil; eski acenteden devrolunan müşteriler de hesaba katılacaktır⁴⁶³.

⁴⁵⁷ Ayan, s.162; Akın, agm., s.619.

⁴⁵⁸ Kaya, s.395.

⁴⁵⁹ Kaya, A., s.233; Akın, agm., s.619; Kaya, s.395; Karasu, 2008, s.307.

⁴⁶⁰ Kaya, A., s.235; Kaya, s.395; Karasu, 2008, s.307.

⁴⁶¹ Karasu, 2008, s.308.

⁴⁶² Doktrinde Kaya, Karasu ve Ayan devreden acentenin devir karşılığında bir menfaat elde etmemesi durumunda denkleştirme talep hakkının devam edeceği görüşündedirler.

⁴⁶³ Kaya, s.396.

Denkleştirme talep hakkının sözleşmenin üçüncü kişiye devrinde devreden acentenin aldığı menfaatler içerisinde olduğu bir karine olarak kabul edilecektir. Fakat devreden acentenin, devirde aldığı menfaatler içerisinde denkleştirme hakkına yer verilmemesi durumunda devreden acentenin denkleştirme hakkı ortadan kalkmış olacağından devreden acente açısından denkleştirme hakkını devam ettirecektir⁴⁶⁴. Böyle bir durumda kanaatimizce nasıl ki acentenin hakkaniyet gereği devirle birlikte iki defa menfaat elde etmesinin önlenmesi adına denkleştirme talep edemeyeceği kabul ediliyorsa aynı şekilde acentenin denkleştirme hakkının devirle birlikte ortadan kalkması gibi bir durum da ortaya çıkabilecektir ki, bu da hakkaniyetle bağdaşmayacaktır.

⁴⁶⁴ Akın, agm., s.619-620.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sonuç

Tez çalışmamızda acentenin hakları mevzuuna 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu ve 6102 sayılı yasa Türk Ticaret Kanunundaki hükümleri karşılaştırma suretiyle acentelik kavramı ve yeni yasayla acentelik konusuna getirilen yenilikleri de irdelemek suretiyle yer verdik. Çalışmamızın birinci bölümünde acentelik kavramını, acentenin unsurlarından olan acentelik sözleşmesi, acentenin bağımsız olması, belirli bir yer veya bölge içinde faaliyette bulunması, sürekli bir ilişkiyi ihtiva etmesi, bir tacir adına sözleşmelere aracılık etmesi hususunu, acenteliğin bir meslek olarak acente tarafından icrası hususlarını doktrindeki ve diğer hukuk sistemlerindeki uygulamalarıyla birlikte, acentenin çeşitlerini “Aracı acenteler – Sözleşme yapma yetkisine sahip acenteler” ayrımını yapmak ve acenteliğin benzeri sözleşmelerden farkını ortaya koymak suretiyle açıklamaya çalıştık.

Acentenin en önemli hakkı olan acentenin ücret talep hakkı, ücret talep etmeye ilişkin dayanağı ve hangi durumlarda ücret talep edebileceği hususu 6762 sayılı TTK. m.128 ve 6102 sayılı TTK. m.113’teki hükümler de karşılaştırılmak suretiyle bu hakkın yasal dayanağı ifade edilmiştir. Bu suretle müvekkil ve acente arasında kurulmuş olan acentelik sözleşmesinin varlığı, acentelik sözleşmesi doğrultusunda acentenin üçüncü kişilerle kurmuş olduğu sözleşmeler ve sözleşmeye dayalı faaliyette bulunması, acentenin tamamlanmamış veya kısım kısım tamamlanacak işlerden dolayı ücret talep hakkı, ücret talep hakkının detaylarını oluşturan konu başlıklarıdır. Bununla birlikte acentenin ücret talep etmesinde acentenin başarısı da önem arz etmektedir.

Acentenin ücreti talep hakkının ne zaman doğacağı ve ödemenin ne zaman yapılacağı, kazanılacak ücretin miktarı, miktarın belirlenmesinde tarafların iradesi, ticari teamüller ve uyuşmazlık varsa uyuşmazlığın bulunduğu yerdeki Asliye Ticaret Mahkemesince belirlenmesi acentenin ücret talep hakkıyla ilintili, önem arz eden mevzulardır. Ayrıca acentenin hak ettiği ücret hakkında müvekkil tarafından bilgilendirilmesi gerekir. Acentenin acentelik faaliyetleri çerçevesinde müşterilerden tahsil edeceği paralar için de ayrıca tahsil komisyonu isteyebilir. Bu komisyon da acentenin ücret hakkı içerisinde değerlendirilebilecek bir tutar olduğundan çalışmamızda acentenin ücret hakkı başlığı altında değerlendirilmiştir.

Acentenin olağanüstü giderleri de talep hakkı vardır. Acente elektrik, telefon, işçi maaşları gibi olağan giderleri bu çerçevede müvekkilden talep edemeyecektir. Rutin olmayan giderleri ise ücretin doğduğu tarihte talep edebileceği gibi söz konusu ücretin önceden yapılabilirliğinden hareketle rutin olmayan ücretin doğumu öncesinde de talep edebilecektir.

Acentenin ücret hakkıyla ilintili olan haklarından biri de, acentenin muaccel olan ücretlerini alamaması durumunda müvekkile ait, ücretle ilintili olan ve acentenin zilyedinde olduğu veya acentenin zilyedinde olmasa da üçüncü kişilerin zilyedinde olan eşyaları ücretini alıncaya elinde tutmasını ifade eden hapis hakkıdır. TTK. m.119/f.3'te hapis hakkına ilişkin hükümler yer almaktadır.

Acentenin ücret hakkının haricinde inhisar hakkı ve iflas durumunda öncelik hakları yer almaktadır. Tekel hakkı acentenin çalışma bölgesinin sınırlarını belirleyen ve acenteye tahsis edilmiş hudutlar içerisinde müvekkilin aynı iş kolunda başka acenteler tahsis edemeyeceğini ifade eden haklarındandır. İflas durumunda öncelik hakkı ise acentenin hapis hakkıyla ilintili bir haktır.

Acentenin önemli haklarından biri de acentelik sürecinin sona ermesinden sonra söz konusu olan, acentenin sözleşmenin sona ermesi sonrasında mağduriyetini önleyen, önceki çalışmalarının karşılığını almasını sağlayan, müvekkilin sebepsiz zenginleşmesini önlemeye yönelik olan ve acentenin bu hakkından önceden feragat edemediği denkleştirme talebi hakkıdır. Denkleştirme talebi hakkı 6102 sayılı TTK. m.122'de düzenlenmeden önce daha çok doktrinde ve Yargıtay içtihatlarında yer alan fakat yasal düzenleme içerisinde yer almayan bir haktır. Denkleştirme talebi hakkı çalışmamızda etraflıca irdelenmiştir.

Tez çalışmamızın esası olan "Acentenin hakları" mevzuunu 6762 sayılı TTK ve 6102 sayılı TTK kanunu karşılaştırmak suretiyle işlerken, söz konusu hakları Alman Ticaret Kanunu, İsviçre Borçlar Kanunu ve 1986/653 sayılı AB Direktifindeki hükümler doğrultusunda detaylıca irdelemeye çalıştık.

Denkleştirme talebi hakkı acentelik sözleşmesinin sona ermesine bağlı bir hak olduğundan denkleştirme talebi hakkı başlığı altında acentelik sözleşmesinin sona ermesi hususuna değinilmiş, denkleştirme tazminatı hakkı acentenin hakları kapsamında olduğundan detaylandırılmak suretiyle çalışmamızda yer almıştır.

Acentelik sözleşmesi, tarafların sözleşmenin kurulmasını belirli bir süreye bağlamak suretiyle kurabileceği gibi sözleşmenin belirsiz bir süreye bağlanması suretiyle de kurulabilir. Dolayısıyla belirli süreli acentelik sözleşmesiyle belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin sona ermesi arasında farklılık vardır. Bununla birlikte tarafların haklı nedenlerle sözleşmeyi sonlandırmaları yanında tarafların ölümü, kısıtlanması ve iflası gibi durumlarda da acentelik sözleşmesi sona erecektir. Fakat bu nedenler arasında sona erme usulleri ve sona ermeye bağlanmış sonuçlar bakımından farklılıklar vardır.

KAYNAKÇA

- Akın, İ. (2013). Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(3). 613-641.
- Akkan, Ç. (2007). Acentelerin Komisyon Talep Etme Hakkı. *İzmir Barosu Dergisi*, (4). 213-239.
- Akkurt, S. (2008). Türk Özel Hukukunda İş Sözleşmesi İle Eser Sözleşmesinden Kaynaklanan Başlıca Yükümlülükler Ve Anılan Sözleşmelerin Ayırt Edilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(2). 13-64.
- Alışkan, M. ve Gençtürk, M. (2003). Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp'e Armağan (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Alpagut, G. (1998). *Belirli Süreli Hizmet Sözleşmesi*. [http://www.tuhis.org.tr/resim/files/alpagut\(1\).pdf](http://www.tuhis.org.tr/resim/files/alpagut(1).pdf)
- Anadolu Üniversitesi, (2016). *Acentenin Hakları*, <http://www.acikogretimadalet.com/acentenin-haklari-konusu.html>
- Ardıç, P. (2008). Ticaret Hukuku 1 (5. Baskı). Ankara: Agon Bilgi Akademisi.
- Arkan, S. (2013). Ticari İşletme Hukuku (18. Baskı). Ankara: Sözkesen Matbaacılık.
- Arkan, S. (1998). Yolcu ve Eşya Taşımalarında Aracılık Faaliyetlerine İlişkin Yargıtay Kararları Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 40(1-4). 313-320.
- Arslan, İ. ve Çelik, A. (2010). Ticaret Hukuku Bilgisi. Konya: Mimoza Yayınları.
- Aslan, İ., Şenyüz, D. ve Ergün, M. (2002). İşletme Hukuku (1. Baskı). Bursa: Ekin Kitapevi.
- Arslanlı, H. (1960). Kara Ticareti Hukuku Dersleri Umumi Hükümler (3. Bası). İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
- Ayan, Ö. (2010). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununun Acentelik Kısımında Getirdiği Yenilikler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(2). 79-120.
- Ayan, Ö. (2008). Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Aybar, Z. (2013). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda Denkleştirme İstemi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 167-201.
- Ayhan, R. (2007). Ticari İşletme Hukuku (2. Baskı). Ankara: Turhan Kitapevi.
- Ayhan, R., Özdamar, M. ve Çağlar, H. (2012). Ticari İşletme Hukuku Genel Esaslar (5. Bası). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Ayyazan, S. (1971). Son İçtihatlarla Gerekçeli Notlu Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.
- Bahtiyar, M. (2013). Ticari İşletme Hukuku (14. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Baştuğ, İ. ve Erdem E. (1993). Ticari İşletme Hukuku. Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları. No. 549
- Berzek, A. (2007). Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri (8. Bası). İstanbul: Beta Yayınları.
- Bilge, N. (1955). Acentelik Mukavelesi Hakkında Yeni Federal Kanun. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(3-4), 356-371.
- Bilgili, A. (2015). Acentenin Rekabet Yasağı. *İstanbul Barosu Dergisi*, 89(1). 24-39.
- Bilgili, F. (2009). Ticari İşletme Hukuku (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Bilgili, F. ve Demirkapı, E. (2013). Ticari İşletme Hukuku (4. Baskı). Bursa: Dora Yayınları.
- Bilgili, F. (2012). Ticari Defterler-Cari Hesap-Acente. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(3-4). 55-91.
- Bozkurt, T. (2013). Ticaret Hukuku/Ticari İşletme Hukuku. 1, (8. Baskı). İstanbul: 12 Levha Yayınları.
- Can, M. (2005). 4925 Sayılı Karayolu Taşıma Kanununa Göre Karayoluyla Yapılan Taşımaların Tabi Olduğu Hukuki Esaslar. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1-2). 11-65.
- Can, O. (2012). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Acentelikle İlgili Hükümlerinin Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 18(2). 81-96.
- Cengiz, A. (2011). Acente Kavramı ve Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak ve Borçları. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2). 140-165.
- Cihan, S. (2007). *Tacir Yardımcıları*, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_703.htm

- Çeker, M. (2011). 6102 Sayılı Türk ticaret Kanununa Göre Ticaret Hukuku (2. Baskı). Adana: Karahan Kitapevi.
- Çetiner, S. ve Yüksel, A. (2015). Ticari İşletme Ve Şirketler Hukuku (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çiyiltepe, H. (2016). Ticaret Hukuku (7. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Deryal, Y. (1997). Ticaret Hukuku (2. Baskı). Trabzon: Derya Kitapevi.
- Doğrusöz, B., Onat, Ö. ve Töral, F. (2011). Türk Ticaret Kanunu. 1, Ankara.
- Dost, S. (2008). Ticaret Hukuku Bilgisi (1. Baskı). Ankara: Asil Yayınevi.
- Dönmez, O. (2009). Acente Sözleşmelerinden Doğan Hak ve Borçlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Dural, A. (2005). Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Uyarınca Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkının Maddi Şartları, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1. 303-313.
- Düzgün, Ü. (2011). Aracı Kurumlarda Merkez Dışı Örgüt Olarak Acentelik, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(1). 25-55.
- Eren, F. (2012). 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Hazırlanmış Borçlar Hukuku Genel Hükümler (14. Baskı). Ankara: Yetkin Basımevi.
- Eriş, G. (t.y.). Açıklamalı İçtihatlı 6335 – 6552 sayılı Kanunlarla Güncellenmiş TTK Hükümlerine Göre Ticari İşletme ve Şirketler. 2. (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Erkan, U. (2013). 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Vekâlet Sözleşmesinde Vekâlet Veren Ücret Ödeme Borcu Dışındaki Diğer Borçları. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(2). 441-472.
- Franko, N. (1995). Acentanın Ücret Hakkı. (708). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları
- Göksoy, Y. (2012). 6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanununa Göre Acentenin Sözleşme Sonrası Rekabet Yasağı Anlaşması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(Özel Sayı). 895-943.
- Hatipoğlu, A. (2012). Acentelerin Denkleştirme İsteminin Belirlenmesinde Gelir Tespiti ve Muhasebeleştirme Sorunu: Çözüm Önerisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2). 177-187.

- İlgin, Ç. ve Baytun, E. (2014). *Portföy Tazminatının Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki Uygulamaları*, http://www.goksusafiisik.av.tr/Articletter/2014_Summer/GSI_Articletter_2014_Summer_Article8.pdf
- İmregün, O. (1995). Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri. (3. Bası). İstanbul: Filiz kitapevi.
- İnal, T. (2004). Ticari İşletme Hukuku (1. Baskı). İstanbul: Kazancı Kitap.
- İstanbul Ticaret Odası. (2004). Sorularla Acentelik ve Distribütörlük Kılavuzu. (2004/58). İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Karahan, S. (2013). Ticari İşletme Hukuku (25. Baskı). Konya: Mimoza Yayınları.
- Karasu, R. (2008). Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Acentenin Denkleştirme Talebi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(4). 283-318.
- Karasu, R. (2013). Acentenin Ücreti İle İlgili Bilgi Alma ve İnceleme Hakkı. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2). 61-74.
- Karasu, R. (2014). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Müvekkilin Acenteye Bilgi ve Belge Verme Yükümlülüğü, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(1). 113-127.
- Karayalçın, Y. (1960). Ticaret Hukuku, Ticari İşletme. 1. Ankara
- Karayazgan, A. (2013). Sigorta Şirketlerine Yeni Bir Karşılık mı Geliyor? Denkleştirme Tazminatı, İstanbul: Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı. 67-80.
- Kaya, A. (2016). Türk Ticaret Kanunu Şerhi Acentelik (2. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kaya, M. (2014). Acentelik Hukuku (1. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Kayar, İ. (2006). Ticari İşletme Hukuku (5. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kayıhan, Ş. (2011). Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kayıhan, Ş. ve Yasan, M. (2013). Ticari İşletme Hukuku (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kendigelen, A. (2011). Yeni Türk Ticaret Kanunu (1. Baskı). İstanbul: 12 Levha Yayınları.
- Kınacıoğlu, N. (1963). Acente ve Acentelik Sözleşmesi. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No.1
- Korun, Y. (2013). Acentenin Hak ve Borçları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

- Light, D. (2013). 6102 Sayılı TTK Uyarınca Gemi Acentelerinin Tabi Olduğu Hükümlerin Değerlendirilmesi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24). 1-11.
- Mimaroglu, S. (1978). Ticaret Hukuku Dersleri. İşletme Hukuku. 1. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Moroğlu, E. (2006). Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ile Yürürlük ve Uygulama Kanunu Tasarısı Taslağı Değerlendirme ve Öneriler (4. Bası). Ankara: Türkiye Barolar Birliği.
- Öksüz, N. (t.y.). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde 133 Gerekçesi, <http://www.turkhukuk sitesi.com/serh.php?did=11728>
- Özdamar, M. (2008). Sigorta Brokeri ve Hukuki Niteliği. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(3). 525-559.
- Parlak, Ş. ve Börü, L. (2011). Alt Vekâlet. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (96). 17-48.
- Poroy R. ve Yasaman H. (2012). Ticari İşletme Hukuku (14. Baskı). İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Reva, Z. (2006). Acente Portföy Tazminatı Ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki Yeri. *Sigorta Araştırmaları Dergisi*, 2. 219-244.
- Rüzgar, E. (2011). Yeni Türk Ticaret Kanunu Işığında Acentelik Sözleşmeleri. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(5). 419-450.
- Saraç, T. (2012). 6102 Sayılı Ticaret Kanununun Acentelik İlişkisinde İnhisar Hakkı Ve Rekabet Yasağı Sözleşmesine İlişkin Hükümlerin Rekabet Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2). 711-748.
- Sumer, A. (2015). Ticaret Hukuku. (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Susuz, K. (2011). Acentenin Tacir Adına Dava Açma ve Tacire Karşı Açılan Davalarda Taciri Temsil Yetkisi. *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilgiler Aylık İnternet Dergisi*, (110), 1-11. www.e-akademi.org.
- Tekil, F. (1990). Ticari İşletme Hukuku. (1. Baskı). İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Temeltaşı, H. (2012). Türk Hukukunda Sigorta Acenteliği Sözleşmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tepedelen, Z. (2014). 6102 Sayılı TTK'na Göre Acentenin Hak ve Yetkileri, <http://tepedelenhukuk hizmetleri.com/makale9.html>
- Tesal, R. (1984). Ticaret Hukuku. İstanbul: İstanbul Matbaası.

- Topçuoğlu, M. (2004). İnhisar (Tekel) Kaydı İçeren Acentelik, Tek Satıcılık ve Franchising Sözleşmelerinde Aktif ve Pasif Satışlar. *Rekabet Hukuku Dergisi*, (18). 4-59.
- Topçuoğlu, M. (2006). Rekabet Hukuku Açısından Acentelik ve Dağıtım Sözleşmeleri. (1. Baskı). Ankara: Asil Yayınevi.
- Üçüncü, H. (2013). Acentenin Temsil Yetkisinin Usul Hukuku Kapsamında Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1-2). 961-996.
- Ülgen, H., Kendigelen, A., Kaya, A., Helvacı, M. ve Ertan, F. (2015). Ticari İşletme Hukuku. İstanbul: 12 Levha Yayınları.
- Ülgen, H., Teoman, Ö., Helvacı, M., Kendigelen, A., Kaya, A. ve Ertan, F. (2009). Ticari İşletme Hukuku. (13. Baskı). İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Yüksel, S. (2013). Vekâlet Sözleşmesinde Vekâlet Veren (Müvekkilin) Borçları. *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, (134), 1-27. www.e-akademi.org.